Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
IV. 1989
Josef Jelínek

O B S A H :

K pětasedmdesátinám Bohumila Hrabala [2]
Bohumil Hrabal: Básnění [3 - 18]
Bohumil Hrabal: Kouzelná flétna /původní verze/ [19 - 27]
Ludvík Vaculík: Chytání Hrabala [28]
K šedesátinám Milana Kundery [29]
Miroslav Červenka: Píseň velmi stará a zbožná [30]
O POTOPĚ
Karel Pecka: Pražské listy [31]
Jiří Křižan: Delfíni v Porto Heli [32 - 43]
Ondřej Fibich: Vzpomínka na Václava Havla [44]
Jiří Kratochvil: Fata libelli /Václavu Havlovi/ [45 - 47]
Luboš Dobrovský: Československý občan Václav Havel [48 - 51]
Milan Šimečka: Říkat, co si myslím [52 - 56]
Sergej Machonin: Česká národní [57 - 59]
Václav Černý: Člověk, kultura, národ, jazyk, Charta [60 - 67]
Siegfried Lenz: Poděkování k udělení Ceny míru [68 - 78]
Rozhovor D.Cohn-Bendita s Adamem Michnikem /5.pokr./ [79 - 83]
Eva Kantůrková: Rozhovor /na dálku/ s Otou Filipem [84 - 88]
Zdeněk Urbánek: Dovoluji si nesouhlasit [89 - 107]
Miroslav Kusý: Princíp vedúcej úlohy strany [108 - 115]
Josef Jablonický: Štefánikova mohyla na Bradle [116 - 121]
Iva Kotrlá: Dopis č.11 [122 - 131]

Dokumenty:
Vasil Bykav o Svazu spisovatelů [132]
Autoři, kteří jsou i nadále zakázáni [133]
Václav Lacina: Přezrálé maliny Václava Laciny [134]
Jak: Ještě ke Kapesnímu průvodci [135 - 136]
Milan Jungmann: Kritikův návrat [137 - 143]
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů [144 - 151]
Jiří Tichý: Jak jsem se nestal hrdinou [152 - 154]
Ivan Kadlečík: Pandrláky [155 - 157]

BŘEZEN 1989

Copied from a type-written carbon copy, bound, continuously numbered and
made available by
DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H :

K pětasedmdesátinám Bohumila Hrabala
Bohumil Hrabal: Básnění
Bohumil Hrabal: Kouzelná flétna /původní verze/
Ludvík Vaculík: Chytání Hrabala

K šedesátinám Milana Kundery

Miroslav Červenka: Píseň selmi stará a zbožná
O POTOPĚ

Karel Pecka: Pražské listy
Jiří Křižan: Delfíni v Porto Heli

Ondřej Fibich: Vzpomínka na Václava Havla
Jiří Kratochvil: Fata libelli /Václavu Havlovi/
Luboš Dobrovský: Československý občan Václav Havel
Milan Šimečka: Říkat, co si myslím
Sergej Machonin: Česká národní

Václav Černý: Člověk, kultura, národ, jazyk, Charta
Siegfried Lenz: Poděkování k udělení Ceny míru
Rozhovor D.Cohn-Bendita s Adamem Michnikem /5.pokr./
Eva Kantůrková: Rozhovor /na dálku/ s Otou Filipem
Zdeněk Urbánek: Dovoluji si nesouhlasit
Miroslav Kusý: Princíp vedúcej úlohy strany
Jozef Jablonický: Štefánikova mohyla na Bradle
Iva Kotrlá: Dopis č.11

Dokumenty:
Vasil Bykav o Svazu spisovatelů
Autoři, kteří jsou i nadále zakázáni

Václav Lacina: Přezrálé maliny Václava Laciny
Jak: Ještě ke Kapesnímu průvodci
Milan Jungmann: Kritikův návrat
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů
Jiří Tichý: Jak jsem se nestal hrdinou
Ivan Kadlečík: Pandrláky
BŘEZEN 1989

2

K pětasedmdesátinám Bohumila Hrabala

Dne 28.3. tr. se dožívá 75 let Bohumil Hrabal, vůdčí zjev české moderní literatury. Opisujeme k této příležitosti několik jeho dosud neznámých mladistvých veršů z doby před rokem 1948 a dvě rozsáhlejší básně z let, kdy už byl proslulý svou originální prózou. Opisujeme též v původní verzi poslední autorovo dílo "Kouzelnou flétnu". Znalec jeho díla V.M.Karafiát o jeho vzniku říká:

"V neděli 15. ledna a následující den viděl Bohumil Hrabal na vlastní oči a cítil na vlastní kůži akce policie na Václavském náměstí. Seděl jsem s ním U Ottů a viděl, jak je zdrcen. V úterý dopoledne sepsal hluboce vyděšený básník text, který nazval Kouzelná flétna, a ještě ten večer mi ho U tygra nadšeně převyprávěl. Teprve v sobotu 28. ledna se v Kersku nechal umluvit a svěřil mi k přepsání 24 stran prvopisu. V úterý 31. jsem mu předal přepsaný text s několika připomínkami, on na místě pak provedl radikální sestřih, vyjmul nepodstatnou část /kterou nazval Potopená katedrála/ a vynechal nadbytečné řeči. Definitivní znění jsem mu přinesl v 10-ti exemplářích hned druhý den. Jestliže byl během práce nadšený, začal se nyní bát. Bál se tolik, že jsem raději odešel domů. Dne 6.2. pak Bohumil Hrabal předal Kouzelnou flétnu Josefu Peterkovi s poznámkou: "A teď je to na vás, vy se s tím musíte vyrovnat. Teď vy jste ten mladý muž na létající hrazdě..." Byl to omyl, muž Peterka již není dosti mladý, od textu se distancoval... Ve čtvrtek 9. února v restauraci U Bubeníčků sdělil mi pak trochu rozpačitý autor, že věc je vyřešena, Karel Sýs je ochoten zveřejnit "2. variantu", rozuměj okleštěný text... Kdepak létající hrazda! Kolotoč, ruské kolo, centrifuga je tenhle svět!!!"

Prvnímu pábiteli české literatury k jeho životnímu jubileu srdečně blahopřejí autoři tohoto čísla Obsahu.

Bohumil H r a b a l

B Á S N Ě N Í

VZPOMÍNKA

Sítinou osik a břízek
a podle skvrn šatů jsem poznával
kdo se vrací po mostě
do domků za Labem.
Listonoš, četník na bicyklu,
a slečna z pošty bydlící o tři domy dál.
V šest hodin a dvě minuty
jsem zaostřil čočky
a v děravé vteřině jsi vklouzla
na zelené sklíčko mikroskopu.
Se vzrušením střelce
jsem čekal až přihopkuješ do prostoru,
abych zacílil
na pohybující se bustu po přímce zábradlí,
abych Tě přilákal ke mně,
opřenému bosými prsty o řeku
a zády o Zálabí,
domnívaje se,
že láskou se něco strašného stane ve Vesmíru.
Dnes kdykoliv Tě potkám
na mostě zavěšeném v sítinách zeleně
chce se mi utéci,
neboť jsi obléknuta již v jiné jméno
a nic, naprosto nic se nestalo.
Vše bylo pouze krásné a je krásné i nyní.
Jen souřadnice lásky
v modrém kartonu očí pobledly.

MĚSTO V DEŠTI

Prší.
Slzy kanou po víčkách oken

a kouř
zalévá město modravým studem.
Však hle!
Vůz teče rozkrojenou ulicí tiše
jak bárka průplavem
a koně
dvě hnědé kaňky
veslují v rytmu kývajících se šíjí,
zatímco kontrapunkt
pršícího vzlykotu
bubnuje nudou.

APASIONÁTA

Dívám se na plakát noci
a chce se mi zaplakat nad reklamami hvězd,
nad krásou, nad životem.
I kdybychom snad byli oklamáni, i to je krásné,
že jasné hvězdy svítí pro nás,
že člověk zrozen je, aby v nich cosi našel.
Noci klidná jako hrozen
k tobě se vracím.
Ó noci tichá jako blázen, k tobě se vracím,
abych mohl hleděti štěrbinou
na vylepený plakát Země,
na život pokorně klusající,
jak koníček co tahá buben.
Ó noci, k tobě se vracím,
abych již netoužil po dostaveníčku s čísly
a nekoketoval se zákony.
K tobě se vracím,
abych mohl zaplakati nad reklamami hvězd
nad krásou, nad životem.

DEKADETNÍ SONG

Zavolal
kdosi na Janinu,

na sličnou slečnu Elvíru,
aby si sedly k pianinu
a k světelnému
klavíru.
Stíny
se kupí v pantomimu,
kdo klesá v kupu jetele?
Elvíra myslí na Janinu,
pro kterou přišli
andělé.
Blondýnka
mizí v parafínu,
bruneta cvičí prstoklad
a modré tváře Serafínů,
opouští hvězdný
vinohrad.
Zavolal
kdosi na Janinu,
na sličnou slečnu Elvíru,
aby si sedly k pianinu
a k světelnému
klavíru.

JITŘNÍ DAR

Ve vůni vzdalujícího se stmívání
kráčíš
na krajích korku.
Občas
rozpraskne lusk Tvých úst
a vysype se bílý hrášek
ve dvojstupu.
Tvé chvíle si přeji
vyškrábat do vápna Tvého úsměvu
několik barevných slov,
domnívaje se,
že si ráno vše v zrcadle přečteš,
držíc

v levé ruce
nylonový kartáček na zuby.

PLAMEN A LED

Dnes
u Tebe musím být,
poněvadž někdo musí bdít,
až polomrtvá
se v položivou proměníš.
Někdo u Tvého lože musí být,
když černoška
v bělošku se mění.
Té chvíle
Té chvíle
u Tebe musím bdít,
poněvadž noční svit
smutkem chutná
a po sladkém proměnění
touží.

PO NÁS AŤ PŘIJDE POTOPA

Zabíjejte dlouze
nevinná zvířátka.
Vykácejte lesíky,
aby zpěváčci nenašli zpěv
a rozbijte města
ať zemrou echa poraněná.
Vše zničte.
Vždyť stejně přijde věk,
že všechno kromě lásky zabijeme.
Všechno krom lásky,
která zpěvem pro zpívání
zas v šesti dnech
si z dlouhé chvíle stvoří hračku,
podobnou matkám všem,
květ květnový zas bude čichat

k dívčím nosíkům,
zas stěny měst
cvičiti budou variace
na téma míčků nevinných
a lesy zelené a říčky u pramene
očistí srdce unavené k smrti.
A na Tebe v čistý cit oblečenou
sníh bude padat,
sníh v sněhu krásu zmnoží,
až navracet se budu podél zahrad
a přemýšleti o tom co smutné bylo
a co světlé očekává nás.
Proto vykácejte lesy,
rozbijte města,
aby echa poraněná se proměnila
v zpívající kámen.
Ničte a zničte všechno,
ať přijde již stopa lásky.

CO SE PŘIHÁZÍ KAŽDÉMU

Jednoho dne
jsem potkal kohosi,
který mi tvrdil,
že prý jsem to já.
Byl jsem tak klidný,
poněvadž jsem na to dávno čekal.
Byl jsem již tak klidný,
že jsem mu dovolil,
aby si oblékl moji kůži,
jako pyjama.
Byl jsem tak klidný,
poněvadž mi nic jiného nezbývalo,
než jíti jako krejčovské nůžky,
zatímco můj host
šel po rukách,
takže lidé nevinní si myslili,
že jsem větrník,

že písmeno X si vyšlo na procházku,
že přesýpací hodiny dostaly žízeň
Byl jsem klidný,
poněvadž jsem na to dávno čekal.

APOKALYPSA

Až bude noc tak černá jako slunce
a den tak bílý jak měsíční stín,
bez prstů a bez úst zaťukám na obřadní síň
a bez hlasu pozdravím hlasitě:
Dobrý den a Dobré poledne
a Dobrý večer.
Avšak oni mi jehlicí studenou
vypíchnou oči a strašným políčkem
protrhnou bubínky,
abych své křestní jméno již neslyšel
ve hlase Tvém.
Ten Dobrý den mi pak palicí
vyrazí mozek a zpřeráží ruce a nohy
a vykleští smysly všechny,
abych již netoužil víc.
To Dobré poledne odejme srdci mému
zvuk a tep a život,
abych vyzváněl jak poslední zvon
bez srdce.
A ten Dobrý večer řekne
těm zpustošeným zbytkům:
Dobrou noc.
Pak již nebude ani Bohumil, ani Hrabal,
ani Nymburk, ani Čechy, ani Evropa,
ani svět.
Snad jakýsi sen, který jsem zapomněl.
Snad vůně polibku přes moře.
Pokud živa budete,
nezapomeňte, studánko,
jak krásný je život.
Dobrou noc.

JARO

Dnes pršelo jako v třetihorách.
Řeka vlekla vodu stále v tomtéž rytmu
a netoužila po jiném.
V tom ustavičném dešti jsem stál a nevěděl,
zda mám ukazovákem zaklepat, či odejít,
Generálské listy štěbetaly v listoví,
několik lamp prodíralo světlo proutím
a v pootevřených dveřích do pokoje
se vysvlékalo tělo k spánku či lásce
a noční svítilnička hnala k ztroskotání stín
na emailových dveřích.
Byl původ stínu sám, či byl tam s někým?
Chvěl jsem se, protože za noci studeně prší
a šlápoty se v dešti ztrácí.
Avšak dobré je bydliti v úzkosti
a strachem a hrůzou slyšeti zuby,
dobré je přivádět život do zkázy
a ráno nanovo začít,
též dobré je loučit se navždycky
a chváliti neštěstí jak chytrák Job.
Ale já jsem v tom ustavičném dešti stál
a nevěděl, zda mám zaklepat, či odejít.
Potůček vody mi po zádech stékal,
když jsem zatoužil: Chci odejít,
chci někam odejít, kde budu moci konečně
říci: Chci odejít,
chci uniknout hořícímu mozku,
kde spočívá na lůžku můj polibek
a žluté a lepkavé prsty majitele bloudí,
či právě rozvírají nohy,
či chroptí do mých slov.
Ó kdybych si mohl vypíchnouti oko v mozku,
avšak já nemohu odejít a musím milovat
ten starý hřbitov zatopený močálem,
kde andělé se brouzdají sem a tam
a obracejí do profilu užrané nosy.
Ó noci deštivá, nenechávej mne zde,
mé oči a smysly a celé tělo chtělo upadnouti

do banálních krás,
ó noci deštivá, nenechávej mne zde
s rýčem stát
i kdyby zlatý rýč to byl.
Do zelených luk a polí vytékám
poddajnou prací a sýkorčin hlas
mne nezbavuje úzkostí lásky.
Deštivá noci nenechávej mne zde stát,
deštivá noci nenechávej mne zde stát,
nech mne aspoň klečeti v blátě
a hleděti na zavřený dům.
Ráno se zoufale zeptám:
Máte mne ještě ráda?
Ona mi odpoví: Máte mne ještě rád?
Když se probudím dříve než ona,
dám jí zrcátko k ústům a zeptám se:
Papeži, spíš?
Jednou se zrcátko neomží.
Ó deštivé noci.
Ó noci deštivé!

P. F. 1985

Několik minut před půlnocí kdy Silvestr se za chvilku
promění v Nový rok
čekal jsem v kerském polesí v restauraci Hájenka na tu chvíli
kdy velká a malá ručička si podají ruce
a pak nastane stříkání z lahví šampaňského
jako bychom všichni vyhráli Velkou cenu formule jedna
a všichni stáli jako jedničky na stupni vítězů...
A tak jsem se těžce zvedal se sklenkou v prstech
a vzhlížel na falešné švarcvaldky
a těch několik minut před půlnocí
se mi zjevila do hlubiny času zasutá banální událost
kdy jsem zmeškal vlak ve 20 hod a 30 min a tedy jsem
neodejel do městečka kde se zastavil ten můj drahocenný čas
a tak jsem se procházel dál tím Starým Městem
a znovu jsem dosníval všechno to co jsme si řekli s židovičkou

a já jsem byl znovu oslněn tou love story že jsem zmeškal
i ten poslední vlak a tak jsem chodil dál uličkami města
a protože jsem neměl ten čas kde spát
tak jsem vešel do hotelu Central v Rybné ulici
a ubytoval jsem se v jednom pokoji
a když jsem tak ležel v posteli oblečený a obutý
a dál jsem snil o tom sličném zjevu o který jsem klepýtnul
uslyšel jsem baudelairovské tiki tiki nástěnných hodin
a když jsem rozsvítil tak jsem uviděl
nade dveřmi kulaté zasklené elektrické hodiny
a jejich ručičky ukazovaly za pět minut dvanáct
a já jsem začal zápasit s časem a s krásnou myšlenkou
kterak jedině tuhle chvíli mohu uškrtit čas
tím že mu hodím mašli
A tak jsem přistavil pod hodiny stůl
a na ten stůl jsem dal židli a na tu židli jsem vystoupil
a snažil se otevřít ty zasklené hodiny
ale příklop byl pevný a nešel otevřít
a tak jsem se shůry rozhlížel a tam dole u zrcadla stála
láhev minerálky a vedle ní otevírák
a tak jsem sestoupil z židle na stůl a ze stolu na koberec
a pak zase nahoru a opravdu tím otevíráčkem na lahve
se mi podařilo za minutu dvanáct otevřít skleněný příklop
a hned jsem uchopil velkou ručičku a pevně jsem ji svíral
bláhově se domnívaje že uškrtím čas
Avšak ta velká ručička byla silnější než moje prsty
a vyškubla se mi a tu chvíli mi napadla myšlenka
a rychle jsem se posadil a vyzul botičku a vytáhl
ze šněrování šňůrku a rychle jsem udělal oko
takový uzel a opatrně a potměšile jsem lehounce
nasadil tu past na ručičky které se už téměř míjely
a pak jako vrah tak jako škrtič singapurskou šňůrou
jsem přes krky ručiček stáhnul tu šňůrku a zatáhnul jsem ji
a pak udělal ještě jeden uzel a bezmezně vzrušený
a s pocitem velké viny jsem cítil
jak ručičky se napnuly tak jako tětiva luku
a ve stroji se cosi vzdulo a celý ten vnitřní mechanismus
se zpomalil a uvolnil a elektrické hodiny zůstaly stát
a kolem ručiček visel začátek i konec šňůrky z botiček

tak jako z pohřebního věnce visí černé stuhy
se zlatými nápisy poslední sbohem
A tak když jsem zavraždil čas ležel jsem v posteli
a dál jsem snil o té mé love story...
A teď za minutu dvanáct sedím se svými přáteli
v kerském polesí v restauraci Hájenka a držím v prstech
prázdnou sklenku před chvílí jsem stál ale musel jsem si
zase sednout a dál se dívat na ručičky švarcvaldky
a tu chvíli dobře že jsem se posadil protože se mi zjevila
ta událost v hotelu Central nikoliv jako gag
ale ta bývalá skutečnost se mi zjevila teď jako zázrak
jako zážitek který vlastně neustále kráčel se mnou
ale já jsem tomu porozuměl až teprve teď
a tato kdysi faktická událost se mi zjevila jako moje šifra
jako banalita, která časem obdržela smysl směřující
k metafyzice
A tu chvíli kdy hodiny v televizi začaly zvolna odbíjet
dvanáct hodin a Waldemar Matuška a Helenka Vondráčková
si skrz obrazovku připíjeli s několika milióny diváků
a tedy i se mnou a hudba hrála Kde domov můj?
a všichni v Hájence jsme si připíjeli a smáli se a plakali
a byli tu chvíli krásní a přáli jsme si vše nejlepší
tu chvíli jsem zvážněl a přál jsem sobě i přátelům
aby se zastavil čas a vrátili jsme se do dětství
abychom se třeba jen v myšlenkách vrátili na práh Ráje
aby roky v rychlém přehrčení se odčítaly nazpátek
až k nultému roku našeho letopočtu
nazpátek do Zlatého Věku
a ještě hlouběji nazpátek do lůna času
k prvnímu dni stvoření kdy zazněl povel: Budiž světlo!
o trochu později doplněný výkřikem evangelia: Čiňte pokání!
které je dneska tak potřebné aby se zastavil nepřátelský čas
a nastal tolik potřebný Mír...

A začal nový letopočet lásky...

ADAGGIO LAMENTOSO

Památce Franze Kafky

Dívám se na tvoji sličnou postavu a není třeba fantazie,
abych mohl sledovat návrat k počátkům, tvoje ranní toileta
je z jemného plátna ústřicové barvy a ty jsi poukaz na
rašelinnou koupel, tvé modré oko na mne civí mléčným
cinkem, toporným ukazováčkem odhrnuješ žluté větvičky
smuteční vrby a dobře víš, že můžeš ode mne očekávat
všechno to nejhorší.
Emotivní blesky a zlatá stoosmička otevírají ve finiši
cestu stoce, smutnému víkendu, který teď začínám žít.
Šaty o kterých sním jsou utkány ze smíchu sibiřské celulosy
zelené ruce osmi set dívek jsou základ sladkého vyznání,
vrstevnice smíchu ti tuhnou zdvořilostní maskou a křupinky
tvých porcelánových oušek jsou dokonale ukryty
v odposlouchávajících houštinách tvých kysličníkem
vylouhovaných vlásků.
Rafije načasovaných věcí a událostí, proti toku hodinových
ručiček se přetáčejí v nultý čas, avšak jediný den
strávený s milovanou dívkou na norském ledovci
je milostnou burzou všech dobrých lidí.
Přátelství muže a ženy je trápení pro dva,
lišky se včera odstěhovaly a daly potlesk vojenské dechovce.
Tak rád bych nabral sílu a jediným škubnutím ti strhl tvář,
rád bych jediným rycnutím odhalil všechny tvoje myšlenky,
jediným brutálním škubnutím, tak jako se strhává podprsenka,
tak jako se strhává spodní prádlo.
Po řemenu cest se vracím k počátku jití,
objevná nádhera živočišných zkušeností přeje žíznivým
městům koupaliště plné dětí. Tvé pomněnkové oko polámané
střípkem majoliky modranské teď chápe moje chladné zírání,
správně sleduješ jak nůž mé imaginace se dere nazpátek
k pramenům věcí.
Poslední potok je poslední kapkou vsrknutou do říčky,
poslední řeka je vsrknuta do moře a oceán posledním světlým
obláčkem se vypařuje na modrá nebesa.
Vidím, jak sleduješ se mnou ten vzestupný pád, vidím,
že ani jediná fáze tohoto striptýzu ti neunikla.

Zdánlivě sleduji vzpomínku na tvoje bílé hedvábné šaty
pošité zlatem, rukáv v zápěstí byl opatřen rozparečky
pro moji touhu, dva duté záhyby ze smetanově žlutého
kašmíru, já ale tím bystřeji sleduji, jak čistá studánka
a božský Ago jdou vstříc jaru a ty se na mne usmíváš
když vidíš, jak nabírám do dlaní plné hrsti tvořivé hlíny
a voně k zemi voním i k tobě.
Tak obohacen mísou kučeravých výstřižků, srkám naději
přesýpacích hodin a pro zdravou výživu mi je milejší smutek,
kousek drátu nalezený u benzinové pumpy mne propojuje s věčností,
klecový odchov jezerních pstruhů jsou moje nerušené líbánky.
Teď sedím na dně krčské hospůdky, okenní tabulky do lesa
jsou stěny velkého akvaria, pluješ těsně u stropu
jak včela která padla do medových pláství mého mozku,
vlající záclony jsou nepřetržitý proces naděje
a v mrazničce je uložena daň mého osudu.
Poslední plamen večera v barvě oranžových tulipánů srká
poslední trámoví, já si ale raději zatím čtu v novinách
jak lvi dvanáct minut kousali pianino a lvíčata okouzlila
sportovní novináře, lidé lítačkami vík rakví, nehybnými
veřejemi hlíny jak jsou vsrkáváni do země, ale nejlepší
oslavou lidské atmosféry je působivý obraz
a budoucnost lidstva je knihkupectví.
Zatím jen slyším v svém mozku šramot tvých sladkých údů,
kůži máš zdobenou něžnými štěrbinami, jsi nadnášena
souřadnicemi cigaretového kouře, stoupáš vzhůru jak bubliny
sifonu, stromy a květiny opisují kružnice, jablko padá
z jabloně, už s jablkem v jádru, poslední rozvaliny večera
se zasouvají tiše do hebkého prachu,
mne ale zatím těší krajnosti a výstřednosti textových písní
novinové poezie. A tohle je zatím tvůj mladistvý živůtek
a tohle je tvoje sukně od pasu do jemných výdutků stažená
a tohle je tvoje toileta z hedvábí barvy slonové kosti a
je v empírovém vzoru a tohle je na památku uchovaný oblek
pro biřmovánky a tohle jsou tvoje záda grošovaná pivními
tácky a tohle jsou tvoje rozpuštěné vlasy a z hlavy ti
pramení notové linky. Vidím, jak nahá teď pluješ pod
tmavohnědými trámy, vidím tvé rytmické ruce osvětlené
prudkým postřikem žlutého lustru, vidím kterak z tvých

tepajících nožek tryskají vřídelní prameny, perličky
stoupající ze všech pórů tvého těla, jsi ponořena do
fosforeskující lázně a z kmitajících kotníků ti syčí proudy
sodovky, šumící ploutve, minerální perutě,
křidélka létajících ryb, letušky které má přimontované
ke kotníkům krásný a mladý řecký bůh Merkur.
Měsíc v úplňku se třpytí první šlépejí Armstrongovy podrážky,
mne ale víc dojala zpráva večerníku,
jak osmašedesátiletá sběračka léčivých bylin si zdřímla
na kvetoucí louce a byla vsrknuta do sekačky a její mrtvola
vypadla ze stroje i s léčivými bylinami a senem k nepoznání.
Hvězdný mikrobus stojí pořád na tom samém místě, ale tohle
jsou tvoje šatečky k jízdě na bicyklu a tento kostým
z tmavého ševiotu je se sametovou růžicí uprostřed,
ale já zatím závidím vzduchu, že jím prokluzuješ jak toiletní
mýdlo dlaní, závidím, že tvůj obličej je pomazán svěžími
slzami žele Royal, závidím skelnému papíru kterým jsi
potažena a jak mužské pohledy o tebe škrtají snadno vznětlivými
sirkami, závidím švadroně spermat a andělíčků, kteří tvoří
tvůj trvalý doprovod, závidím sám sobě, že závidím,
protože lidská touha zmůže všechno, touha výbušná
jak dětské neštěstí. Tvůj trup se teď naklání a z úst
ti šumí přetržený náhrdelník ústních pastilek, blyštíš
se lokálem jak veliká tříska lipového dřeva.
Ale život je odstraňování nečistoty,
milost a náhoda i nutnost jsou buclatá trojčata zázraku,
ovšem dívčí kopačky jsou slovíčka májová, botičky
pouze o číslo menší než kosmický koráb.
Střepinky roztříštěných panenek mi poranily duši,
housenka lezoucí v těsné blízkosti mého oka
je větší, než v dáli jedoucí rychlovlak.
Jakýsi venkovan v moravských horách když před lety nedostal
práci, spráskal řemenem sochu Ježíše Krista.
Vidím, kterak můj život je vsrkáván do života mé matky,
vidím, jak pupeční šňůrou jsem namotáván nazpátek
až do břicha paměti Evy,
vidím, jak potřísněné spodky jsou otiskem nekonečna
a ušlechtilou hrůzou rozmíchaná střeva vedou k vyššímu vidění,
vidím své semeno, jak proti proudu je vsrkáváno nazpátek

až k první poluci jak horský pstruh,
vidím, jak pohlavním ústrojím všech mých předků
jsem vsrknut nazpátek až do chámovodu praotce Adama.
Hmatově prožívám resekci žebra, které mi dodneska chybí.
Každý můj pór je ve stavu zvýšené pohotovosti
a do jemného prádla je uložen viditelný svět,
za ubrusem této krajiny se prostírá životodárná prázdnota
a nikdy nemohu dosáhnout na hroty
zkřížených mečů protikladů, nikdy nemohu rozvázat
cípy čtyř světových stran.
Je krásné slyšet řinčení skleněných tabulek a vidět,
jak se dereš na druhou stranu věcí.
Teď letíš nizoučko nad loukou jak vlaštovka před bouří,
kvetoucí sibiřské kosatce ti čárají po hrudi fialové blesky,
teď zaváhala jsi a utkvěla ve vzduchu,
jak mořská panna visící nad pultem starých drogerií,
teď vplula jsi do vůně kvetoucí olivy, protože víš,
jak rádi trháme oliví větvičky v květu a v prádelníku
jimi prokládáme košile a živůtky,
všechny vůně lužního lesa jsou pohlednice od tebe,
písečná duna za průhledným horkem je barva tvých zrnitých
stehen a boků,
louka kvetoucích margaretek vydává neslyšný zvuk
tvých nemrkajících řas.
Tak ruku v ruce jsme mlčky tenkrát kráčeli
rákosně zeleným podvečerem,
z vojenských kasáren teskně troubili tesknou večerku,
podšívka večera byla z pracího hedvábí fialové barvy,
z vojenských kasáren troubili teskně večerku,
stíny se kladly do hnědozelených záhybů.
Kameloti Večerní Prahy volali: Dva ministři vypadli z letadla!
Bdělé oko pohraničníkovo zachránilo kostelní obrazy
v ceně několika milionů korun! Lenin obdržel stranickou
legitimaci číslo jedna podepsanou samotným Leonidem Brež-
něvem! Mrtvola neznámého muže nalezena v krčském lesíku!
Vidím, jak v podchodu Václaváku pokračuje ta groteskně teskná
krása, radostná prázdnota obaluje události igelitovým
pláštíkem, stojím před zbořeništěm slunného dne a vidím,
jak opakování přináší veselou zkázu

a nápisy a výkřiky mne naplňují svěžestí.
Vltavské nábřeží se tenkrát blyštělo černými sametkami,
z vojenských kasáren teskně troubili tesknou večerku
tvoje pohlaví bylo uzamčeno stehováním a sponkami
ze zlatých stužek a sametových knoflíčků,
pohlaví zamčené jak taftová blůza.
Jednou za prudkého deště jsme viděli na velkém kameni
dva milující se hlemýždě, splývali spolu celým mokrým tělem,
jako dva mazané krajíce máslem.
Kráčím teď hlubokou nocí beze světel
a řídím se pouze výsečí nebe bez hvězd, jdu neustále do klínu
sbíhajících se korun borovic a čím kráčím hlouběji do
hloubi lesa, tím přesněji vím, že jdu vstříc tvým rozevřeným nohám
a brzy se mi splní můj sen, že vstoupím do tvého lůna,
jak žebříňák do barokních vrat. Ale zatáčka narovnala
cestu lesa a do uctivé vzdálenosti odsunula kořen a
zřídlo, z kterého pramení tvoje nohy.
Tak přivázán na kružnici vodního mlýna brouzdám se do situací
ve kterých jsem ještě nebyl,
katedrála se drobí sochami do písmenek plakátů,
avšak z jablka polepeného literami lze znovu sestavit bibli,
empirový portál z posledního nádraží v zapadlé Haliči
lze navrátit na řecký tympanon.
Z vojenských kasáren teskně troubili tesknou večerku,
vodově zelené svítání, oko na řeku je otevřené,
volný blůzový živůtek bez těla se houpá na ramínku.
Kráčím vlhkým pískem a myslím na tvoji pleť
myslím na tvoje záda,
myslím na vysokou a něžnou manžetu tvé šíje,
myslím na tvoje selské boky stažené korzetem
a zdobené dvěma strangulačními pruhy, vepředu vázanka
spletená z chomáčů chloupků vzlínajících vzhůru.
myslím na střípek sèverského porcelánu.
Sestoupil jsem k lesnímu potůčku a znovu a znovu si chrstám
vodu strouhy do tváře a tiše chutnám destilované šťávy
vesnických krasavic dávno pohřbených na okolních hřbitovech,
které cezeny vřesem, pískem a kapradím, spádem se zčistily
do aromatických zrcadel nehlučných studánek a bystrých struh,
smáčím obličej v té svěcené vodě a žehnám se znamením kříže,

vertikálou tvého pohlaví, horizontálou tvých úst.
Kamelot Večerní Prahy volal: Nechybí někomu rodinný příslušník?
Partyzán Czesko mi napsal, že jsem studna ve které se utopilo
dítě. Z vojenských kasáren troubili teskně večerku,
i když jsem střízlivý jevím známky opilosti.
Voda se zmladila
a oči se mi strojejí do žebřin.
Když umře hospodář, pláče i dobytek.
Pak už jen hořící, hořící, hořící smích.
Jsem k smrti unaven, ale šťasten.
A amen.

206

/červen 1976/

Bohumil Hrabal

K O U Z E L N Á F L É T N A

/původní verze/

Někdy když vstanu, když procitám z mrákot, bolí mi celá místnost, celá má cimra, bolí mi pohled z okna, děti jdou do školy, lidé jdou nakupovat, každý ví, kam má jít, jen já nevím, kam bych šel, tupě se oblékám, vrávorám, poskakuji po jedné nohavici, když si natáhnu kalhoty, jdu a holím se strojkem, už kolik let, když se holím, tak se na sebe nedívám do zrcadla, holím se potmě anebo za roh, sedím na židli na chodbičce a zástrčka je v koupelně, už se na sebe nerad dívám, sám se lekám svého pohledu v koupelně, bolí mné už i můj vlastní pohled, v očích zahlédnu včerejší opilství, už ani nesnídám a když tak kávičku a cigaretu, tak sedím u stolu, někdy se mi prolomí ruce a několikrát si opakuji, Hrabale, Bohumile Hrabale, Hrabale, tak jsi se uvítězil, dosáhl jsi vrcholu prázdnoty, jak to učil můj Lao´c, dosáhl jsem prázdnoty a všechno mi bolí, bolí mne i cesta k autobusu, bolí mi i celý ten autobus, sklápím provinilé oči, bojím se lidem podívat do očí, někdy křížím dlaně a nastavuji zápěstí, nabízím ruce, aby mne lidé zatkli a předvedli k esenbákům, protože mám pocit viny i z té mé už nehlučné samoty, protože mne bolí nejen eskalátor, který mne unáší do pekel dolů, bolí mne i pohledy lidí, stoupajících vzhůru, každý má kam jít, zatímco já jsem dosáhl vrcholu prázdnoty a nevím, kam bych šel. Vím to, ale nakonec mne zachraňují ty moje děti, kočičky v lese, které na mne čekají, jsou to mé děti, tak jedu podzemní dráhou, ale i ta podzemní dráha mne bolí, lidé stoupají vzhůru, zatímco jiní, a já jsem s nimi, sestupují, stojíce na místě, eskalátorem dolů, pak zase stoupám vzhůru po schodech, tam v bufáčku na Florenci provinile kupuji čtyři kuřecí grilovaná prsa a provinile platím a vidím, jak se mi třesou ruce, protože kupuji kuřata kočkám, zatímco tam někde v Africe hladoví děti. Bolí mne i ten bufáček na Florenci i ta živá ulice, křižují se v protisměrech náklaďáky a osobní auta, každý ten kdo řídí ví kam má jet, jediný já to nevím, i když tam někde v lese na mne čekají moje poslední naděje, poslední důvod k žití, kočičky, které trnou hrůzou, co kdybych nepřijel, co by bylo s nimi, kdo by jim dal najíst, kdo by je pohladil, protože ty kočenky mne milují,

zatímco mne bolí už nejen ta moje ložnička, mne bolí už celý město, ve kterým žiju, bolí mi už celý svět, protože nad ránem ke mně přicházejí bytosti, které ne neznám, ale naopak, které zvolna ale jistě vystupují po eskalátoru mé duše, zaostřují se nejen jejich tváře, ale jisté děsivé události, tak jako portrét, tak jako film, dokumentární film o tom, nejen jak jsem kdy miloval k zbláznění, ale jak jsem i zklamal. Tak ten vnitřní monolog pokračuje, ne, už nehovořím sám se sebou, ale tak jako před vyšetřujícím soudcem jsem vyslýchán, všechno co jsem kdy řekl, všechno co jsem kdy udělal, všechno je neustále proti mně, od této chvíle nač jsem byl nucen si myslet, všechno je proti mně. Kolikrát tak kráčím na červenou, kolikrát jdu skrz proud aut, ale ač zadumán, doprovází mne anděl strážný, můj andělíček strážný, protože chce ten můj anděl, abych ještě byl na světě, abych se dobral svého dna, abych sestoupil ještě o jedno patro níž, tam kde je poslední dno výčitek, proto mi bolí celý svět a bolí mne i ten můj anděl, kolikrát jsem chtěl skočit z pátého patra, z toho mého bytu, kde mne bolí každá cimra, ale vždycky anděl mi v poslední chvíli zachrání, stáhne mi tak, jak chtěl z pátého patra skočit můj doktor Franz Kafka, tam z Maison Oppelt, kam se vchází ze Staromáku, ale pan doktor by dopadl za roh do Pařížské, taky ho asi bolel svět a bolel jej jeho život, tak jak chtěl taky z pátého patra skočit Malt Laurid Brigg, taky jej bolel v Paříži svět. Taky Brigga bolel celý svět, Reinera Maria Rilkeho taky.

Uvítězil jsem se, dosáhl jsem vrcholu prázdnoty. Teďka to mám, co jsem si nadrobil, je tady. Konstantin Biebl skočil z okna, napřed ale si, a to bylo dávno předtím, nechal namalovat od Štýrského obraz, muže padajícího pozpátku z okna, jako když obrátíš stránku. Tak. A tatínek Arthura Schoppenhauera skončil sebevraždou taky. A Seneca v Salamance taky. Ale já už skákat z okna nebudu, můj strážný anděl mi to ne rozmluvil, ale pošeptal mi, že ten, který mi daroval vrcholek prázdnoty, mu řekl, že by to bylo málo odejít tak příliš lehce, já si to, že mi bolí celý svět, musím znovu prožít tak, jako poslední čínský císař, kterýho nepopravili, ale dvanáct let mu vyplachovali mozek tak, aby poznal to všechno, co udělal, aby se dobral ne vrcholu prázdnoty, ale aby se stal obyčejným člověkem, který chodí nakupovat tak jako druzí, aby se polidštil. Tak jezdím každý den autobusem, to je moje pojízdná zpovědnice, jezdím jednou tam a ten samý den nazpátek, tak, jako jezdí tramvaje a vlaky a letadlo, jednou tam a potom zase nazpátek..

Tak sedím v autobuse, loutám housku, pak ještě druhou, smetám drobečky z klína a myslím, na hospodu myslím, kde mi dávají opilci útržky svých vět, jako by žili jen pro mne, jako by to, co mi řekli, střádali jen pro mne, aby mne potěšili, nebo zranili... dobře vědí, že můj zápisníček nosím s sebou v hlavě... když se tak ptám, jak se vám žije?, jako by si pro mne nacvičili tu svoji báseň, to svoje životní krédo... Jak? Ráno sebevražda, dopolodne práce, v polodne oběd v kantýně, vodpolodne ještě tak trochu tý rachoty a pak už jsem tady v Brčálce, Zelený laboratoři, a piju jedno pivo za druhým, jeden kousek, až ten poslední a tak až do večera... Štědrej den... ráno sebevražda... a tak dále... proč mi to říká, ten můj opilec, který jen na mne čeká, aby mi řekl... Dneska je mi jako po náletě, kterej nebyl... a jindy... Mám místo hlavy papiňák... Bóžo, Bohoušku, Božku... říká mi, abych jej vyslyšel a zapamatoval si to co mi řekl, navždycky... a sedí dál, s rukama založenýma, nikdy si nevysvléká zimník, tak sedí jak poraněný holub... a ano, já si vzpomínám, když leží na asfaltu zabitý holub, vždycky, než i jej třeba přejela pneumatika, tak zůstal ležet ve smrti tak krásně, jako by se upravil pro můj pohled, tak jako Utonulá ze Seiny...

Tak sedím v té mé pojízdné zpovědnici a musím domyslet obrazy, které mne navštěvují, které jsem slyšel vyprávět, a najednou, aby mi ještě víc bolela ta moje místnost, kde spím, aby bolel mne celý svět... Tam někde v Německu, tam u jezera v městě, každý večer vzletěla hořící labuť a až uhořela, padla do hladiny, občané byli zděšeni, pak nastražili hlídky a chytili mladého muže, který na housku přilákal labuť další, polil ji lahví benzínu a pak zapálil a kochal se do noci vzlétnuvší hořící labutí... a když jej chytili, tak to byl mladík, který na obranu řekl, že byl inspirován Salvatorem Dali, že hořící žirafa, kterou namaloval, jej plašila za noci tak, až jej bolela místnost, kde snil o hořící žirafě, o methodě paranoickokritické Salvatora Dali, chtěl v zoologické zahradě polít žirafu a její hořící hřívu, ale nedosáhl tak vysoko a tak si zavolal přítulnou labuť, a když hořící vzletěla, viděl až nahoru do zenitu než padla, viděl hořící žirafu Salvatora Dali... a tak jej přestal bolet svět, aniž by věděl, že ten obraz mne zasáhne tak, jako hladinu rybníka, kam se pádem letí zchladit ta krásná kdysi labuť...

Tak sedím v autobusu, cestu znám zpaměti tak, že i když zavřu

oči, tak vím, tělem cítím, podle asfaltky a dlažby vím, kde jsem, už podle šaltování řidiče uhádnu, do které zatáčky vjíždíme, už podle šlápnutí na brzdy vím, co mému autobusu na cestě hrozí... A proto mi bolí i ten pokojík v mé hlavě, o té labuti jsem slyšel, o té žirafě hořící a methodě paranoickokritické jsem si ne domyslel, ne že bych chtěl, ale já mám takové myšlení, že to samo tam přiskočí, to co jsem slyšel, to všechno mi je málo, já musím to domyslet, protože to patří k tomu mému zaměstnání, které jsem si nezvolil, ale které mi bylo vnuceno, z kterého jsem se kdysi těšil, dokud jsem byl silný, tak jsem se z toho mohl radovat, čím jsem to poctěn, tou vážnou hrou, které se ale teď děsím tak, jako jsem býval pyšný na to, že jsem pil i když mi to nechutnalo, že jsem byl chuligán tak jako Jesenin, o kterém jsem si nedomyslil, že umřel mlád, já teď už budu mít pětasedmdesát let... a že teď jsem sám proti sobě, protože jsem se uvítězil, když jsem dosáhl hlučné samoty... prázdnoty, ve které se ale zrcadlí a ozvučují všechny bolesti světa, i když se častokrát zaklínám veršem Jeseninovým... domů se navrátím, radostí cizí se potěším, v zelený podvečer pod voknem se jim tam oběsím...

Bohové opustili tuto zemi, odešli i antičtí hrdinové, Hérakles i Prométheus... moje žena odešla raději, zrovna tak i Perla, dcera rabína z Bratislavy, ta která mne milovala a já ji, protože se tolik podobala mé Pipsi, tuto neděli jsem zažil podvečer, kdy zapadalo krvavé slunce nad Prahou a skořicová oblaka před západem věštila, že přijde vichr, Staroměstské náměstí bylo uzavřeno žlutými obrovskými auty s mřížovanými ploty a nápisem VB a v Kaprovce stříkala vodní děla a smetala chodce pod auta, ve výklenku se vzpamatovávali lidé, kteří před chvílí byli biti, francouzská berlička a osmdesátiletá stařena, která volala: Kdo mi zaplatí ten promáčený skvostný můj kožíšek? Skupina členů milice stála před Umprum a dožadovala se vstupu, okna Umprum byla rozsvícená, míhaly se tam postavy žáků, protože dvakrát do roka slavili dva dny závěr, jednou teď v pololetí, podruhé na konci roku... mladý muž přišel s klíčem, milicionáři se dožadovali, aby jim odemknul, ale mladý muž asistent pravil, tohle že je akademická půda, kam nikdo nesmí, milicionář řekl, že všechny milicionáře tam vpustit musí, protože před chvílí tam vešli tři muži maskovaní kápím jen s otvory pro oči, ale mladý asistent řekl, že sám prohlédne Umprum a výsledek svého šetření jim sdělí, vešel a zamčel za sebou... a zatím v podchodech metra plakali lidé ne dojetím, ale slzným plynem, policie

v ulicích zatýkala ty, kteří byli promáčení, a já jsem nešel do Brčálky, protože tam bylo z technických důvodů zavřeno, tak jsem seděl u Ottů, u vedlejších stolů přisedl mladý muž v zeleném svetru, pak přišli tři a posedali si za mne a náš stůl a byli to také do bund a barevných svetrů přestrojení a tak konající službu mladí policisté a vypadali jako fotbalisté, a podle očí jsme se očichali a já jsem se bál a nemrkajícíma očima jsem zíral do samotného srdce tišiny a ticha, protože Bohové opustili tento svět a toto město, tento nedělní večer jsem dosáhl té pravé hlučné samoty a vrcholu prázdnoty, dosáhl jsem konečného neklidu, kam dospěl Kierkegaard a Friedrich Nietzsche. Tolikrát jsem chtěl skočit z okna pátého patra, kde bydlím, ne pro tohle, ale proto, že jsem dlouho viděl umírat moji Pipsi, moji ženu, které se tolik podobala Perla, ale když jsem se dočetl, že Kafka chtěl skočit z pátého patra tam, kde bydlel, Maison Oppelt, velkoobchod s vínem, který skladoval pod Staromákem na sedm set tisíc lahví vzácných vín, když jsem se dočetl, že Malt Laurid Brigg taky bydlel v Paříži v pátém patře, když jsem se o těch pátých patrech dozvěděl, odložil jsem ten svůj skok z okna, a kdybych měl sílu, tak bych si koupil kanystr benzínu a podpálil se taky, ale já se bojím, já nejsem statečný, já nejsem jako Mucius Scaevola, ten mladík, který si upálil levici před zděšenýma očima svých nepřátel, s poznámkou, takových jako jsem já je v Římě na tisíc, ale já mám strach a konec konců, já se rád bojím, jsa pln konečného neklidu tak, jako Kierkegaard, tak jako Nietzsche, já, který mám plné oči slz a jsem zmáčený, tak jako ti, kteří vlastníma očima ochutnali slzný plyn, vlastním tělem náraz proudu vodního děla, dík fantazii a vlastnímu hmatovému prožitku, který tělem i duší okusili jiní...

Tuhle neděli jsem ale i pochopil, proč jsem před dvaceti lety, když mi mí čtenáři podkládali moje knihy k podpisu, proč jsem střídavě vpisoval dvě lokality... U Zlatého tygra nebo In Gallicien... už před těmi dvaceti lety jsem si všímal, že lidé začínají mít posunuté oko tak, jak je mívali synové rabína z Belzu a židé vůbec...

Když jsem v pondělí přijel do Prahy z Kerska, když jsem vystoupil u Muzea ve čtvrt na čtyři, viděl jsem sochu svatého Václava, tyčící se jako hrozba v plné zbroji, kolem něj se zády k jeho hřebci ostražitě procházeli esenbáci, mladí lidé se staženými kabáty mocným faldem na zádech, aby tím víc vynikla jejich hruď,

viděl jsem proudící lidi kolem těch, kteří stáli na obrubnících chodníků a zírali tam na to místo, kam chtěli položit kytici ti, kterým to bylo ne zakázáno, ale ne dovoleno, z protějšího chodníku se ozývalo hvízdání na prsty, viděl jsem, jak vlastně na chodnících a obrubách stojí i takoví esenbáci jako ti, kteří vzdávali svatému Václavovi nežádoucí ochranu a pomoc, viděl jsem, jak toho pištce esenbák odvádí skrz dav do průjezdu... ale já už jsem nepotřeboval slzný plyn, já jsem tiše plakal nad tím, že asi opravdu Bohové opustili tento svět a odešel Hérakles a odešel i Prométheus, že odešly ty síly, na kterých se otáčel svět, že tady jako poslední zůstal hořící ne keř,ale mladý student, který tu chvíli upálení byl ten, který byl. Já, kdybych byl tu chvíli s ním, tak já bych jej na kolenou prosil, aby hořel, ale jinak, aby hořel slovem, které by se mohlo stát tělem, které by pomohlo těm ještě nehořícím a když tak hořícím duchem a v duchu. Ale stalo se. Pane, můžeš-li, odevrať ode mne tento kalich... i Kristus nechtěl na kříž být vbit. Ale nakonec se stalo tak, jak se stalo, tak jako v Praze sirka, kterou se zapaluje dětský ohýnek nebo cigareta, ta sirka vzňala všechno to smrtelné, co na člověku je, a ponechala pouze vzpomínku, kterou se zapalují ti, kteří i dnes protestují proti tomu, aby v téhle zemi byla cizí vojska. A tak jsem kráčel se skloněnou hlavou, a náhle mi došlo, že jsem potkal zase vzhůru stoupající dívčí ruce, sepnuté tak, aby neporanily v prstech křehké kytičky mombrecií i karafiátů, a viděl jsem, že nad těmi kyticemi jsou oči mladých žen, rozšířené tak, jako by šly k přijímání nebo na koncert Bachových mší, vrátil jsem se s jednou tou kytičkou, zůstala stát tam na chodníku u Svatého Václava a sledována očima diváků přešla jízdní dráhu, chvíli zaváhala, dokonce se zastavila, ale mladý esenbák mírným pohybem ruky ji převedl na druhý chodník. A to bylo půl čtvrté a potom dole u Koruny seděla skupina pankáčů, zrovna tak mladý esenbák třesoucími se prsty listoval v občance jednoho z nich, na odpočivadle měli svoje nástroje ve futrálech a byli to pankáči, ale vyzařoval jim z očí úsměv a klid, a já jsem se styděl, že jsem dosáhl vrcholu prázdnoty a hlučné samoty, že jsem dosáhl "konečného neklidu" a že už nejsem k ničemu, že kdybych dostal nějakou cenu, nějaké vyznamenání za literaturu, že kdybych byl charakter, tak upálím aspoň ten papír, na kterém je potvrzeno, kdo nejsem, protože kdybych byl ten, za kterého se mám a za kterého mne mají mí čtenáři, tak

bych tam nahoře vzal něžně z ruky té dívky tu její chvějící se kytičku a položil ji pod kopyto koně svatého Václava... ale já vím, že na tohle už nemám, že tedy po zásluze bych byl odměněn omylem tím, že by mně vodní dělo přerazilo páteř a ostrá jehlice slzného plynu mi vyrvala oči, tak jako si je osudem zdrcený Oidipus rex vytrhl z očních důlků...

Ale jak laciné to je, pane Hrabale, říci to co Heidegger, že bohové už opustili tento svět, že odešel i Hérakles, i Prométheus, krásně se to poslouchá, pane Hrabale, ale takové obsahy takových vět jsou za korunu šedesát deset dekagramů tlačenky, protože mladý student filosofie, pane Heidegger, dokázal, že staří bohové snad umřeli, ale že se rodí bohové noví, kteří musí zaplatit tak, třeba jen jako uříznuté ucho Vincenta van Gogha, který nepotřeboval mýtů a přesto svým dílem zprůhlednil ten viditelný svět...

Vlastně co se to tady v tom městě stalo za ty dva dny? Myslím, že to byly ozbrojené síly policie a milice, které hrubým způsobem se vměšovaly do záležitostí mladých lidí, kteří si vytvořili mythus svého světce, myslím, že to byly ozbrojené síly, které si osobují právo vykročit z meze nutné obrany proti lidem, kteří nepoužili ani střelné zbraně, ani kamene, ani klacků, kteří měli s sebou jen slova a píšťalku ze dvou prstů, kteří měli s sebou děťátko v kočárku, ani ne tak jako Odysseovi, který oral, položili do brázdy jeho synka, aby jej mocní donutili, aby se zúčastnil trojské války... Ale co? Oči se vyplaví slzami a ophtal je účinnější než slzný plyn, šaty se usuší anebo koupí nové, zajištění mladí lidé nakonec budou propuštěni, život vhrkne nazpátek do starých kolejí... Ale opravdu, pane Hrabale, nazpátek do starých kolejí? Kdepak! Ti mladí lidé, kteří se zúčastnili skutečně anebo i duchem a v duchu, to už je jistá angažovanost, ten jistý akt solidarity a to jisté přitakání jistému Dobru, které nakonec musí být splatno v budoucnosti...

A tak jsem seděl u Zlatého tygra, přemýšlel jsem jako vždycky, kdyby mne bohové měli rádi, tak bych zhebnul při sklenici piva, seděl jsem a naslouchal detailům toho velkého Pondělí a velké Neděle, ty zprávy přednášené planoucíma očima mi vytvořily velký koberec, který už nemůže být odvolán ani zapálen, protože obsahy se staly a byly vyšity skutečností, a to, co se stalo, to se už nedá odestát. Tak jsem snil u Zlatého tygra o své smrti, těch

mých pár piv, dneska jsem jich vypil šest, a všechno to, co jsem slyšel a čemu jsem naslouchal, všechno se vymklo ze svých čepů a já už jsem slyšel jen lidský hovor, který mi nedával smyslu, a tak jsem zaplatil, pak mi darovali ještě jedno pivo a pak jsem vyšel do noci, zvedl hlavu a jako vždycky jsem se díval na nebe, tam na nebe svatého Jiljí, bude studená noc a hvězdy, a takhle šikmo z mého okna v pátém patře uvidím dnes večer srpek měsíce, a tak jsem šel a Pařížská třída už byla tichá, projel esenbácký vůz, tichounce zastavil, vystoupil příslušník a za stěrače aut tichounce kladl předvolání těm, kteří stáli tam, kde je stání zakázáno, pak tichounce reflektory zahnuly k Maison Oppelt, odkud z pátého patra chtěl jednou skočit Franz Kafka, a já jsem stál pak na Staroměstském náměstí sám, nikdo nešel, posadil jsem se na první lavičku a zasnil... proti mně se tyčil pomník Mistra Jana Husa, kterého když upalovali, tak stařenka přinesla trošku roští, aby Jan Hus líp hořel, ten pomník byl uprostřed náměstí a ve tmách, zatímco tam Kinského palác a jeho stěny a celá ta východní stěna náměstí zářila, osvětlována prudkými sodíkovými lampami tak, že růžové a béžové stěny paláců a domů dávaly vyniknout černé siluetě pomníku, a já jsem seděl sám, mladík vyskočil na lavičky a přeskakoval po sedadlech z jedné té lavičky na druhou, a ze srdce Staroměstského náměstí se ozval tichý hlas flétny, tichounký a přece tak naléhavý hlas flétny, jako by tryskal ze samoty, z pastviny, z osamělého jezera, ten hlas flétny byl dojímavý právě sám sebou a potom tím, že před několika hodinami odtud odejela poslední auta se slzným plyny a vodními děly, poslední auta s vlčáky, těmi krásnými německými ovčáky, kteří jistě teď už jsou ve svých kotcích po namáhavé neděli i pondělí... ale tady na Staroměstském náměstí zaznívál ze srdce pomníku hlas flétny tak, až jsem se polekal, zvedl jsem se, zvedl ruku, natočil hlavu... a ano, ten hlas flétny stoupal a rozšiřoval se náměstím kolem dokola z těch křovisek, nad kterými se tyčí socha Mistra Jana Husa, z těch konifer, které ani v zimě neuvadají, stoupal hlas flétny, několik chodců přešlo, jejich hlas byl silný prázdnotou náměstí, ale nikdo se nezastavil, diagonálami přešly kročeje z Železné do Pařížské, z Dlouhé do Melantrišky a potom hlas flétny ustal, bylo ticho k prasknutí jak přepjatá struna a já jsem viděl, jak po obrubníku kolem Jana Husa se rozhrnuly větvičky a kdosi vyskočil na dláždění, které ve druhém plánu zářilo osvětlenými stěnami a potom jsem viděl, jak z černého pomníku se oddělila druhá postava a před sebou

držela dětský kočárek a z černé tmy pomníku teď do prudkého světla u bývalé lékárny U Jednorožce vešla mladá žena s mladým mužem a tlačili před sebou dětský kočárek, na kterém snad ležela ta kouzelná flétna, a já, protože jsem literát, zadíval jsem se do okna v prvním patře bývalé lékárny a vzpomenul jsem si, že tady měla salón paní Berta Fanta, salón, na kterém se účastnili za Rakouska hovorů Franz Kafka, Albert Einstein, Rudolf Steiner, Max Brod a polští básníci... a dětský kouzelný kočárek zahnul na Královskou cestu, z Pařížské zahýbal taxík, zvednutím ruky jsem zastavil jeho osvětlenou čelenku... a když jsem se posadil, uvědomil jsem si, že ta kouzelná flétna zněla přesně z těch míst, kde se odvíjí vertikální poselství... Věřím, že vláda lidu věcí Tvých se opět navrátí do rukou Tvých...

P.S.

A doma jsem si nalistoval závěr třetí kapitoly T.S. Eliota Pusté země a četl jsem jej z pátého poschodí měsíci... Hořící, hořící, hořící. Ó, pane, ty mne rveš, ó, pane, ty rveš... hořící.

A v poznámkách jsem si našel, že tento text je z Kázání ohně... který sepsal Buddha.

Kersko, úterý 17. ledna 1989

336

Chytání Hrabala

Zastavili jsme na přibližně správné cestě: podobala se všem ostatním v tomto lese. Vpravo i vlevo mezi stromy, blíž či dál od cesty, stály chatrče: primitivní či luxusnější. Kolem dřevěných plotů chodily kočky, slepice, psi. Připadalo mi to tu praslovansky: stromy, palisády, dobytek, dřevěný dým plazící se mezi porostem - křovím, křím, kerskem.

Hrabalova chýše, umístěná opodál cesty, polozakrytá kerskem, zívala otevřenými dveřmi, a nic se tu nehýbalo, ani když jsme odchýlili branku a borovou stezkou vešli do oplotu. Nahlédli jsme do šerého otvoru dveří, volajíce: "Dobrý den!" a "Haló!" Ale nic. Obcházeli jsme chýši: já zprava, Ivan zleva. Sešli jsme se mezi šopami vzadu, kde nás tupě pozorovala sekyra zaťatá do špalku. Pokynem jsem Ivana upozornil na zadní okno, otevřené dokořán jako na útěku. Slepice obcházely kolem nás a drobně mručely. Vzadu se mezi stromy mihla postava. Šli jsme tam, Ivan první, protože jeho obyvatel chýše už zná. Překročili jsme terénní rýhu zamokřenou polozanešeným potůčkem, a narazili jsme na plot: postava ho asi podhrabala, byla pryč.

Vraceli jsme se, znovu obešli chatrč a vstoupili co nejzdvořileji dovnitř. Všecko tam svědčilo o dlouhém a útulném pobytu. Ve sporáku hořel oheň, na plotně bublal kastrol. Vystoupili jsme na schůdky a půlí těla nahlédli do půdní komory: nic, jen útulno a stromové šero zvenku. Ničeho se nedotknuvše obrátili jsme se zas a vyšli před chalupu: mezi borovicemi se k nám od branky blížila svižná postava, ledabyle, s rukama v prázdných kapsách. Přišla blíž, a uplivujíc mezi slovy pravila: "Nazdar, kluci! Pojďte dál." Ale my jsme přeci už dál byli.

Tak Bohumil Hrabal upadl do Edice Petlice. - Tak on vlastně upadl i do všeho ostatního.

/30.5.1988/ L.Vaculík

K šedesátinám Milana Kundery 1.4. 1989

Milý Milane!

Narodil ses v problematický den, jenž nám však umožňuje, abychom Ti v řadě, jako bychom byli jednoho názoru, přáli další dobré zdraví a případně i úspěchy. Doufáme, že i Ty doufáš, že se už brzo budeme moci sejít a pohovořit si o věcech zajímajících všecky tři strany.

Srdečně Tě zdravíme!

V Praze 29. března 1989.

Milan Šimečka v.r.

Petr Kabeš v.r.

Karel Pecka v.r.

Ludvík Vaculík v.r.

Sergej Machonin v.r.

Zdeněk Urbánek v.r.

Milan Jungmann v.r.

Eda Kriseová v.r.

Eva Kantůrková v.r.

Lenka Procházková v.r.

30

Píseň velmi stará a zbožná O POTOPĚ

Když Noe na své arše plul
mořem, jež nepoznalo sůl,
skrz vichřice a hromy,
vždy bděle u kormidla stál,
věrný těm, co si v bídě vzal
po páru na svědomí.

Bučení, řev, hvizd z archy zněl,
chřástal si chřástal, slavík pěl
a vše chválilo Pána.
Pak skřípl písek pod kýlem
a páry zvala zmládlá zem,
bahnitá, nelíbaná.

Dnes loď se zmítá, naklání,
dnes nenajdeš už zastání,
bratříčku, němá tváři.
Kormidelník má vratký krok,
chtivost v očích, kol mozku z drog
falešnou svatozáři.

Když hvízdá žluva, štěká pes,
jako by smutné SOS
se neslo sborem vzhůru:
retuj své tvory ztrápené,
rozkaž, ať cherub vyžene
od kormidla tu stvůru!

Miroslav Červenka

Karel Pecka

Pražské listy

Hladinou mlhy prohlédly věže tonoucích chrámů,
předjarní Praha se malátně probouzí ze sna.
Pod těžítkem lístek, že odešla jsi...
Kdo ti a kde teď bude hladit plavé vlasy?

Zima již stahuje svá vojska z kraje,
ač zatím jen tuší první snovou zeleň jara.
Pamatuješ na cestu sady pana hraběte Chotka
k Letohrádku, kde tesknila královna Anna?

První snová, potom olivová, třetí smaragdová,
za sedmero řekami, za horami nejsou takové zeleně...
Já vím, zbloudila's v cizině, ztratila adresu,
protože Praha přijímá a pošťák míjí bez pozdravu.

Čekám tvůj list - a svoje vzkazy naděje
budu vpisovat na listy stromů, až dospějí,
a posílat po větru, po vodách běhutých
jak trosečník láhve, co nikdy nedojdou cíle.

Pod jinými hvězdami ti jiné šeptají hlasy...
Nestačím popsat svou touhou veškeré listy,
ty čisté s podzimem zhnědnou na větvích
uvadlé smutkem, že jeden z nich možná mohl...

Co zbývá? Lhát si, že jsme jako dřív,
že všechno je dobré a bude lepší.
Že příští rok najdeme ten pravý list,
do jehož žebroví vryjeme ta pravá slova.

(Verše k připravované bibliofilii, grafická část a edice Karel Kramule.)

Praha - březen 1989

Jiří Křižan:

D E L F Í N I V P O R T O H E L I

- Podepsal jsi aspoň Chartu?

Josef zavrtěl hlavou a uhnul očima.

- To by nás asi pustili do Řecka, ty chytrej! řekla Helena.

Její bratr pokrčil rameny. Řekl:

- Dnes je osmaosmdesátý, ne osmašedesátý. Aby vám Němci dali politický azyl, musíš nějak prokázat, že jsi doma politicky pronásledovaný.

- Slíbils, že se o nás postaráš! řekla Helena.

Její bratr pohnul netrpělivě rukou. Mluvil k Josefovi, ne k ní.

- Pomůžu ti, protože jsi manžel mojí sestry. Ale musím mít něco v ruce. Doufám, že znáš nějaké ty vaše disidenty. Havla, Vaculíka nebo někoho. Že by ti napsali něco jako dobrozdání... doporučení.

- To by mi nenapsali, řekl Josef. Zhluboka se napil piva. Zaklonil přitom hlavu a zvedl oči k bambusové rohoži, která kryla před žhnoucím sluncem terasu taverny, na které seděli. Pod ní, až k pláži, rozkládal se přepychově vybavený kemp.

- Proč by ti to nenapsali? Pár jich přece znáš, řekla Helena.

- Hm. Ale dvacet let jsem ani s jedním z nich nemluvil.

- Ale těch dvacet let ses choval slušně! Jako málokdo. Neudělal jsi nic, za co by ses mohl stydět, řekla Helena a otočila se na svého bratra: - Protože nechtěl psát svinstva, jako tolik ostatních, přestal dělat pro televizi a pro film. A musel se živit v reklamách a v dabingu. Nikde mu nic nevydali!

- Protože jsem nic nenapsal, řekl Josef.

- No právě! Místo, aby něco pořádnýho napsal, musel dělat ty reklamní sračky. A přitom má spoustu skvělejch námětů. Ty až napíše, když k tomu bude mít podmínky a klid, bude slavnej jako Kundera.

- Bohatej, řekl Josef.

- Cože?

- Tys nechtěla říct bohatej jako Kundera?

- Nebuď sprostej! řekla Helena.

Josef dopil pivo a po celém těle mu vyrazil pot. Lehká košile se mu přilepila na záda.

- K tomu, aby měl Josef podmínky a klid k práci, potřebuje povolení k pobytu a podporu, tedy azyl, řekl Helenin bratr.

- A to, o čem jsem teď mluvila, snad není politická záležitost? Když nemůže spisovatel psát? To je přece jasný porušování lidských práv. A Petru že nevzali na vysokou?

- Nevzali ji proto, že měla tři čtyřky, řekl Josef.

- Kdybys jim bejval psal přiblblý seriály o skvělým československým zdravotnictví nebo o báječným partajním tajemníkovi, jseš dneš národní umělec a Petru by přijali i bez maturity, řekla Helena a hlas měla o tercii vyšší než dosud.

- Buď si dám ještě pivo, nebo se půjdu vykoupat, řekl Josef.

- Sejdeme se na pláži, řekl Helenin bratr. - Gerlindě řekněte, že jsem šel vybavit pár telefonů.

Moře bylo pozlacené sluncem a lehce se čeřilo v příjemném vánku.

- Hele, ona je nahá, řekla Helena.

Gerlinda ležela na břiše na plážové rohožce.

- To je moc hezký ty blond vlasy k tomu, jak je opálená, že? řekla Helena. Přetáhla si přes hlavu lehké bavlněné šaty, pod kterými měla bílé plavky.

- Ty jsi taky pěkně opálená, řekl Josef.

- Má perfektní figuru, co?

- To ti řeknu, až ji uvidím zepředu.

- Taky je skoro o deset let mladší než já, řekla Helena.

Gerlinda k nim otočila obličej a usmála se.

Josef si svlékl košili a kalhoty. Postavil se tak, aby Gerlinda neviděla na vnitřní stranu jeho levé nohy znetvořenou na lýtku uzly křečových žil. Zachytil její zkoumavý pohled.

- Also Schultern hast du wie ein Holzfäller, aber der Bierbauch stört mich, řekla Gerlinda.

- Dein Athlet kommt gleich, er ist zum Telephon gegangen, řekl Josef.

- O čem mluvíte? zeptala se Helena.

- Říkám jí, že tvůj bratr šel telefonovat.

- Ale co ona říkala?

- Že mám ramena jako dřevorubec.

- Slyšela jsem, že mluví o pivu.

- Jo, že mám břicho jako pivní sud.

Helena se ušklíbla.

- V sedmačtyřiceti už mám na to nárok, řekl Josef. Rozvinul si vedle Gerlindy rohožku a posadil se.

- Kde jsou... wo... wo sind Petra a Karin? zeptala se Helena.

- Sie gingen schwimmen und Muscheln sammeln, řekla Gerlinda.

- Hledají mušle, řekl Josef.

- Helena hat einen schönen Badeanzug, sie sieht wunderbar aus.

- Říká, že ti ty plavky moc sluší, řekl Josef.

Helena se na Gerlindu přívětivě usmála. Sáhla si dozadu a rozepla a sundala si horní díl plavek. Nevelká, ale pevná ňadra měla o odstín světlejší než opálené tělo.

- Tohle si ještě dovolit můžu. Jsem zvědavá, jak vypadají ty její super prsa, když je nemá podepřený podprsenkou. Zeptej se jí, jestli jde do vody.

- Gerlinda... Gehst du auch ins Wasser? zeptal se Josef.

Gerlinda zavrtěla hlavou.

- Asi nechce, abysme viděli, že jí visej až na břicho, řekla Helena.

- Kde se v tobě bere ta láska k pěkným ženským? Nezapomínej, že u ní budeš bydlet.

- Ne u ní, u svýho bratra. Pojď se vykoupat.

- Za chvíli.

Díval se za ní, jak jde k zálivu, noří se do vody a plave k otevřenému moři.

Rozhlédl se po řídce obsazené pláži. Většina naháčů se stáhla do stínu pod bambusovými stříškami.

Šikmo přes pláž kráčeli v řadě za sebou.tři velcí žlutí psi. První z nich držel v tlamě kost.

- Gib mir, bitte, eine Zigarette,řekla Gerlinda.

Josef se natáhl pro kalhoty. Našel v kapse cigarety a zapalovač. Přiklekl do písku ke Gerlindě, podal jí cigaretu a škrtl zapalovačem. Vítr plamen sfoukl. I podruhé, i potřetí.

Gerlinda se vzepřela na rukou, zvedla se a klekla si proti Josefovi. Veliká ňadra se jí při tom pohybu pružně zhoupla těsně před jeho vztaženýma rukama, ve kterých držel zapalovač.

Josef nasucho polknul.

Vzpamatoval se a znova se několikrát marně pokusil Gerlindě zapálit.

Pobaveně se na něj dívala a cigaretu držela v mírně našpulených rtech.

- Darf ich? řekla potom a vzala mu zapalovač z prstů. Odtáhla kolena od sebe a posadila se. Zapálila si cigaretu. Stále se při-

tom na něj dívala.

tom na něj dívala.

Sklopil oči k jejím ňadrům, potom k plochému břichu a k rozevřenému klínu, který měla hustě zarostlý černými chlupy. Ucítil horké bodnutí ve slabinách. Rychle se obrátil a lehnul si na břicho.

Gerlinda se hlasitě zasmála. Sevřela kolena, opřela se o ně lokty a dívala se na moře.

- Ty se odbarvuješ?

- Bitte?

- Ich frage, ob du dein Haar abfärben lässt, řekl Josef.

Podívala se na něj a zavrtěla hlavou.

- Nein, nie und nirgendwo, řekla a znova se zasmála. - I am black and white... White and dark.

Žlutí psi se vraceli zpátky cestou, kterou přišli. Ten první stále držel v tlamě kost.

Helenin bratr přinesl dvě plechovky piva. Polohlasně se o čemsi chvíli dohadoval s Gerlindou. Z jejich hlasů bylo cítit podrážděný podtón.

Gerlinda vstala a šla do vody. Muži, kolem kterých procházela, se posadili.

- Pojď si to vypít někam do stínu, řekl Helenin bratr.

Usadili se pod volnou bambusovou stříškou. Otevřeli plechovky a napili se.

- Jak to, že nemáš žádný břicho? Je ti o pět roků víc než mně, piva piješ víc..., řekl Josef.

- Asi taky víc šukám, zasmál se Helenin bratr.

Josef se křečovitě ušklíbl.

- Čekal bych, že se mnou budeš chtít mluvit o něčem jiném než o mém břichu.

Josef mlčky pokrčil rameny.

- Josefe, ty jsi za těch dvacet let opravdu nic nenapsal?

- Ne, nenapsal! řekl Josef netrpělivě.

- A teď bys to chtěl všechno dohnat. Získáš svobodu a začne se to z tebe sypat.

- Čemu ty nevěříš.

- Nevím. Bylo ti teprve sedmadvacet.

- Ale už jsem měl vydanou knížku. Dobrou! A natočili mi dvě televizní hry a moc dobrej film.

- Před dvaceti lety, řekl Helenin bratr.

- A podle tebe jsem už hotovej. Ne, nejsem. Dokonce se mi před chvilkou postavil pták. Zeptej se svý ženy!

- Nevím, jestli mi má být líto tebe nebo Heleny.

- Jdi do prdele, řekl Josef.

Vstal a vykročil směrem k moři. Rozžhavený písek nesnesitelně pálil do chodidel. Po několika krocích se otočil a vrátil se. Řekl:

- Promiň, prosím tě.

Zapálili si cigarety. Mlčky kouřili a dívali se před sebe na modrý záliv.

- V Praze jste všechno prodali? zeptal se Helenin bratr.

- Ne. Nechtěli jsme vzbudit podezření. A dohromady ani nebylo co, řekl Josef.

- Vypadáš děsně unaveně. Ten bolševik ti dal zabrat, co?

- Tys byl taky bolševik.

- Chceš se zase hádat?

- Nechci, řekl Josef. - Opravdu nechci.

Helenin bratr se na něj podíval a uviděl, že mu v koutcích očí stojí slzy. Odvrátil pohled. Potom řekl:

- Budete u nás mít pro sebe celé patro. Z balkónu tvojí pracovny uvidíš, když bude hezky, Alpy.

- Když jsme se s Helenou vzali, psával jsem v koupelně, řekl Josef.

- Já vím. Měl jsi přes vanu položené takové velké prkno. A u stropu bylo úzké okýnko, a tím bylo vidět...

- Když sis dřepl pod karmu a podíval se nahoru...

- Ano. Když sis dřepl pod karmu a podíval se nahoru, bylo tím okýnkem vidět špičku levé věže Svatého Týna.

- Asi si chce tu kost někam zahrabat, ale nechce, aby ti dva viděli, kam, řekl Josef.

- Prosím?

- Mluvím o těch psech, řekl Josef a ukázal bradou na žluté psy, kteří opět přecházeli přes pláž.

- Podle Gerlindy mluvíš německy líp než já po těch dvaceti letech, co v Německu žiju, řekl Helenin bratr.

- Anebo ho to jen tak baví. Toho psa, řekl Josef.

- Myslíš, že bys dokázal v němčině i psát?

- Ne, to v žádném případě.

- Nemluvím o literatuře... Třeba reklamní texty.

Josef mlčel. Nabral do dlaní jemný písek a vyhodil ho vysoko nad hlavu, kde se ho zmocnil vítr a v tenkém sloupku ho odnášel pryč.

- Josefe, nejde o to, jestli dokážeš nebo nedokážeš psát. Jde o to, co chceš psát.

- To je snad jasný, řekl Josef.

- Ano. Chceš psát o tom, o čem jsi doma psát nemohl. Ale o to už tady dnes nikdo nestojí. Vážně ne, na to můžeš vzít jed.

Josef znova nabral do dlaní písek a vyhodil ho do větru.

- Takové věci ti otisknou leda v nějakém tom exilovém časopisu. Ale na tom nezbohatneš ani se neproslavíš. Nikdo to tady dohromady nečte, řekl Helenin bratr.

- Ani ty ne?

- Už dávno ne. Přestalo se mě to týkat. Určitě bych ty věci četl, kdybych zůstal v Československu, to by mělo smysl.

- Víš, jak jsme ti říkávali? Před dvaceti lety? Pan Chytrej.

Helenin bratr se povzneseně usmál. Řekl:

- Myslel jsem si, že budeš rád, když si o těchhle záležitostech promluvíme.

- Můžeš mi říct, proč se vlastně o mě tolik staráš?

- Kvůli Heleně, ty mě, upřímně řečeno, nezajímáš. A taky kvůli Petře.

- Proč kvůli Petře? Dnes ráno jsi ji viděl prvně v životě.

- Je to dcera mojí sestry, řekl Helenin bratr. Dopil pivo a zmačkal prsty prázdnou plechovku jako kus papíru.

Josef se díval na jeho velké, pevné ruce a řekl:

- Mám zafixovaný, že majstři tvýho oboru mají krásný štíhlý ruce s dlouhými prsty. A ty přece jsi majstr svýho oboru. Ruce máš přitom ohavný a prsty krátký a tlustý jako buřtíky.

Vstal a šel k moři. Obloukem obešel Helenu a Gerlindu, které seděly na rohožkách vedle sebe a domlouvaly se o něčem živou gestikulací.

Plaval ven z prosluněné zátoky a na chvíli se potopil do hloubky, aby se osvěžil v chladnější vodě.

Na ostrohu, za nímž se otevíralo volné moře, spatřil Petru a Karin. Skláněly se nad hromádkou pestrých mušlí. Pár kroků od nich seděl za dlouhými rybářskými pruty dočerna opálený mladý řek a ještě o pár kroků dál hlídal vlasce holohlavý stařec.

Josef vylezl z moře a prsty si vytřepal z vlasů vodu. Na dívky dopadlo pár kapek. Zvedly k němu šťastné tvářičky. Vypadaly obě na patnáct, přestože Petře bylo o tři víc.

- Tatínku, nikdy bych nevěřila, že člověk může bejt tak strašně šťastnej jenom z toho, že je někde tak hrozně hezky, řekla Pe-

tra.

- Karin, nikdy se neuč od Petry česky. Spojení jako strašně šťastnej nebo hrozně hezky jsou protismyslná, řekl Josef.

Petra se zasmála. Řekla:

- Protismyslné by bylo, kdybych já učila Karin česky. Ona přece musí učit mě německy.

- Já umím po česky od tatýnka, řekla Karin.

Josef se na ni usmál a uznale pokývl hlavou.

- Dohodly jsme se, že sem budeme jezdit každý prázdniny, řekla Petra.

- Odkud víš, že budeš mívat prázdniny? zeptal se Josef.

- V Mnichově žádný kádrový doporučení potřebovat nebudu, prostě se zapíšu na nějakou univerzitu, a tím to hasne.

- Hm, řekl Josef. Sebral plochý oblázek a pokusil se hodit žabku. Kamínek však zajel pod vodu při prvním doteku s hladinou.

- Tatínku, nevadilo by ti, kdybych dnes přespala s Karin v jejich hotelu? Teta Gerlinda říkala, že by mě vzali na večírek u jedněch Američanů.

- Pro mě za mě... Určitě se děsně těšíš, co?

- Ne děsně, nýbrž velice, řekla Petra a ušklíbla se.

- Budou tam i mladé člověky, řekla Karin.

- No to je báječný, řekl Josef. Znova se neúspěšně pokusil hodit žabku. Povzdychl si a zabručel: - Tjó, móře... Zajímalo by mě, jestli jsou tady delfíni.

- Nikis! zavolala Petra.

Mladý Řek se k ní obrátil a zazubil se.

- Have you ever seen dolphins? zeptala se Petra.

- Here in Porto Heli? No, řekl mladý Řek.

- Říká, že tady, v Porto Heli, ne, řekla Petra.

- To jsem pochopil taky, řekl Josef.

- Delfinia, eh? zavolal holohlavý stařec. Mávl rukou a chraplavě se zasmál.

- Odkud toho Adonise znáš? zeptal se Josef.

- Nasbíral nám ty mušle. Vydrží příšerně dlouho pod vodou, řekla Petra.

Stařec vstal a přišel k nim. Z ohrnutých plátěných nohavic mu čouhala hubená lýtka. Propadlý hrudník měl porostlý šedivými štětinami. Žlutohnědýma kozlíma očima se díval na Petru a řekl cosi řecky.

Petra nejistě pokrčila rameny.

Stařec mávl na mladého Řeka. Počkal, až přijde, a začal mluvit.

- Vypadá jako Picasso, zašeptala Petra.

Josef se na ni usmál a přikývl.

Stařec doprovázel svojí řeč rozmáchlými gesty. Když skončil, začal mladý Řek tlumočit:

- The old man says that his brother, when he was sixteen years old, wanted to commit suicide beacause the world depressed him. He swam far into the sea to drown. When he was running out of strenght, dolphins appeared around him and helped him get back to the shore.

Petra se na starce usmála. Otočila se k Josefovi:

- Když bylo jeho bratrovi šestnáct, plaval daleko do moře, aby se utopil, protože ho netěšil svět. Když mu docházely síly, objevili se kolem něj delfíni a pomohli mu zpátky na břeh.

Stařec doprovázel její slova přikyvováním. Potom znova promluvil a mladý Řek překládal:

- He says the dolphins caressed his brother. He says in the fragrant sea their skin is soft and fine like the skin of a young girl when she makes love in spring rain.

- It sounds like poetry, řekla Petra a mladý Řek vážně přikývl.

- Co to ještě povídá? zeptal se Josef.

- Říká, že ti delfíni se s jeho bratrem mazlili. Prý mají ve voňavém moři kůži hebkou jako mladé děvče při milování v jarním dešti.

- A ty jsi mu řekla, že to zní jako báseň?

Petra přikývla.

- To jsi mu řekla dobře.

- Delfinia..., řekl stařec zasněně. Pokýval hlavou.

Stan stál mezi spícími karavany.

Josef ležel nahý pod lehkým prostěradlem. Zhluboka se nadechl a snažil se co nejdéle dech zadržet. Napočítal do třiapadesáti. Trochu se mu rozbušilo srdce. Počkal, až se uklidní, a zeptal se:

- Tak pan Chytrej si na mě stěžoval?

- Nestěžoval si. Jenom mi říkal, o čem jste spolu mluvili. A buď tak hodnej a neříkej mu tak, řekla Helena.

- Říkávala jsi mu tak taky.

- Potřebujeme ho. A je hodnej. Já vím, že ti leze na nervy, ale on to myslí dobře. Jenže ti nerozumí. Netuší už, jak to u nás doma vypadá. Za těch dvacet let na všecko zapomněl. Jako všichni, co jsou venku. Myslí si, žes přestal psát proto, že už na to nemáš, vůbec nechápe, že jsi měl prostě strach.

- Cos to řekla?

Helena mlčela.

Josef zašátral rukou ve hlavách stanu, až našel cigarety a zapalovač. Obrátil se, vystrčil hlavu ven a zapálil si.

Nízko nad horizontem stoupal k nebi měsíc.

Po několika tazích Josef cigaretu uhasil.

- Myslíš si, že my taky zapomenem, jak to u nás doma vypadá? ptal se, když si zase lehl.

- Pevně v to doufám. A hlavně doufám, že na to zapomenem dřív než za dvacet let, řekla Helena.

- To bude báječný. Zapomenu na to, jakej jsme byl zbabělej srab, kterej se užíral nad svým strachem psát, co by chtěl. Už se na to těším. Bude ze mě takovej ten vyrovnanej a veselej chlápek, co si ho všichni zvou na večírky.

- Nech toho.

- A hlavně zapomenu, o čem že jsem to vlastně pořád chtěl psát, a budu dál drásat reklamy, čímž vydělám obrovskej balík marek, za kterej ti koupím video, myčku nádobí a stříbrnýho mercedesa, a tím se naplní důvod, pro kterej ses rozhodla k emigraci.

- Jseš hnusnej.

- Přece si nemyslíš, že ti to všecko koupí pan Chytrej. Tolik mu to jeho potratářský soukromý sanatorium zase nevynáší.

Helena mlčela.

Josef napjatě poslouchal do tmy. Potom tiše řekl:

- Pořád čekám, že ve mně něco praskne... Že se ve mně něco přetrhne.

Helena se neozvala.

Natáhl k ní ruku a dotkl se jejího nahého ramene.

Tichým, ale o tercii vyšším hlasem Helena řekla:

- Myslela jsem si, že jsme opravdu našli řešení...

Stáhl z ní prostěradlo a přilehl si k ní.

Dlouho nereagovala. Potom ho náhle objala a pevně k sobě přitiskla.

Cítil v sobě naprostou prázdnotu. Snažil se přivolat před oči obraz Gerlindy. Celé tělo mu zalil pot. Ochable se od Heleny odtáhl.

Ležel na zádech, oči upíral do tmy nad sebou a zadržoval dech. Když Helena promluvila, pevně oči zavřel.

- Oba se pokoušíme utýct před jedním a tím samým. Před ubožákem, kterej nad sebou ukřivděně fňuká, co by, kdyby, ale nedokáže udělat nic. Ani svý ženě už to udělat nedokáže. Mně se to povede. Ale tobě ne.

Josef vylezl ze stanu a šel spícím kempem ke sprchám. Pustil na sebe studenou vodu. Potom našel v dlouhém mrazicím pultu tašku s jídlem a pitím, kterou sem uložil ráno. Vzal z ní láhev retsiny a šel na pláž.

Seděl těsně u vody a pil ledové víno s trpkou chutí aromatické pryskyřice. Vykouřil několik cigaret.

Měsíc stál vysoko na obloze a prozářil ji tak, že z ní zmizely všechny hvězdy. Moře pod ním se lehce vlnilo v jeho svitu a bylo teplé a tiché a trpce vonělo jako řecké víno.

Plaval klidnými, pravidelnými tempy a lehce dýchal. Dávno minul ostroh uzavírající záliv, když se ohlédl, dávno už neviděl černý pás pobřeží. Obrátil se na znak a nechal se unášet odlivem. Měsíc nad jeho hlavou postoupil velký kus na své cestě a začal se sklánět k oblému obzoru.

Objevili se náhle, tiše a zázračně. Vířili kolem něj, cítil jejich hebké doteky, viděl jejich hřbety hedvábně se lesknoucí v měsíčním svitu a slyšel, jak se smějí. Bylo jich možná šest nebo snad osm. Vyskakovali vysoko nad hladinu a nehlučně do ní zase zapadali a od jejich štíhlých těl odskakovaly stříbrné perly vodní tříště.

Vztahoval k nim ruce, dotýkal se jich a oni před ním neuhýbali, vedli ho vlnami mezi sebou, postrkovali ho a nadnášeli. Nepřestávali se smát.

V zálivu zmizeli stejně náhle, jako se objevili.

Víno zteplalo, ale o to bylo voňavější a příchuť pryskyřice byla výraznější.

Měsíc zapadl, moře potemnělo a nebe bylo plné hvězd.

Zapálil si cigaretu, díval se na záliv, ale věděl, že čeká marně, delfíni že už se neobjeví.

- Ne, to mi nikdo neuvěří, řekl nahlas.

Po tom včerejším mejdanu bolí Gerlindu hlava, zůstala v posteli. Tohle ti posílá na cestu, řekl Helenin bratr a podal Josefovi láhev Black and White. - Tak těbuch, Josefe.

- Ahoj, řekl Josef. - Dávej mi na ně pozor.

Podali si ruce.

Josef se sklonil ke Karin a políbil ji na tvář.

- Slíbili jsme si, že nebudem brečet, řekl.

Helena přikývla a otřela si z tváří slzy.

Petra se statečně pokusila o úsměv.

V rozžhaveném autě bylo k nedýchání, Josef otočil klíčkem zapalování.. Znova, znova a ještě jednou. Zpod kapoty škodovky ozývalo se jen slábnoucí bzučení startéru.

Helena, její bratr, Petra/Karin se opřeli do auta a začali ho roztlačovat.

Z terasy taverny je pobaveně pozorovali hosté upíjející zahnutými brčky nescafé frappé.

Nesmála se jen Petra a běžela za autem, ještě když už motor naskočil.

Josef zastavil.

Petra vsunula hlavu a ruce otevřeným okýnkem do auta. Objala Josefa a políbila ho.

- Tatínku, ty bys chtěl, abych se vrátila s tebou...

- Chtěl, řekl Josef.

- Já bych taky chtěla, řekla Petra. Otočila se a vykročila zpátky k Heleně.

Staroměstské náměstí bylo uzavřeno kordónem příslušníků Veřejné bezpečnosti.

- Nezajímá. Bydliště tady zapsaný nemáte, řekl nadpraporčík. V levé ruce držel Josefův cestovní pas. V pravé třímal obušek a poklepával si jím lehce o nohu.

- Ale já tady opravdu bydlím. Jsem hrozně unavený, kde budu spát? řekl Josef.

- Dejte si odchod! řekl nadpraporčík a vrátil mu pas.

Josef prošel dvacet kroků územím nikoho a vmísil se do davu demonstrantů.

Byl vlahý podvečer na konci srpna tisíc devět set osmdesát osm.

Josef vylovil z paměti telefonní číslo, které dvacet let nepoužil.

Seděli v Pavlově bytě u láhve metaxy.

- Naposledy jsi mi volal taky jednadvacátýho srpna. Jenže brzy ráno, řekl Pavel.

Josef přikývl. Klížily se mu oči. Byl k smrti unavený.

Přestože ležel v cizí posteli, spal dobře jako už dávno ne. Ze sna se lehce usmíval.

Zdálo se mu o delfínech.

J i ř í K ř i ž a n

Narozen 26.10.1941 ve Valašském Meziříčí.
Pochází z rodiny továrníka, popraveného v r.1951 pro údajnou velezradu. V r.1958 vyloučen z jedenáctiletky, pracoval jako havíř, pomocný dělník, závozník. Po vojenské službě stavební dělník, korektor a posléze redaktor deníku Mladá fronta.
V r.1969 absolvoval FAMU. Počátkem sedmdesátých let svobodné povolání, na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let scenárista a dramaturg Filmového studia Barrandov, od r.1985 svobodné povolání.
Debutoval v r.1964 filmovým scénářem Horký vzduch. Časopisecky publikoval povídky, sbírka novely Exercicia /nakl. MF/ byla rozmetána v r.1969. Realizované filmové scénáře: Sedm havranů /1966/, Kaňon samé zlato /1971/, Stíny horkého léta /1979, Hlavní cena MFF Karlovy Vary 1980/, Hrozba /1980/, Postavení mimo hru /1980/, Paragraf 224 /1981/, Signum laudis /1982, Hlavní cena MFF Karlovy Vary 1982; tvůrci vyznamenání Státní cenou Kl.Gottwalda, kterou J.K. odmítl převzít/, Mrtví učia živých /1983/, Iná láska /1985/, Outsider /1986/, Cesta na jihozápad /1988/; scénáře nerealizované: Frantina /1973/, Dlaně plné smůly /1979/, Máš otevřené dveře /1982/, Oči Tomáše Kaplana /1985/.

452

Ondřej F i b i c h

Vzpomínka na Václava Havla

Dvě babky
po kolena v soumraku
Lehké drnčení lebedy
Fotografie poustevny
Na jaké víno
jsou drceny poslední listy stromů?
Nedaří se jim zasypat
šedivý břit domu
Jeden vězeň vyšel ven
a druhý musí zpět
Doznívající křik bažanta
trhá nevyslovenou mapu
Bory Pankrác Mírov
A není pokoje v tom soumraku
Na cestě u svatého Jana
každou chvíli čekáš,
že z lipového troudu
se vymrští náhle had
Ale i on bude přemožen
Její patou

Jiří Kratochvil

F a t a l i b e l l i

/Václavu Havlovi/

V roce 1971 donutili mou ženu odejít z knihovny, protože nesouhlasila s čistkami v knižních fondech. Má žena je dodnes ve fabrice a vyřazené knihy jsou dodnes čertvíkde. Na jedno čertvíkde jsem se byl podívat.

Bývalý konvent kláštera Porta coeli /Brána nebes/ v Předklášteří u Tišnova. Zatímco kostel s raně gotickým portálem si tamější farní úřad obnovil rukama i prostředky svých věřících, bývalý konvent, který nějaký čas sloužil i jako zemědělský sklad, je dnes ve stavu rozhodně ne duchovním a rozhodně ne požehnaném. Dřevomorka, plíseň a úporná ochablost v cihle i kameni. A zde má v několika místnůstkách své libri prohibiti brněnská Státní vědecká knihovna. Viděl jsem je přes zamřížovaná okna a slyšel jsem, že už jsou z větší části stráveny plísní. Ale je to pořád ještě - vzhledem k Bráně nebes - důstojný konec. Protože většinou ta čertvíkde vypadají ještě trošku jinak. Řekl bych to takhle: když už není možné spálit knihy na veřejných hranicích, hledají se pro ně aspoň šikovná předpeklí. Na Znojemsku je např. obec Stošíkovice a u ní děravá stodola, kam se svezly napytlované knihy ze všech lidových knihoven okresu. Do roka /na jaře 1975/ byla stodola vyplavena a knihy určeny k odpisu. A tehdejší ředitel znojemské okresní knihovny se toho vlastnoručně ujal a strávil ve stodole s odepsanými knihami celý dlouhý týden, na jehož konci zbyly z knih /těch mokrých, zavlhlých, ale i těch nepoškozených/ úředně naškubané hromady. A to je přinejmenším pozoruhodné: sám ředitel! Začátkem padesátých let škubali ve stodolách čeledíni a pohůnci a celá akce byla řízena s přímočarou svižností. V sedmdesátých letech je v ní více loudavé zatuchlosti. A nevhodné uložení /plesnivění/ je něčí mocný záměr, ale naškubání už iniciativa sezdola /z okresu/.

Zrekapitulujme si celou historii:
V roce 1970 dostaly krajské a okresní národní výbory, do jejichž kompetence spadají lidové knihovny, pokyn k čistkám v knižních fondech. A tak první knihy byly vyřazovány dle vlastního uvážení krajských a okresních funkcionářů. A někdy koncem roku 1972 byli svoláni ředitelé krajských a okresních knihoven na přísně důvěrný aktiv do Prahy a tam jim kdosi z ministerstva kultury nadiktoval dlouhý seznam knižních titulů a upozornil, že seznam musí zůstat výhradně jen v této "samizdatové" podobě. A příkaz k vyřazení knih nikdo nepodepsal z toho prostého důvodu, že nikdy nebyl dán písemně. A knihovny si pak už o své újmě sestavovaly komise, které se ve vší tichosti ujaly "realizace procesu vyřazení". První roky zůstávaly knihy v zapečetěných balících nebo pytlech ve skladech knihoven, pak byly odepsány z fondu a svezeny na každém okrese na jedno místo /viz Stošíkovice/ a tady ponechány svému osudu. Vyřazení knih a napytlování a zapečetění bylo provedeno jednotně a na základě přesných /i když nikým nepodepsaných/ instrukcí - jejich svoz však už měl, abych tak řekl, své specifické zvláštnosti a individuální průběh. A zajisté to bylo i tím, že se obtížně hledaly pro ten účel vyhovující skladovací prostory /ona šikovná předpeklí/. Vím o odborné knihovně, kam se teprve v roce 1983 dostavila "prohibitní komise" Státní vědecké knihovny, aby si odnesla svou kořist.

Pro celou akci je charakteristická její naprostá anonymita /anonymní příkazy a anonymní zodpovědnost/ a její co nejpřísnější utajení /knihovníci jsou vázáni mlčením, a když se čtenáři poptávají po některé z vyřazených knih, dostane se jim krycích odpovědí jako v nějaké velké špionážní hře/. Ale obávám se, že důvodem k anonymitě a utajení není pocit studu těch našich "cudných Koniášů". V loňském roce vyšlo nové, brožované vydání románu Jaroslava Foglara "Hoši od Bobří řeky", ale tentýž román ve vázaném a kvalitnějším provedení z konce šedesátých let dosud leží /i s dalšími foglarovkami/ v příslušných skladech vyřazených knih. A tak ani osvědčený spisovatel-normalizátor Karel Misař si nesmí vytáhnout z "prohibitních fondů" svého "Pašťáka" a Jiří Šotola "Tovaryšstvo Ježíšovo", přestože se oba tituly připravují v reedicích. A zatím se, pokud vím, objevila jediná, drobná zmínka o možnosti "rehabilitace" vyřazených knih /"připravit pro ministerstvo kultury seznam knih, které lze uvolnit k volnému použití do knihoven"/ v 2. čísle letošního "Kmene" /navíc ztracená v dlouhém sloupci organizačních informací/.

A jistěže zakopaný pes bude i v dnešním "fyzickém stavu" vyřa-

zených knih a odpovědnosti za to, kam byly uloženy a s čím vlivným požehnáním. V odpovědnosti za onu důvěrnou větičku, jež seběhla z vrcholku pyramidy až k zaměstnancům okresních knihoven: "Nic se nestane, když se těm knihám něco stane". Ale pokud jde o zakopané psy, vidím tam hned ještě jednoho: stav znehybnění. Někomu strašně záleží na tom, aby se s tím proboha nehýbalo.

Osudy knih jsou podobenstvím osudů lidí. V padesátých letech se knihy svážely tam, kde je okamžitě likvidovali k tomu sjednaní nádeníci. V sedmdesátých byla situace trochu jiná. Knihy se na čísi anonymní příkaz ukládaly tam, kde se měly nenápadně rozložit samy.

V sedmdesátých letech se nepopravovalo a nezřizovaly pracovní tábory.

Osudy knih jsou podobenstvím osudů lidí.

A zdá se, že to vědí i ti, kteří by nás nadále rádi drželi pod pokličkou lži, v tom znehybnělém prostoru, kde se všechno rozkládá a plesnivĕí. /V šikovném předpeklí./

Leden 1989

ČESKOSLOVENSKÝ OBČAN VÁCLAV HAVEL

"Především musím konstatovat, že slova "protistátní" a "protisocialistický" už dávno ztratila jakýkoliv sémantický smysl, protože se během svého mnohaletého a zcela svévolného používání stala jen hanlivou nálepkou pro všechny občany, kteří jsou moci - ať už z jakýchkoliv důvodů - nepohodlní, a to zcela bez ohledu na jejich politické smýšlení. V různých fázích svého života byli těmito slovy charakterizováni dokonce i tři generální tajemníci KSČ, Slánský, Husák a Dubček."

Dvě věty ze závěrečné řeči českého dramatika Václava Havla před pražským soudem, jímž byl 21.2. tohoto roku odsouzen k devítiměsíčnímu zostřenému vězení za to, že chtěl položením květiny na Václavském náměstí uctít památku studenta Jana Palacha, který se zde před dvaceti lety upálil na protest proti okupaci Československa vojsky Sovětského svazu a zemí Varšavské smlouvy.

Václav Havel, třiapadesátiletý český dramatický spisovatel, jehož hry se hrají po celém světě, jen doma ne, nositel ceny Erasma Roterdamského za rok 1986, doktor honoris causa univerzity v Toulouse a York University v Torontu, laureát několika dalších evropských a amerických literárních cen, člověk, jehož jméno je doma po léta spojováno s demokratickými nadějemi lidí a jehož literární práce byly z úřední zlomoci vyřazeny z knihoven, Václav Havel, jeden ze zakladatelů a vůdčích duchů hnutí za občanská práva Charta 77, byl československým soudem už potřetí od roku 1977 odsouzen za jednání a činy prý protistátní a protisocialistické.

Václav Havel vstupoval do českého literárního a veřejného života obtížně - jeho buržoazní původ - jak se říká v kádrových rozsudcích - byl téměř nepřekonatelnou překážkou k získání vzdělání a nic nepomáhalo, že odsouzenec prokazoval talent a považoval se za socialistu přinejmenším v tom smyslu, že chtěl stát a stál (a dodnes stojí) na straně utlačených a nesvobodných proti svévolné a vše svobodné omezující moci. Síla dramatického nadání, vůle a cílevědomé rozhodování dovedlo mladého dramatika přes práci jevištního technika až k funkci dramaturga pražského di-

vadla Na zábradlí. Kvalita, novost a opravdová společenská angažovanost ve smyslu zrcadla doby, poměrů a dobových charakterů znamenala pak nejen úspěch, ale i jistotu, že se v českém divadle objevil někdo, kdo za nás za všechny je schopen jasně, srozumitelně a s humorem (zbavujícím tragický pocit z doznívajícího masakru české kultury jeho nepřekonatelností) integrovat všeobecný prožitek absurdity. To, po čem se jiní literární tvůrci, omezení zjednodušujícími dobovými ideologickými schematy, pachtili brigádami v továrnách a na polích - právě tu opravdovou společenskou angažovanost - tu vyjmul dramatik Havel především ze svého nitra. Vyplynula z jeho neideologičnosti, z jeho schopnosti navazovat na vskutku tvůrčí svobodné činy významných, později násilně umlčovaných osobností české kultury a českého umění, s jejichž dílem, a s některými osobně, mu osud dopřál se setkat.

Dramatik Havel je považován za tvůrce ovlivněného evropským absurdním divadlem. Nepopírá to, i když říká, že snad ještě větší význam pro jeho tvorbu měl Franz Kafka. Nicméně jeho absurdita je absurditou nejen vnitřní, ale i sociální vyčleněností, pocitu a prožitku stále silněji celospolečensky vnímaného. Havlova pozornost k jazyku jako k nástroji ideologie stává se na českém jevišti čímsi zcela novým. Postavy Havlových her neokouzlují snad složitou psychologickou povahokresbou, jsou často jen nositeli ideje - nicméně vždy odhalují prostřednictvím jazyka a jazykového jednání ony mechanismy, jimiž je lidský duch, člověk, zbavován své svobody, své identity.

Identita je slovo v Havlových mimouměleckých textech velmi frekventované. V březnu roku 1982 píše Václav Havel z plzeňské věznice, kde si odpykává čtyř a půl letý trest za svou činnost ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných: "...rozpad člověka do jeho jednotlivých zanonymizovaných funkcí (producent, konzument, pacient, volič atd.); jeho totální zbezmocnění tváří v tvář anonymním společenským makrostukturám; jeho komplexní adaptace na obecnou "mravní" normu, kterou je rezignace na vše, co přesahuje horizont stádního života - to vše jsou způsoby, jimiž upadá lidská identita do stále hlubší a obsáhlejší krize".

Veškerá Havlova společenská nebo snad politická činnost, jak ukazuje uvedený citát, ale jak dokazjjí především jeho velké analýzy české společnosti, jejího mravního a v nejširším slova smyslu politického stavu, jakými jsou Dopis Gustávu Husákovi z roku

1975 a esej Moc bezmocných z října roku 1978, směřuje k obnovení lidské identity, volá po obnovení vlastní osobní odpovědnosti každého jedince, klade otázky, na něž sám svým životem, svým dílem i svým údělem dává odpověď. Ta odpověď zní: žít v pravdě, být občanem, neuhnout, nezříci se sebe sama ani tehdy, kdy se čeká, či se fyzicky už prožívá ten tak častý trest za vnitřní svobodu, ztráta svobody vnější.

Havlův talent (a ještě spíš snad Havlova etika) je charakterizován vzácnou jednotou výkonů uměleckých a aktivity občanské. I Havel byl "pokoušen", snad jinak než hrdina jeho hry Pokoušení, nicméně stejně nebezpečně. Jak asi svádivě musely vězni Havlovi znít nabídky k emigraci, kterými se ho moc pokoušela uplatit. Jenže Havel odmítá jakýkoliv kompromis se svědomím, ať je ve hře odměna nebo trest.

Havlův úděl - být spisovatelem, jehož dílo je potlačováno, zakazováno, úředně odmítáno, pomlouváno, být občanem, jehož jméno je vláčeno blátem pomluv, jehož čest je vystavena pogromistickým útokům, Havlův úděl - vězení, není v Čechách jev ojedinělý. Stovky jmen českých spisovatelů a umělců, politiků, vědců, ale taky třeba jen sedláků či lidí jinak aktivních se v minulosti ocitaly na ideologickém indexu, jejich dílo bylo pomluveno, zakázáno, mnozí skončili ve vězeních. Je tomu tak dosud, i když snad jde v tomto okamžiku o jiná jména, o jiná díla. Smí se sice už přiznat, že kdysi vězněný a předčasně zemřelý básník Jan Zahradníček byl vynikající osobností českého básnictví, smí se snad už říci, že literární kritik Bedřich Fučík cosi velmi významného znamenal pro českou literaturu, nicméně historik Záviš Kalandra zůstává i nadále popraven a nerehabilitován a vedle Václava Havla je ve vězení český básník Ivan Jirous a publicista Jiří Tichý a ve vězení sedí i mladí aktivisté Jana Petrová, Ota Veverka, Hana Marvanová a jiní, známější i méně známí nebo dokonce zcela neznámí. Nicméně Václav Havel se přece jen čímsi od všech ostatních liší - stal se symbolem, symbolem naděje, která se naplní, budeme-li jednat tak, aby - řečeno jeho slovy - "člověk byl mírou všech struktur, včetně hospodářských, a nikoliv aby člověk byl na míru těchto struktur". Havlovo jevištní umění boří v divácích ustálené hradby z frází, jimiž se náš duch obezdívá před strachem z osobní odpovědnosti. Havlova společenská či politická aktivita

je příkladem pokusu stát se občanem i tehdy, kdy za to lze očekávat represi. O míře Havlovy umělecké, lidské a občanské prestiže svědčí i ta pozoruhodná okolnost, že to bylo právě Havlovo uvěznění, jímž jako tou pověstnou poslední kapkou přetekl pohár trpělivosti dnes již tří tisíc umělců a stovek vědců, kteří, ač dosud převážně konformní, se odhodlali k veřejnému protestu proti Havlovu uvěznění.

Předtím než soudce vynesl 21. února nad Havlem rozsudek, obžalovaný dramatik ve svém posledním slově řekl: "Necítím se vinen, nemám tedy, čeho bych litoval, a budu-li potrestán, přijmu svůj trest jako oběť dobré věci, oběť, která je nicotná ve světle absolutní oběti Jana Palacha, jejíž výročí jsme si chtěli připomenout."

15.3.89

Luboš Dobrovský

Psáno pro l'Unità

126

Říkat, co si myslím

Kdykoliv otevřu v posledních týdnech rádio a přejedu po krátkovlnných pásmech, slyším jméno Václava Havla. Slyším je vyslovovat ve všech jazycích, chválabohu je to jméno, které neláme jazyk a nesvádí ke zkomoleninám jako některá jiná česká jména /Kohut, Vačulik, Chnupek a pod./. Jméno Václava Havla se objevuje v projevech prezidentů, předsedů vlád a ministrů, vyslovuje je s velkou naléhavostí řada veřejných osobností, umělců a vzdělanců celého světa. To mi však nepřipadá ani tak výjimečné, to se stávalo i předtím, důležitější je, že jméno Václava Havla zburcovalo tisíce lidí k petičním akcím zde, v této zemi, že mnohé pohnulo k přemýšlení a zhodnocení vlastních postojů. Oficiální sdělovací prostředky mohou tohoto muže ostouzet, ale nemohou už o něm mlčet. V neděli jsem poslouchal z Vídně kvízový pořad, osmnáctiletá gymnazistka odpověděla na otázku, jak se jmenuje pronásledovaný český spisovatel, vroucně a správně.

Na pozadí šumu okolo Václavova jména však slyším i jeho vlastní hlas, jak praví: Já přece nechci nikoho oslovovat, radit lidem co mají dělat, říkat jim to, co rádi slyší, abych si je získal, to dělají politici. Já jen říkám, co si myslím, já říkám, jak vidím věci kolem sebe. Když se ukáže, že tím někoho oslovuji, když se ukáže, že i jiní lidé vidí věci tímto způsobem, pak je to dobré, přátelé, pak je to velmi dobré. Ale i kdyby tomu tak nebylo, tak budu říkat, co si myslím.

Václav Havel mi snad odpustí, že necituji přesně a že necituji z jeho knih, pokouším se citovat i jeho hlas, hlas bez agitačního důrazu, hlas obrácený spíše dovnitř k neustále pracujícímu myšlenkovému agregátu. Tento postoj k ryze politickému působení najdeme ovšem v přesném výkladu v řadě Havlových esejí, především v Moci bezmocných již z roku 1978. Zhruba je to jádro nepolitického postoje k politice, permanentní snahy konfrontovat politiku s "jiným" myšlením, jinak řečeno s normálním myšlením.

Havel od mládí pozoroval politiku s podezřením, jež si zasloužila. Přesto ho nikdy nepřestala přitahovat. Aby do ní mohl vstoupit, musel si najít snesitelný vchod, který nepáchne krví a blbostí. Pracoval na tom s intelektuální důsledností

sobě vlastní, vycházeje přitom z Patočky a jeho interpretace "přirozeného světa". Život v pravdě a nepolitická politika samy o sobě nejsou vynálezy, v evropské tradici lze takové postoje sledovat k Sokratovi a římským stoikům, ne už tak k životu svatých. Solženicyn a část východoevropského disentu také intuitivně vyzvedla pravdu jakožto nejzřetelnější odlišnost od lživého a nemravného duchovního prostředí. Havel však dal individuálnímu trvání na autentickém vidění věcí, neúčelovému chování a nehalasnému stání za pravdou brilantní výklad, styl a vtip, přesné historické začlenění a také jistou českou nevážnost. Četl jsem tehdy před lety Moc bezmocných s velkým potěšením a vím, kolika lidem toto dílo přineslo úlevu od depresí z tupé nehybnosti velkých dějin a z inertnosti mlčící většiny.

Havlova argumentace však ve mně vyvolávala pochybnosti. Školen v politologických teoriích a přesvědčen o tom, že toho vím už dost o motivech, které dávají do pohybu lidové masy, pokládal jsem Havlovu výzvu k pravdě za poněkud exkluzivní. Pozoroval jsem mlčící většinu, jak uprostřed naší stagnace pojídá sytou stravu a krmí chlebem slepice. Pracoval jsem tehdy na stavbách a ptal jsem se dělníků, jak dalece je láká život v pravdě. Odpovídali se zkušeností zakotvenou v stoletích, že pravda je tak jako politika jen pro pány, že obyčejný člověk byl vždy obelháván a brán na hůl a že v tomto ohledu se nic nezměnilo a ani se nezmění. Havel zná tyhle věci také, vždyť pracoval v pivovaře a jeho sládek v Audienci je přesně ten typ, který chce mít od věeho pokoj, hlavně od vlastního svědomí. Proč tedy Havel trvá na postoji, v němž se projevují známky odtrženosti od lidu?

Jednou na jaře, krátce po tom, co se Havel vrátil z vězení, nás pozvali přátelé na jižní Moravu. Bez záměru, jen tak, abychom si oddechli a měli se na chvilku dobře. Večer jsme seděli ve vinném sklípku, moc teplo tam nebylo, měli jsme na sobě kabáty, a vedli jsme řeči, protože nás bylo pět, jak u Poláčka. Bylo by bývalo asi moudřejší rozmlouvat o životě lidském a jeho proměnách, já však začal spor. Vypočítal jsem Havlovi všechny své pochybnosti týkající se pravdy jakožto pilíře politického programu. Zkoušel jsem ho z hypotetické situace, v níž by stál před obyčejnými lidmi a měl jim vysvětlit, oč usilujeme. Svěřil

jsem se mu se svou depresí, která mě pravidelně přepadá, když jedu ráno autobusem do práce a koukám na nevyspalé a nevrlé tváře spolucestujících. Mluvil jsem o tom, jak si představuji vědomí těch lidí, ponořené do každodennosti, do svízelů a peripetií jejich malých dějin. Jak nevím, čím získat ty zamračené tváře pro jasnou a zřetelnou pravdu, pro vybřednutí z národního úpadku, neznaděje a duchovní lenosti. Havel na to řekl, že takové deprese nemá, protože odmítá uvažovat v kategoriích politické manipulace, získávání, přemlouvání a slibování. Že od začátku řeší jen svůj vlastní problém, že nenabízí život v pravdě jako politické zboží, že sám nechce být manipulován a proto nehodlá manipulovat vědomí jiných lidí. Já jenom říkám, co si myslím. A já zas na to, že každá pravda je zpochybnitelná už při svém zrodu. Že obraz světa vytvářejí pokleslá masmédia a ne jeho hry. A on zase řekl, že to nevadí, že neuvažuje ve velkých číslech, že pro něho jsou důležití jednotlivci. A tak to šlo dál a dál. Když jsem nad ránem uléhal, rozhodl jsem se, že si šedesát procent svých výhrad ponechám.

A hle, uběhla léta a s Havlovým jménem se spojilo hlasité volání po pravdě přímo na náměstí. Tisíce lidí se hlavně kvůli ní vydalo nebezpečí, že budou ztlučeni a politi vodou. A pak po Havlově zatčení jiní lidé podepsali petici, protože se cítili být uraženi lží, kterou na všechny vylévala naše masmédia. A kupodivu to většinou byli lidé, zaměstnáni v institucích, ze kterých se nejsnadněji vyhazuje. Jako by všichni najednou dostali chuť říkat, co si myslí. A to je dobré, přátelé, to je velmi dobré.

Sledoval jsem pozdvižení posledních měsíců se vzrušením a dojetím. Že by v Čechách skutečně začínala lež být tak nesnesitelná, aby se lidé proti ní nebezpečně a riskantně bouřili? Zdá se mi, jako by v rozporu s ustálenou představou o neměnných příčinách sociálního pohybu se probouzela v udušeném veřejném životě naší země vzpoura motivovaná ezoterickou potřebou pravdy a politologicky zneuznanou touhou říkat, co si myslím. Umrtvené národní vědomí, zařízené na přežití, na shánění a na jistoty soukromé existence jako by najednou začínalo reagovat na bezmála patnáct let starou výzvu k životu v pravdě, na exkluzivní a intelektuálně náročný Havlův apel k opuštění posttotalit-

ní

ní scény. Je možné, že by se už ponižující návyk neříkat, co si myslím, stal takovým břemenem, že by ho lidé chtěli shodit s ramen?

Havel je ve vězení, ale lidé u nás vyslovují jeho jméno stále častěji a častěji. Jeho jméno doprovází pohyb, který jsme zde neměli dvacet let. Vznikl z nepolitické politiky, ale vlil se do velké politiky, protože moc se s ním musí vyrovnat. Činí to tak nešikovně a bezradně, až je z toho člověku zle. Moc bezmocných se stala politickou skutečností. Havel byl tímto pohybem vyzvednut do postavení, o které neusiloval, vždyť neučinil ani jediný skutečně politický krok, neslíbil nikomu snížení daní, nezaujal stanovisko k ekonomické reformě a k samofinancování, nekritizoval nedostatek toaletního papíru, nepoukazoval na poruchy v dodavatelsko-odběratelských vztazích a na poruchy v zásobování, z nichž jde na mocenský establišment hrůza, protože ten věří, že jen nedostatek na trhu může ohrozit stabilitu moci.

Lidé, kteří nečetli Havlovy hry ani jeho eseje a znají ho jen z několika rozhovorů v rozhlase a z pomluv, které šíří oficiální tisk, se musí domnívat, že jim Havel kromě svobody říkat, co si myslím, nenabízí vlastně nic z tradičního politického krámu, kterým je politika zamořena. K Havlovi se obrátily hlavy těch, kteří trpí především mravně, kteří cítí ubohost našeho postavení v Evropě a kteří se hrozí pádu až na dno. A tak po prvé po mnoha letech se lidé postavili na obranu intelektuála, tím se postavili proti degradaci rozumu, proti hlouposti, vystavované veřejně na obdiv.

K tomu všemu by však asi nedošlo, kdyby Havel nevložil v uplynulých letech do zápasu o rehabilitaci rozumu nejen své vidění světa, ale i samého sebe. Hodnota myšlenky vždy stoupne, když její nositel je ochoten za ni zaplatit permanentní perzekucí a mnohaletým vězením. Lidé soudí, že musí být něco vzácného na svobodě říkat, co si myslím, když jde kvůli ní Havel do vězení, místo aby si užíval jak jiní. Nikdo z Havlových přátel a přívrženců by si nepřipustil ani tu nejmenší výhradu, kdyby Havel na náměstí nešel. On se však domnívá, jak to vyplývá z jeho pojetí nedělitelné svobody, že se také musí vystavit ranám, když dopadají na jiné. Možná si myslel, že svou přítomností

na náměstí jiné ochrání. Možná chtěl svou proslulost zvednout nad jinými jako štít. Tato morálka je vepsána do osnovy jeho hry Protest. Kdo ví, zda vůbec uvažoval o tom, že skončí tam, kde už byl mnohokrát předtím, v ruzyňské věznici. Měli však o tom uvažovat ti, kteří ho dali zvařit, soudit a odsoudit. Jenže ti už toho nejsou schopni, strhávají za sebou mosty, aby nepropadli pokušení zastavit se, promyslet si důsledky svých kroků a znovu je zvážit, temná, sebezničující síla je vede pořád tímtéž směrem.

Nevím, zda Havel ví nebo neví, jaká vlna protestů se zvedla proti tomuto nemyslenému rozhodnutí, proti neobatně se se nakupující zášti. Něco asi ví, všechno však vědět nemůže. Snad však ví aspoň to, že opět posílil moc bezmocných a že v Čechách se i jeho přičiněním projevila radost ze znovuobjevené možnosti říkat, co si myslím. Až se Havel vrátí z vězení, k budu mu muset říci, že jsem ze svých šedesáti procent výhrad vůči jeho bezstarostnosti o sociologická schémata odboural dalších dvacet procent, zbylo jich tedy jen čtyřicet. Přál bych si samozřejmě, aby se vrátil co nejdříve a aby se vrátil do změněné Prahy, v jejíchž ulicích bude potkávat stále více lidí, kteří s údivem nad radostí a vnitřní pohodou, kterou jim to přináší, budou říkat, co si myslí.

Březen 1989 Milan Šimečka

177

Sergej Machonin:

ČESKÁ NÁRODNÍ

Táhli jsme už ve ~~čtvrtek~~ pátek krajinou nedočkaví jara, velikonoc, plni jakési netrpělivosti, v očekávání něčeho, sami jsme nevěděli čeho; snad prvního střevlíka na polní cestě po tom mrtvém čase podivné zimy bez sněhu, ale střevlíci už jsou taky na vyhynutí, stejně jako hrouzci, mihule a piskoři tady kolem v potocích.

Nebo jsme možná čekali na zvony z Říma, poslouchali jsme, jestli neletí povětřím. Nebo na dobrou zvěst, snad ani ne na tu největší o Beránku Božím, stačila by třeba jen nějaká malá po tolika špatných.

Ale nic, krajině se do velikonoc nechtělo, odpolední nebe bylo lhostejné a slepé jako v Andrejevově povídce o hromadném znásilnění dívky plné prvních plachých předtuch o skutečné lásce. Táhli jsme vesnicemi, ale ve vesnicích jako po vymření. Ani ten pes, který v každé slušné próze podtrhuje kolorit opuštěnosti. Fronty domů na návsích - mlčící a nedůvěřivé pozorovatelny prázdna. A úpravné předzahrádky, to skromné vyšívání na šedé osnově uniformovaného vesnického života, ještě zimomřivé: tu a tam zlé žluté plamínky krokusů a růžové ohně jedovatých lýkovců.

Po táhlém hřebeni lesem od jednoho opuštěného lomu k druhému a pořád v tom prázdném tichu. Včerejší veselá předpověď počasí má poruchu - kalně zeleným jezírkům na dně ryšavých lomů naskakuje husí kůže, krápe, padá k vodě voda jako v té básni. Opuštěná soustrojí na drcení kamene ve věžích ze zčernalého dřeva vypadají jako hrozivé monumentální plastiky v plenéru, straší v nich zašlé, doznělé a zemřelé děje.

Přes silnici po zakázané cestě k opuštěnému chátrajícímu mlýnu, nahoře na kopci jakási nečekaná neznámá vesnice. Bílé chalupy do návsi, za nimi v zahradě břízolitové tvrze, mladí si postavili.

Najednou zvuk. Jakýsi mnohohlas. Světe, zboř se, někde v tom mrtvu někdo zpívá!

Zpívali v hospodě. Svět vypadal hned o poznání líp, kolem husího rybníčka v tu ránu vyskočilo tři sta velkých žlutých jisker, první letošní podběly.

Melodie nám připadala známá, hospoda na rohu měla dveře dokořán. Chraplavý hlas odzpíval sloku, čtyři, pět, deset hlasů spustilo refrén.

Zůstali jsme stát jak solné sloupy. Protože ten refrén zněl:

A podle litery paragraf šavle,
teď dumej o právu, Havlíčku, Havle!

Popošli jsme blíž uším nevěříce, jdeme kolem tabule s vítáním občánků, s taneční zábavou, s bojem za mír a s jakýmsi tlustým heslem, a zase stojíme:

Co tě to napadlo, foukat jim do kaše,
nejezdils na koni, cválal jsi na bleše.
Pan Bach má básníky ve velké vážnosti,
jak rád je v erárních komůrkách pohostí.

Přešli jsme pomalu kolem hospody a šli jsme dál, abychom zpěváky nezakřikli. Šli jsme pomalu a dlouho jsme slyšeli ten chraplavý sbor s třeskem půllitrů:

A podle litery paragraf šavle,
teď dumej o právu, Havlíčku, Havle!

Kolik je to let, co jsme tu písničku slyšeli poprvé v přecpaném kumbálku v Nerudovce. Paragraf šavle už se chystal na Hutku a Hutka zpíval proti paragrafu. Refrén zpívalo těch sto, sto padesát lidí, natěsnaných v sálku jako sardinky. Vašek Havel byl ve vězení, František Pavlíček tamtéž. Pozdravili jsme se s pobledlou Alenou Pavlíčkovou. V Čechách bylo bídně, zavírali básníky.

V Čechách je pořád bídně. Hutka se trápí někde v Holandsku nebo v Německu, Alena Pavlíčková umřela nespravedlivě, mladá, Divadlo v Nerudovce není, Havel a Jirous jsou znovu ve vězení -

už zase zavírají básníky. I nebásníky.

Ale něco se nepozorovaně posunulo, jako se posune stín od rána k poledni: Hutkova písnička o Havlíčkovi a Havlovi se po vlastech českých zpívá jako folklór! Jako česká národní! Jako se zpívají příběhy o Babinském, o husarovi co jel na vojnu, o Juliáně krásné panně a o řebíčku zahradnickém.

"Ach, Čechy krásné, Čechy mé, v hospodě skryté vyhrávají," píše Seifert. Jenže tahle nebyla skrytá. Byla naočích a měla dveře dokořán.

Šli jsme dál k Čáslavi městu a krajině se náhle něco stalo: snesló se na ni krásné počasí z předpovědi, nebe se odkrylo a zazářilo jako čistý safír v řezu, a za vsí hučely varhany: vysoké keře plné včel. Včely padaly dychtivě do kvetoucích kočiček a odlétaly pak těžké a opilé jarem k úlům.

79

Václav Černý:

ČLOVĚK, KULTURA, NÁROD, JAZYK, CHARTA

/Pro upomínku na nedožité 84. narozeniny prof. V. Černého/

Co svět světem stojí - ten můj svět totiž -, zajímal mne na něm vždy jen č l o v ě k a s v o b o d a . K tomu, abych se člověkem vášnivě zabýval, abych jej zevrubně a opravdově "studoval", byl jsem nadán výhodou, měl jsem jeden exemplář skutečnosti č l o v ě k stále s sebou, exemplář kvality snad nikoliv nejhorší, a mohl jsem na něj uplatňovat všechny svoje poznávací schopnosti, schopnost prožitku, dar pozorovací, rozumový úsudek, intuici, a to trvale a důsledně, plynule a souvisle, a pořád. Byl jsem od mládí sám sobě stále přítomen. Rád jsem se proto ještě nijak zvlášť neměl, pozorovat a kriticky zvažovat nutí člověka k podivuhodné střízlivosti, i když je si předmětem toho svého konání sám: byl jsem si stále blíž, aniž jsem k sobě přilínal silnější láskou, spíš naopak, a to mi zůstalo, nelnu k sobě ani k sobě nelpím. Životní pozice dost nepohodlná, lidé ji vnímají a vykládají veskrze mylně a zle, mají vás za krajně sebevědomého a téměř nadutého, přeplněného, nabubřelého sebou samým, a ono to sebevědomí sice opravdu jest, totiž uvědomění sebe sama, jenomže na pokraji sklíčenosti z toho člověka, jímž jste - nemám sám sebe v lásce, mám v lásce toho, jímž jsem mohl, chtěl a měl být, miluji toho, který mne uvnitř nespokojeně nutí a honí, potírá a požírá.

Říkám, že mne zajímali vždy jen člověk a svoboda. Kolik je to vlastně skutečností? Mně to vždy připadalo jedno a totéž, bylo to pro mne totéž v životním pocitu, představě i pojmu: "člověk" bylo jen jméno, které jsem kladl na každé jednotlivě rozlišené, zosobnělé zřídlo živé svobody; a každé člověčí existenciální zjištění "jsem" znamenalo v mých očích zároveň a zcela nedílně též imperativní "buď svoboden" k sobě samému vysílané, člověk byl kromě oznamujícího se jsoucna i rozkaz. Kterak to? Tak, že každé živé jsoucno vědomě chce nebo podvědomě tíhne k tomu, být zcela a úplně, vyčerpat všechny možnosti jeho existencí dané a v něm obsažené, realizovat se do posledního prášku, uskutečnit existenční plnost sebe samého. Co žije, chce samo sebe a chce se úplně a všecko. Žít zahrnuje pocit nespokojenosti se svou existencí, jistotu své vlastní kusosti a nedostatečnosti, člověk je vždy necelý, neúplný, nevšecek a sžírán touhou

a potřebou své celosti, niterným rozkazem zúplnět. Dvojím způsobem a rozměrem: žít, toť především a jednak pud a potřeba žít stále dál, nekonečně, věčně, Leben - mluvemo se Simmelem - tenduje ustavičně a pokud žije, k mehr Leben. Ale krom toho, že by chtělo donekonečna samo sebe, svoje obsahy, svou látku hromadit a množit, chce také, usiluje, potřebuje, žádá si, velí si stát se a být něčím jiným, totiž něčím víc než jest, Leben, jež je potřebou mít mehr Leben, je i potřebou být mehr als Leben. Toto je v životě prostě obsaženo a inkluováno, je to životem a v něm přímo a bezprostředně dáno, není to představa do skutečnosti a pojmu života teprve dodatečně a zvenčí dosazená a vpašovaná: člověk, jenž dozrál stupně a míry opravdu lidských, se chce množit ustavičným opakováním sebe samého, ustavičným narůstáním vlastní hmoty, chce tu strašit věčně; ale spolu a zároveň se chce i přerůstat do nové jakosti, zhodnocovat, přehodnocovat a nadhodnocovat se do nové kvality života, jež je stále ještě životem, ale vyšším a úplnějším, jež je stále ještě původu životně jednotlivého a osobního, ale vladařsky se vnucuje uznání všech jednotlivých životů ostatních a platí pro ně v celém dějinném průběhu lidského životního existování. Víte přece, jak se říká téhle životní formě, kterou se lidský život cítí puzen budovat ze své vlastní síly a látky, a prostě již tím, že je životem: říkalo se jí genialita, také "boží posvěcení", daimon, v nové době dosti bezbarvě "nadčlověk".

Nuže, chci teď dovodit toto: znamená-li být člověkem nedílnou jednotu lidské existenciality a niternou výzvou a bytostnou nutností být člověkem z ú p l n a , absolutně, až do vyčerpání všech možností být v lidskosti daných, až po samotnou mez věčnosti a nadčlověčství, pak sebevědomí člověka zahrnuje i jistotu, že člověku je dána možnost těchto mez dosáhnout a realizovat je. Vědomí této možnosti je člověku soupodstatné. Člověk v poloze mehr als Leben o sobě niterně ví, že je svoboden. Svoboden k tvorbě své lidské úplnosti. Svoboda je podobou, v níž se lidství samo sobě objeví, nastaví-li si zrcadlo, chci říci shlíží-li se v čiré hladině sebe samého. Vědomí "jsem člověk", nesnesitelně dané v jednotě a totožnosti s vědomím kusosti a neúplnosti tohoto člověčství, je u vědomí této neúplnosti zároveň dáno v totožnosti s jistotou "Mé jméno je svoboda". A tohle je první dávka jistot, jichž jsem se dobral intuicí sebe samého či svého lidství a ujasňováním té základní intuice člověčího existenčního vědomí. Ostatek byla už jen rozumová analýza té existenční intuice a dedukce z ní. To povýšení

lidského života na nadživot, to rozšíření a zhodnocení lidské kvality aniž je podstata života změněna, ten proces člověka v nadčlověka, jehož možnost je soubytně a konstitučně dána s lidskostí a v lidskosti jakožto možnost člověka, pudivá nutnost a apel k člověku být člověkem úplně, je ovšem proces a děj t v ů r č í . Jeho účinkem je tak zvaná lidská h o d n o t a , či prostě h o d n o t a , a "zhodnocování" se děje ve třech aspektech či na třech linkách tvorbou pravdy, krásy a dobra. Úhrn hodnot, takto v životě tíhnoucím k své plnosti vzniklých a nabídnutých člověku k prožitku přinejmenším participačnímu ne-li spolutvůrčímu, se jmenuje k u l t u r a tohoto života. Svým vznikem je kultura tak stará jak život sám, člověk nutně počal tvořit krásu a kořit se jí, hledat pravdu a usilovat o ni, rozlišovat dobro a konat je, jakmile si uvědomil sebe samého jako bytost lidskou a počal si tak vést puzen svou podstatou, svým elánem k nadživotu. Zároveň je kultura mocí osvobodivou a kulturnost udává, do jaké míry člověk konvertoval svoji existenci v podstatu čiré svobody.

Jsem člověk a vyznavač vlastní, naší kultury, tedy přesvědčený křesťan. Je proto zbytečné divit se nebo předstírat údiv, že se termíny a pojmy této analýzy intuice lidského existenciálního pocitu do značné míry kryjí s náboženskou interpretací člověka a s křesťanskými imperativy.

Národ je na určitém stupni vývoje lidskosti a sebeuvědomování člověka výraz a účinek kultury, je naprostým omylem se domnívat, že by se proces zkulturňování člověka mohl udát s pominutím a přeskočením stadia národnosti a znárodnění člověka. Náboženský člověk by řekl, že národ je skutečnost Bohem chtěná a božsky požehnaná, Komenského loučení s životem formou žehnání národu "posvěcenému v Bohu" naprosto nejsou krásná slova do větru, nýbrž důkaz, jak hluboce filosoficky biskup život promeditoval. Národ je tedy nástrojem svobody, jako je jím kultura, jako je jím sám život. Národ je prostředkem sebeosvobozování, nebo sebeuvědomování člověka. Národ tíhne k svobodě, vlastní svobodě zcela nutně, puzen niterným, immanentním tlakem seberealizace, sebedovršení lidí, kteří jej tvoří! Sledujme děj vzniku národa v jeho průběhu: Co ještě národem není, polokulturní, neuvědomělá "ethnie", příliš slabá, aby mohla doufat v národní sebeurčení, hledá si alespoň takové soužití se sousedy nebo takové zařazení do většího státního celku, v němž

by jí bylo dovoleno alespoň v relativní míře pěstovat, udržovat, uskutečňovat svůj svéráz, svoje originální já, svou jedinečnost, vědomí své neztotožnitelnosti se sousedem. Ethnie Laponců v Norsku nebo Čuvašů v Rusku. A nebylo po staletí i osudem a nutností národa českého hledat přístřešky, úkryty a záštity? Římská říše jazyka německého, svou povahou ostatně výslovně nadnárodní, nejprv; Říše Rakouská, potom. A Rakousko budiž vítáno, pokud jsi bylo záštitou, obranou, prostředkem záchovy a východiskem k růstu národního sebeurčení a sebevědomí stále důsažnějšího! Průběhem dozrávání českého člověka do plnosti a úplnosti jeho člověčenství - a to dozrávání je procesem dějinně nutným a irreversibilním - stalo jsi se však nezbytně "žalářem národů", nazval tě tak Čech, opilý sebevědomou jistotou /-iluzí?-/, že jeho národ stačí již ve všem všudy far da sé. Chraň Bůh, nebudu jej napodobovat, nechci urážet ty, jimž se mezi Čechy říkalo "rakušáci", žili ještě za mé mladistvé paměti, znám je z dějin. Nebyli to Čechové o nic horší než já, byli jen lidsky úzkostliví, roztřesení o národní osud, nedůvěřiví skeptikové, kteří pochybovali, že by byl svět již vytvořil podmínky pro politickou samosprávnost našeho národa a spokojovali se pro něj "útočištěm". Malověrní, to je snad jméno pro ně. Nicméně logické kulturní jistoty a zákonité nutnosti lidského vývoje byly u těch druhých, těch odvážných a riskujících, kteří vsadili na národní vůli k svobodě. S těmi bylo požehnání Smyslu dějin a člověckosti - v uzlových punktech upadám snadno do filosofického patosu. Říkám jim "národní buditelé" termínem, který vešel v naší kulturní historii v užívání, a prodlužuji jeho platnost až po poslední, faktické dovršitele procesu probouzení plného člověka v Čechovi: Palacký, Havlíček, Masaryk. To jsou Čechové v plném významu slova člověk.

Žasnu, že by Masaryk mohl být českým člověkem a vzdělancem, jako poslední člen a závěr této tvůrčí linky a tradice podceňován, znehodnocován, vynecháván. Jen pro své konkrétní a jednotlivé omyly v hodnocení některých dějinných etap české historie, jen pro nedostatky svého odhadu povahy, směru a mocí dějinných sil, působících na jevišti moderního světa! V tom se mohl mýlit, ale nemýlil se v rozpoznání obsahu lidskosti a povinnosti svobody, kterou lidskost ukládá. Nemýlil se v tom, že tu nejvyšší povinnost lidskosti českému národu uložil, a splnil ji spolu vrchovatě! Nemýlil se v ocenění lidské kvality v Čechovi. Cožpak nedovedl český národ k metě národní samostatnosti a státní samosprávnosti, cožpak

se pod jeho vedením český lid nestal plnoprávným a rovnoprávným členem rodiny svobodných národů, že se mohl pokusit koncipovat až směry a cíle pro osudy celého člověčenstva a nabízet je všem ostatním s nadějí na úspěch? To je to hlavní, a na tom jedině záleží, a byť se to stalo realitou jen nakrátko, to nemůže být národu ani jeho dovršiteli vytýkáno. Nezáviselo to na nich, a nemohou být viněni z toho, že se národ stal obětí dvojího zločinu, nejprve násilí, potom podvodu a násilí. A nebyly časy, kdy TGM kráčel českou zemí, i dobou, kdy český člověk jevil největší míru c h a r a k t e r n o s t i ? Děsí mne každý projev nedbalosti a zapomenutí vůči Masarykovi v tomto národě. Dvojnásob dnes u a v lůně hnutí - jsem sám jeho členem -, které si klade za cíl vůli oživit v národním kolektivu upadlou a potlačenou potřebu lidských a občanských práv a svobod. Aby se v tomto hnutí objevily znaky takové nedbalosti u profesionálních historiků, je doslova zvrácené. Vypověďte TGM z nejaktuálnější tradice plné českosti, a začnete klesat jako lidé. Zbezcharakterníte na bláto. Nemůžete se ujímat úkolu vrátit národu plné a hrdé vědomí jeho mravní a politické totožnosti bez něho v centru svých programových úvah. Leda jste bláznì nebo čiří nedomyšlenci. Leda, také, ve svých předstíraných cílech lžete.

Národ se konstituuje složitým procesem, ale zcela pravidelně bývá složkou jeho ustavení vědomí jazykové a kult rodné řeči, a vždy tomu tak bylo. To spojení - národ a jeho výraz jazyk - je spojení stálé, tak staré jako národ, rodí se, vzniká a vyvíjí spolu s národem. Toť říci, že jazyk je účinkem a plodem kultury, vůbec ne přírody, nanejvýš přírody zkulturněné, kultivované a kultivující se. Říkej si tedy klidně, že jazyk je skutečnost p ř í r o z e n á , přičítej mu kvalitu přirozenosti v tom smyslu, že vzniká zákonitě v člověku, jenž je organickou částí organické přírody, jazyk je zkrátka přirozený zkulturňujícímu se člověku a vyvíjí se v něm nezbytně. Ale neříkej, že jazyk je skutečnost p ř í r o d n í , nepřičítej mu kvalitu přírodnosti v tom smyslu, že by jazyk byl obdobou šumotu lesa a účinkem fyzických determinismů. Jazyk je celý realitou říše svobody. Prožívá s národem všechny výkyvy jeho kulturních dějin: národ je ohrožen přívalem nicoty, jeho kultura se cítí poškozena, národní jazykové vědomí se jitří, rozněcuje, tím i upřesňuje, nabývá rysů ofenzivních, to víme už od Dalimila. Pak z husitství. Pak, velmi jasně od Balbína. Balbín, svědek zásadních křivd na českém národě a rozhodných atentátů proti jeho

kultuře, má ve svém sedmnáctém století již zcela náš jazykový cit a pocit, je v něm žal z ponížení a vadnutí i radost z růstu, láska i rozhořčení, protest i uražený smysl spravedlnosti, berou mu jeho hodnotu, ponížili ho v jeho právu, urazili jeho matku, odcizili mu pod rukama jeho rodné dědictví Svatováclavské. Následují desítiletí eklipsy kultury národa, redukovaného stále patrněji na nevolnickou třídu; a týmž účinkem úpadek jazyka, čím dál tím méně básnicky kultivovaného. A potom, v posledních chvílích osvícenství a v dekádách romantismu, první velké dávky svobody administrované národní společnosti, s nimi nástup poddaných vrstev k společenskému sebevědomí a sociální moci, s tím i obroda kulturní, v ní i národní, a jako výraz celého procesu rychlý rozkvět písemnictví v národní řeči a na starou dobu českého slova navazující rekultivace českého jazyka českým vědcem i básníkem: Dobrovský, Jungmann, Čelakovský, Mácha, Erben, Němcová, Neruda atd.

V jistou chvíli tohoto vývoje /- autonomního, souvislého a jenž si stačil -/ na konci osvícenství, v širším Rakousku a šťastnou náhodou v Praze, však bez spojitosti s procesem a dílem národního kulturně-literárního a jazykového obrozování Čechů objevuje se u nás z kořenů osvícenské filosofie německé zjev Bolzanův. Život: 1781-1848. Filosofické dílo velmi rozsáhlé, předjímá fenomenologii Husserlovu, vztah k procesu české národní a jazykové obnovy mají z něho pouze jen jeho tři kázání profesora katechetiky na pražské filosofii z roku 1816, vídeňská vláda ho jeho akademicko-učitelské funkce záhy zbavila; vydal je ve Vídni roku 1849 jeho oddaný žák M. J. Fesl a ideje prošly tenkrát v Čechách už bez valné pozornosti. Neboť tento ušlechtilý Rakušan, Ital rodovým původem, Němec kulturou, smýšlením i řečí svého díla, kosmopolita smyslem a tendencí své filosofické ideologie, se byl obrátil svým humanistickým apelem na obyvatele této země, osídlené Čechy a Němci, vyzval je bez rozdílu národní příslušnosti k osvícenému, eticky oduševnělému dílu pro společný pokrok a blaho lidského celku, v němž Čecha a Němce nerozlišoval ponechávaje každému, což jeho bylo, prvnímu jeho kulturní opoždění /a snahu vyrovnat se šťastnějšímu sousedu/, druhému jeho náskok /a mínění, že k výrazu vyšší kulturní aspirace bude jeho méně šťastný soused používat k vlastní výhodě němčiny. Což roku 1816 dosud dělal Bolzanův přítel Dobrovský./ Ale kdežpak byli roku 1849 už Čechové! Ba, kdežpak byli už toho roku 1817, když k nim Bolzano

doslovil svoje poslední kázání? Roku 1817 je přece "nalezen" rukopis Královédvorský! Kde byli Čechové roku 1820, kdy byl Bolzano císařovým dekretem suspendován? Roku 1820 přece vychází Jungmannova Slovesnost a roku 1821 Kollárova Slávy dcera. A z roku 1829 jsou první Ohlasy. Mácha začíná roku 1829 školním cvičením svých "Versuche des Ignaz Macha", ale 1836 vychází Máj. Téhož roku vydává Palacký první díl Dějin německy, ale 1848 znovu, a česky. A to už jsou tu dávno Jungmannovy Dějiny literatury /1825/ a Český slovník /1825--1839/. Bolzanismus jakožto koncepce řešení českého národního problému šel naprosto přes hlavy jeho českých posluchačů, ti si šli dál po lince svého rodného uvědomění, právě proražené a dále ražené, stále mnohostrannější a bohatší. Bolzanova linka českého národního vědomí literárního a jazykového vůbec nepatří a domnívat se, že v danou chvíli měl český národ na v y b r a n o u mezi Bolzanem a Jungmannem, který na rozdíl od Palackého Bolzana neměl rád, je naprostý omyl a svědčí to o malých znalostech historie a o skrovné historické představivosti. Nebylo tu "na vybranou", nebylo tu na vybíranou, byl tu prostě český národ, ve vývoji zdržený, jenž dohánět, až dohnal, a vykročil a dál samozřejmě kráčel cestou obrozeného národního vědomí kulturního, literárního, jazykového.

Že z té cesty bylo lze vzdělaným Čechům naslouchat i ušlechtilému hlasu tohoto německo-rakouského krajana, jenž přinášel i poselství mravně všelidské, nikdo nepopírá, vždyť byl Bolzano velký křesťanský učitel a jeho pět set německých exhort vyslechly v létech 1805-1819 dobře dvě generace mladých studujících Čechů, teologů a filosofů: takže existuje silný proud bolzanovského humanismu českého a s českým jazykovým výrazem, jeho myšlenky zasáhly znamenité zástupce české kultury a literatury /Palacký, Havlíček, Čelakovský, Zahradník atd./ a prostřednictvím jeho někdejších českých teologických odchovanců byly vstřebávány i širokými vrstvami lidovými. To Čechové vždy uznávali a vždy mu byli vděční, totiž křesťanskému humanis-tovi. Málokteré působení u nás bylo předmětem takové pozornosti a studia /až po tyto dny/, jeho humánní dědictví nechalo významné stopy v samé novočeské beletrii /Šmilovský, Jirásek/. Domnívat se však, že Čechové mají vůči Bolzanovi nesplacený dluh v tom smyslu, že v chvíli obrození jím pohrdli v prospěch Jungmannův, je omyl, a kdo jej vyznávají, matou dějinné pojmy. Na autentickou linku Bolzanova způsobu řešit věc českého jazyka v Čechách dlužno u nás o generací později položit nanejvýš toho, kdo verbuje roku 1848 pro po-

slanecké obeslání Frankfurtského parlamentu Německé říše: je známo, co tehdy našim liberálním Šuselkům odpověděli Palacký a Havlíček! Dnešní Schusselka vám zkonstruuje rozdělení řeči a vlasti, prý pro vlast pracuj, o jazyk, neblahý vynález vypjatého romantismu, nedbej! Naši obrozenci by s tím rozlišením sotva souhlasili:

"Nepřipisuj svaté jméno vlasti
kraji tomu, v kterém bydlíme;
pravou vlast jen v srdci nosíme,
tuto nelze bíti ani krásti...
Ale meze vlasti nerozborné,
jichž se bojí tknouti potupa,
jsou jen mravy, řeč a mysli svorné..."

/Kollár, 1824/

Schusselka vydumal, že výměr národa jazykem, Jungmannův, plyne z romantického kultu přírody, je účinkem romantického rousseauovského naturalismu. Že by, hrome, češství bylo vůbec romantickou iluzí? Setřesme, radí Schusselka, proboha, už jednou všechny ty lichotivé romantické sebeklamy! Dejme za pravdu Bolzanovi proti Jungmannovi! Nu, tohle je už myšlenkové allotrium, nehodné jak filosofa tak historika! Proces českého národního a jazykového obrození byl po třicet let soudobý s romantismem, z romantismu si odnesl mnohý rys: citové zanícení, nedočkavý elán imaginace. Ale klást mezi českou jazykovou obrodu a romantismus rovnítko identity, je omyl, ne všechno, co se dálo i za romantismu, je z romantické podstaty. Myšlenka a národnost česká je starší než romantické snahy, český jazyk je hodnota lidství a účinek naší kultury, a žádného romantismu. Vedl jsem o to u nás nedávno v Chartě 77 polemiku. Prý "pan profesor Černý to přehnal". I bodejť že jsem to zase přehnal, pan profesor Černý vždy hřešil přeháněním, Bohu budiž žalováno! Neboť nikdy nesnášel myšlenkové pokrouceniny, zmatky a konfuse, a u lidí jeho tábora a společného boje ho pokaždé dováděly k zbláznění. Neboť jimi viděl společné snažení končit nutně nestvůrnou anarchií, bezmocí a porážkou. Ze všeho nejvíce se mi příčili kaliči vod a blahovolní, rozvážní, p o d n ě t n í tlachalové, po výtce nebojovní, ale "vyzývající k zamyšlení": "svědkové pravdy", nikoliv její tvůrci a naplnitelé. Co těm může být do všeho, v čem se náš národ a jeho jazyk topí? Co jim je do nás a našich vášní a trýzní? Nic.

310

Siegfried Lenz:

PODĚKOVÁNÍ K UDĚLENÍ CENY MÍRU

Tolik mi připadá jisté: Kde jde o věc míru, neexistuje nekompetentnost. Každý má svůj sen, každého se to týká, kdo se stará o mír, má právo spolurozhodovat, a kdo trpěl, je kompetentní; neboť utrpení, domnívám se, jako legitimace stačí. Nechceme upírat kompetenci pánům státního umění - ovšem nemůžeme jim přiznat výhradní kompetenci pracovat pro mír. Historická zkušenost nám radí trvat na vlastním právu účastnit se rozhovoru a rozhodování, a to znamená: ozvat se, promluvit - a ozvat se znamená totéž jako jednat, když vidíme, že mír je ohrožený. A on je stále ohrožený, je stále nedostatečný, v malém i ve velkém. Neexistuje doba - od starozákonních proroků až k ochraptělým Kasandrám dnešních dnů -, v níž bychom neviděli cíl naší touhy, mír, v nebezpečí. Ani taková doba, v které by se rozum necítil nucen odpovídat na rozpoznané ohrožení: vizionářským programem, utopickým návrhem. Ten často slibovaný nový člověk, ten mírumilovný, bezkonfliktní, dobrý člověk se dosud neobjevil na žádném obzoru, a není nesnadné předvídat, že na něj budeme čekat marně. Přinuceni žít s nevyřešenými problémy, musíme se patrně také smířit s mírem, který má ustavičně nějaké nedostatky, což ale znamená, že jsme vyzváni, abychom jej nejen starostlivě doprovázeli, nýbrž abychom podle možností z příkazu dané chvíle jednali. Jakkoli byl probírán jako pojem, jako téma, jako vytoužený stav, jakkoli byl probádán a vědecky prozkoumáván ve svých rozličných podmínkách a předpokladech, mír zůstane vždycky úkolem, protože kdekoli panuje, všude je nedokonalý.

Jako spisovatel jsem poznal, jak málo zmůže literatura, jak nedostatečné a nevypočitatelné bylo a stále ještě je její působení. Nikdy psaní nepřimělo k míru mocné, odhodlané k válce. Žádné dílo fantazie nestačilo na to, aby odstranilo mučení, aby uchránilo děti od smrti hladem, aby zajistilo práva jinak smýšlejícím. Literatura také nedovedla zabránit tomu, aby miliony lidí nežily pod hranicí bídy, abychom se nestali zajatci monstrózních byrokracií a abychom ohroměně nemuseli přihlížet umírání naší planety. A konečně literatura také nikdy nedovedla dopomoci k velitelské autoritě té instanci, která podle názoru zkušených mírových badatelů má nejdůležitější úlohu při řešení konfliktů: lidskému rozumu. Ne, nedostali jsme se daleko s viditelným působením literatury; dnešní vypravěč příběhů,

který stále ještě jedná z jakési sebeobrany, má nejeden důvod k malomyslnosti, a když bilancuje své zklamané naděje, přízná, že literatura nikdy nemůže nahradit politiku. Nerovnost jejich významu a působení se pozná už jen na tom, že když se nepodaří kniha, omezí se škoda na autora a nakladatele; ale jestliže ztroskotá pochybná politika, jsou postiženi všichni a nesou veškeré následky.

Vzhledem k její zřejmé neúčinnosti je nutno se ovšem ptát, čím si literatura v každé době zasloužila obzvláštní pozornost mocných. Je třeba se ptát, čím na sebe přivolala nedůvěru a podezření, a v čem to asi záleží, že její dějiny - alespoň svou značnou částí - jsou totožné s dějinami jejího pronásledování. Připisovali jí přece jen větší význam, než si chtěli přiznat? Co znamenají - při podkládané neúčinnosti - ustavičné snahy mocných zavázat si spisovatele a vytvářet z nich krásně mluvící břichomluvce, kteří znají jen refrén: V zemi panuje mír. Odkázané na výhradní práva fantazie, ustanovené za správce zdání, takové by chtěli mít spisovatele nejraději. Okrasná rybka, jejíž možnosti končí u skleněné stěny akvária, takového jej snášejí. Mluví za sebe, myslím, že literatura byla skoro vždycky vystavena osudu podezřívání nebo znevažování.

To ovšem - podezírání i znevažování - jsou způsoby reakce, které neodpovídají předmětu, o jehož naprosté neúčinnosti jsme přesvědčení. Jde snad výhradně o přehnané reakce? Zčásti určitě; zčásti nikoli. Přejemnělý sluch vládců byl rozhodně vždycky odůvodněný; neboť i když se literatuře nepodařilo vzrušující problémy nějaké doby spekulativně vyřešit, dát rozhodující impuls požadavkům dne nebo navždycky nastolit vládu rozumu, přece tak docela bez vlivu nebyla. Rozhodně je nutno připustit, že třebaže nezměnila poměry, dosáhla něčeho jiného, změnila totiž náš vztah ke světu. Působila tím, že odhalovala, vysvětlovala, uvědomovala. Tím, že nabízela alternativy, vyzývala k přezkoumání naší vlastní situace, našeho vlastního postavení, jedním slovem ke zřetelnějšímu a srozumitelnějšímu životu. Jednajíc často z defenzívy, navrhovala nám literatura, abychom se nevzdávali snu o lepší skutečnosti. Vždycky obrácena na jednotlivce, nabízela, abychom se srovnávali s jiným osudem a v daném případě abychom vyvodili z toho srovnání závěry. A právě to, ten nekontrolovatelný rozhovor s jednotlivcem způsobil, že očím mocných se jevila jako subverzní hrozba. Konečně působila literatura

také vždycky tím, že ukládala a uchvacovala, že se projevovala jako obsáhlá paměť. A trvat na vzpomínce může znamenat někdy už odpor - alespoň tehdy, když zapomětlivost se píše velkými písmeny nebo je dokonce nadekretována.

Je literatura nemírumilovná? Je, musela vždycky být, protože skutečnost, s kterou se setkávala, jí nic jiného neumožňovala. Její nemírumilovný charakter, to je jasné, spočívá v tom, že ruší klid zjednaný násilím, že se nesmiřuje s nařízeným mlčením, že mluví za ty, které umlčeli. Nemírumilovná, aby sloužila lepšímu, nepředstíranému míru, nám literatura připomněla také to, že minulost nekončí a že nás, ježto nám ukazuje podstatu a úlohu člověka zároveň, prověřuje v přítomnosti. Zdá se, že bez takovéto nemírumilovnosti nemůže být dosaženo míru, po jakém nepřestaneme toužit.

Nemůžeme si rozhodně dovolit definovat mír výlučně jako stav bez války. I definice stárnou, stávají se omezenějšími a chudšími a nejsou schopny dostát změnám, které v nějakém pojmu nastaly. Jaké poučné váhání nastane například při pokusu definovat "násilí": u Kanta, jednoho z jeho nejrozhořčenějších nepřátel, jednoznačný vztah; u Alfreda Grossera ze zorného úhlu této doby rozmanité úvahy. Nikoli, tak jako se dnes musí dále vykládat "násilí", tak bude patrně také nutné šíře definovat pojem "mír", rozhodně je třeba se ptát, existuje-li už tehdy, když takříkajíc utichl řinkot zbraní. Vždyť je přece nejen pochopitelné, ale vyplývá to také z naší zkušenosti, že z dobře uvážených důvodů odmítáme válku, a přece se neprojevujeme mírumilovně, v oblasti společenské, soukromé, ve svém vztahu k dobovým problémům. Nevím, zda je oprávněná naše naděje, že někdy budeme umět být mírumilovní - bolestná nedokonalost míru, v němž žijeme v současné době, potvrzuje spíš mé pochybnosti. A tyto pochybnosti narůstají a jsou odůvodněné vzhledem ke stavu věcí, který nám nedovoluje hovořit o dosaženém míru, ale jen a jen o míru nehotovém. Chtěl bych upozornit na to, co k němu také náleží - mimo klid zbraní, mírová jednání a smlouvy.

Nikoli teprve od napsání Shakespearových královských dramat víme, co všechno moc napadá, aby se udržela, a čeho všeho je schopna; už antika nám poskytuje dostatečné poučení. Kromě metodologie, jak odstraňovat buřiče a soky, kazitele mládeže a nepřátele státu přivádějí nás minulé doby k poznání, že slova mohou znamenat

rizika. Jednou vyslovena a rozmnožena, mohou se stát zbraní a hrozbou; mohou formulovat požadavky - jako ten klasický požadavek: Víc chleba, víc spravedlnosti, víc svobody - a mohou zpochybnit i to, co se ustavilo jako vláda. To není bohužel zkušenost, která patří do historie. Jaké nebezpečí stále ještě, jak se zdá, vychází ze slov, dokládá zpráva výboru Mezinárodního PEN klubu "Writers in Prison" /Spisovatelé ve vězení/. Je to zatím poslední zpráva z července 1988 a říká se v ní, že k tomuto datu bylo ve vězení 305 spisovatelů a žurnalistů ze zemí, s nimiž udržujeme hospodářské, kulturní a dokonce přátelské vztahy a s nimiž nás spojují dohody rozmanitého druhu. Protože vládci nebyli srozuměni s jejich používáním slov, uvěznili těchto 305 mužů a žen; je to, musím to přiznat, o něco málo méně než v minulém roce, ale jak zpráva zdůrazňuje, rozhodně neznamená to zmenšené číslo, že by se svoboda slova ve světě měnila žádoucím směrem. Důvody, které vedly k zatčení a obžalobě, jsou nám veskrze známé; jsou to ty staré, ty bezútěšné, ty špinavé důvody, které si podezíravá moc bere na pomoc, aby umlčela rušitele hřbitovního klidu. Rozhořčení, ale bez údivu se dovídáme, že jedna básnířka byla odsouzena, protože v nějaké poémě připomněla krveprolití, za které byla zodpovědna vláda: vzpomínka na datum národní hanby nesmí být dovolena. Dovídáme se o rozsudku, který postihl spisovatele, jenž oslavoval datum historického povstání: trestnost tohoto činu, jasně rozpoznatelná, spočívá v pokusu o pobuřování. Jeden byl odsouzen, protože se studenty diskutoval o básních, v nichž se oslavovaly ideály demokracie; jiný, protože napsal "Knihu demokracie". Když jsem studoval důvody obžaloby, nikterak mě nepřekvapilo, když jako nejčastější přestupek bylo uváděno protistátní spiknutí. V užívání slov se spatřuje "vzpoura proti autoritám", slova vyzývají šéfy vlád na souboj, rozšiřují "převratné myšlenky", jsou tedy kontrarevoluční, vnášejí do lidu "nebezpečnou ideologii", špatně vykládají vyhlášení vládců a tím ohrožují mír.

O charakteru tohoto míru není třeba mnoha slov; člověk může být odsouzen, jak ukazuje zpráva "Writers in Prison", pro šíření marxistických idejí, a může se dnes právě tak octnout za mřížemi, když odmítá podřídit se katechismu Marxova učení.

Mír mezi lidmi - to je jisté - není určován palmovou ratolestí a zvukem činel. Cílem také není laskavost ve všech srdcích a odříkavé štěstí. K míru, jaký si přejeme, patří rozhodně napětí,

konflikty i nevyhnutelná míra neklidu. Bude tím spolehlivější, čím ochotněji bude vyrovnávat naše rozpory. A proto se nemůžeme spokojit s mírem, v kterém už nejsou antagonisté, žádné protesty, žádný odpor k dosavadním poměrům. Třebaže se majitelé moci domnívají, že postačí, když myslí a mluví za nás - nám všem slibovaný pokoj na zemi nastane teprve tehdy, až bude každému zaručena svoboda slova. Patří k míru. Je jeho součástí. Je to požadavek.

Vím, je to starý požadavek, můžeme ho jen opakovat - jako si také jen můžeme přivolat do paměti, co už staří prorokové pokládali za nezbytné pro mír. Co by se po 2 000 let neslyšelo, není proto rozhodně nečasové: pochovat nenávist, zříci se meče, učinit konec tyranii a vytvořit stav, v němž se, jak praví Ámos, vyjeví právo a spravedlnost bude jako mohutný proud - tyto staré požadavky platí i dnes.

Zajisté, v čekání na ně dovolávají se velcí zvěstovatelé často slůvka "až" - až vládci zmoudří, až vlci se stanou přívětiví..., ale to nemění nic na tom, že musíme staré proroky počítat k významným šiřitelům osvěty. Ukázali nám, že jako může existovat válka navenek i válka uvnitř, je vnější mír doprovázen mírem vnitřním.

Co to znamená vnitřní mír? Možná že je to ono "dokonalé bytí u sebe", o němž kdysi hovořil Ernst Bloch. Možná že je to konec dlouhého nedostatku identity, happy-end po svízelném hledání sebe sama; tedy úplná jednota /úplný soulad/ se sebou a se světem. Vnitřní mír: Možná že zasvitne v úsměvu skromného spokojeného člověka, možná že se projeví v zadostiučinění člověka při jeho práci. Nasycení splněnými přáními, oddáváme se pocitu, že jsme dosáhli dosažitelného - nic už není nedořešeno, touha dospěla na místo, kde už vládne pouze harmonie. Myslím si, že vnitřní mír zůstane navždy utopickým vzdáleným cílem, nezbytným vzdáleným cílem, a že, i kdyby se nám to dařilo, bude se vždycky uskutečňovat nesnadněji než vnější mír, protože přirozený stav člověka je jednou provždy notoricky neklidný.

Chtěl bych upozornit na to, co k míru také patří. Je mi jasné, jaký mimořádný význam má pro náš život kontrola zbrojení, jsem si také vědom toho, jak mnoho závisí na odstraňování konfliktů, na odzbrojení a vybudování evropského bezpečnostního systému, ale ať budou tyto problémy řešeny sebeúspěšněji, nenastane ještě mír, který by splňoval všechna naše přání. Ten znamená, jak už bylo řečeno,

víc než výslovné zřeknutí se násilí. Je to také stav, v kterém existuje právě tak právo na naději pro všechny jako povinnost nést odpovědnost za to, co je, a za to, co bylo. Odpovědnost říká - tak to vyjadřuje Hans Jonas -, že nám bylo něco svěřeno. Může to být náš bližní, slabší, zbloudilý; může to být ale také poznání nebo voda nebo vlastní dějiny. Za svěřené musíme ručit, ať nás to vystavuje jakékoli zkoušce.

V nedávné době jsme zažili spor o německých dějinách, který vzbudil pozornost na celém světě pod názvem "boj historiků". Ohromení jsme brali na vědomí snahu akademických učitelů upírat Osvětimi, tedy průmyslovému vraždění milionů, její jedinečnost, a učinit ji dokonce "pochopitelnou". S odkazem na Stalinovo "Souostroví Gulag", kde už předtím byly usmrceny miliony lidí, snažili se nás přesvědčit, že Hitler v něm měl příklad. Stroze zkráceno, byl nám předložen výsledek: Bez Souostroví Gulag by nebylo Osvětimi. Ještě vyděšeni tímto závěrem jsme se dověděli, že už je na čase zařadit do historie i dějiny Třetí říše, její činy i zločiny zbavit emocí. Reklamovalo se zařazení do historie a zbavení emocí, aby se nám dostalo plného vysvětlení historických událostí. Jsou to ale právě tyto prostředky, které obzvlášť objasňují dějiny, jež jsou přece jedním odvětvím duchovědy? Budou k nám dějiny ještě hovořit, budou se nás ještě týkat, když se nad nimi bez vášně skloníme jako nad herbářem a chladně zaregistrujeme, co se tam dole odehrává? A jakého druhu pochopení nám zanechají, když se od nich odřízneme, abychom nepojmenovatelnému zděšení dali vědecké znění? Znamená-li zařadit do historie pojednávat o nějaké události jako o uzavřeném spisu, jako o záležitosti minulé, vyřízené a očištěné od všech hrůz, je to pochybný prostředek poznávání dějin. Neboť dějiny nejsou nikdy ukončené, ovlivňují každou přítomnost, prověřují nás, něco nám ukládají, připomínají, rozrušují nás a zavazují a nahání nám hrůzu před možnostmi člověka. Abychom zjistili ducha nebo bezduchost nějaké epochy - aspoň si to myslím -, není ani tak třeba zbavit se emocí, jako spíš mít účast připravenou soudit: neboť vždycky byl, vždycky je ve hře osud člověka. Historický dokument rozpozná každý, ale ducha nějaké epochy jen ten, kdo se do ní sám dosadí, kdo v ní uvidí i sebe samého. Zločiny jiných nejsou důvodem ke zproštění obžaloby.

Osvětim se nedá vyložit historickým srovnáním, které kromě úmyslného nebo neúmyslného zlehčování nepřináší žádné další vysvětlení.

A Osvětim se také nedá pochopit. Zajisté, máme se vždycky snažit pochopit, než vyslovíme soud, ale tady, před tímhle zločinem, cítíme, že chápání má své meze. Ostatně se ptám sám sebe, jak by asi mohli kvitovat naši potřebu chápání oběti ti, co přežili, kteří jsou dosud mezi námi. Dolf Sternberger řekl, co v této souvislosti může být jen konstatováno: "Je-li skutečně úmysl pochopit smyslem vědy, musili bychom dojít k závěru..., že k poznání fenoménu Osvětim je věda neschopná."

Ať to zní sebepodivněji. Osvětim nám zůstává svěřena. Patří nám tak, jako nám patří naše ostatní dějiny. Žít s ní v míru je iluze; neboť výzvy a pohromy nekončí. Koneckonců tu nemáme co dělat s duchovní pozůstalostí Heglova ducha světa, ale s dochovaným nevýslovným utrpením. Je tedy otázka, zda může existovat mír, v němž má také místo nesmířenost. Myslím, že ano.

Mír, který nám vyhovuje, vylučuje rozrušování pamětí. Nesmířeni s minulostí jsme přesto tím horoucněji pro mír. Nesmířeni dáváme minulosti, co jí dlužíme, a přítomnosti, co činí přijatelným. "Kdo zavírá oči před minulostí," řekl spolkový prezident Richard von Weizsäcker ve své nezapomenutelné řeči, "stává se slepým pro přítomnost."

Dějiny, víme to, nemají cíl, nesměřují k nějakému zářivému cíli; lhostejně míjejí naše činy a omyly a osud a na poučení, které nám poskytují, není mnoho spolehnutí . Souhrn zkušeností starého Gándhího: History teaches man that history teaches man nothing se dá nesnadno vyvrátit. Přesto, myslím, něco dovolují: pochopit totiž, že každá doba nám předkládá své požadavky a že nemáme jinou volbu než tyto požadavky plnit. Také to je mírová práce.

Kdekoli se dnes něco děje, děje se to s naším vědomím. Kde se něco zvrhlého děje, kde mocipáni vedou válku proti svému národu, kde napadnou zemi kobylky, kde delfíni slouží u námořnictva, kde se podpisují smlouvy a politikové se dávají líbat politiky: jsme při tom, neunikneme spoluvědomosti. A skoro denně na vlastní oči vidíme bídu, bídu ve slumech, v zónách hladu, bídu ve velkých děltách. Domníváme se, že všechno víme. Napěchováni informacemi si říkáme, že země se zmenšila. Zmenšila se skutečně. Máme důvod se tázat: Kolik toho nese a ještě unese ta stará pošramocená planeta, a když pomyslíme na mír, k němuž přece také patří sytost a teplo: Kolika lidem zůstane vzhledem k populační explozi na světě naděje

na mírový život?

Když mám na paměti konečnost zdrojů a před očima dobu, v níž se obyvatelstvo světa ztrojnásobí, nepřipadá mi vyloučené, že mír by mohl být ohrožen událostmi, které Lenin, ale nejen on, nazval "spravedlivé války". Tu výzvu nelze nevidět. Jak nám může připadat nějaká válka jako spravedlivá nebo nevyhnutelná nebo dokonce jako svatá, když předem víme, že v ní nutně mnoho lidí zemře. Není žádný cíl - to je moje přesvědčení -, který ospravedlňuje násilnou smrt našich bližních, ani žádný takzvaný velký cíl, který vyhlašují vládci, aby zprostil rozum odpovědnosti.

Ale když už musíme vzít na vědomí, že se pomýšlí na možnost takzvané "spravedlivé války" - a mohla by to být jedině válka o chléb, o nasycení -, pak je nutno včas, už dnes projevit nad tím víc než znepokojení. Abychom zabránili sociální bídě, která čeká miliardy dosud nenarozených, jakožto zdroji konfliktu, je třeba jednat už dnes.

Když jsem se narodil, žily na světě dvě miliardy lidí, dnes je to víc než pět miliard a na přelomu století to bude - podle zprávy amerického úřadu pro statistiku obyvatelstva, víc než šest miliard. Zatímco porodnost u průmyslových národů klesá, ve vývojových zemích obyvatelstva neustále přibývá. Je téměř jisté, že miliardy lidí příští generace nebudou moci počítat s tím, že naleznou skromné zadostiučinění v práci. Ale když už nedosáhnou spokojenosti, která vyplývá z práce, budou přece jen nuceni jíst. A protože už dnes miliony obyvatel umírají hladem, jaké zdroje potravin je nutno navíc objevit, aby bylo možno odvrátit smrt hladem miliard lidí?

A kdyby snad i bylo dostatek potravin, kde vzít energii, aby se, prostě vyjádřeno, dalo to jídlo na Nilu, u Gangesu, v brazilských a filipínských slumech uvařit? Nemohu konečně potlačit ani další otázku: Jaké dohledné následky pro zemskou atmosféru bude mít ta gigantická spotřeba energie? Otázky, které nás nemohou naladit mírově. Nedosáhneme míru, jestliže nebudeme ochotni ujmout se bídy třetího světa, současné a ještě strašlivější bídy v budoucnosti. Že by mohl nový světový hospodářský a sociální pořádek přispět ke zmírnění té bídy, je jistě pravda; ale zdá se mi, že stejný význam má i populačně politický akční program, který je nevyhnutelný, chceme-li se na této těsné planetě podílet o mírovou budoucnost. Populační problémy - v tom se experti shodují - nejsou

důvodem, nýbrž průvodními jevy nedostatečného rozvoje. Řešení těchto problémů naráží na obtíže rozličného druhu. Jedna z nejsubtilnějších obtíží záleží v náboženském vyznání. Je nepochybné: Jestliže se nabízí kontrola porodnosti a plánování rodiny jako nezbytné opatření, abychom ovládli populační explozi, dochází ke konfliktu s náboženskými přikázáními. Ta jsou součástí naší kultury. Určují náš vztah k manželství a k rodině a usměrňují každodenní život právě tak, jako potvrzují nutnost duchovního světa. Rozpor je evidentní. Jak se dá uskutečnit populačně politický program, aniž by ze světa zmizely náboženské články víry nebo pozbyly život usměrňující síly?

Že články víry jsou vyložitelné, víme; dokonce i některé súry z koránu se dají podivuhodně vyložit; ale to samo - interpretovatelnost norem a představ o hodnotách - není schopno uskutečnit globální program. Rozhodující je souhlas nejvyšších představitelů všech světových náboženství. Při svém citu pro požadavky přítomnosti sezval Helmut Schmidt náboženské vůdce a politiky k rozhovoru o problémech míru a světové populace. Moslimové a křesťané, židé, hindové a buddhisti se sešli a, což se nedalo předvídat, účastníci tohoto shromáždění se shodli na tom, že vývoj světové populace patří k největším úkolům této doby. Pochopení a souhlas ovšem nestačí; to, co potřebujeme, je nová politika, která přijme tyto první poznatky a shodné názory, vskutku ekumenická politika. Potřebujeme ji teď, protože její účinek, to se dá vypočítat, se projeví se zpožděním několika desítiletí. Ochota k míru se dá dokázat tady, na tomto problému.

Ukazuje se, že mír, v kterém žijeme, je z mnoha důvodů nehotový, že žijeme takříkajíc na okraji míru. Podle příkladu politiků a ekonomů, úvodníkářů a dokonce i ortopédů, kteří se v choulostivých vnitřních sporech dovolávají našich soudů, je nasnadě pokušení dovolat se také jednou Nejvyššího soudu a dát právně závazně zjistit, co tvoří mír, co mu přísluší a co ho ruší. Představuji si, že v takovém právním procesu se budou klidně porovnávat, vyslýchat, hodnotit a soudit tváře války a podoby míru, a to s veškerou myšlenkovou rozlišovací přísností i nepřekonatelností definic, jež jsou vlastní Nejvyššímu soudu. Myslím, že by soudcům nebylo co závidět, neboť cožpak by nemuseli okamžitě konstatovat, že některá kritéria války - například násilí a ohrožování - jsou obsažena i v míru, v kterém

žijeme? A nemuseli by na druhé straně podotknout, že to, co si dovolujeme v míru - otrávená země, zamořená voda, nespočetná anonymní smrt zvířat a rostlin -, se ve svém výsledku rovná válečné akci? Naše doba nepřipouští čistou definici pojmu. Dokonce i řeč mírového hnutí obsahuje výpůjčky z terminologie války, používá výrazů jako strategie, potenciál a blokáda.

Žijeme v míru, a přece jsme vystaveni násilí, privilegovanému, úřady požehnanému násilí, které činí náš svět čím dál neobyvatelnější. Proti naší vůli nám berou jezera a moře, působí, že naše řeky umírají, že se z lesů stávají skelety. Kdo se proti tomu postaví, praví soud, jedná morálně věrohodně, ale juristicky je v neprávu. Tak daleko jsme to přivedli: Kdo si zachoval ještě jakous takous loajalitu k přírodě, může být juristicky v neprávu. Pak je ovšem třeba se ptát, jakéže jsou to zákony, které dovolují násilí jednat proti všem těm, kteří nevydělávají na zničení světa. Je to bohužel pravda, a jeden rezignovaný politik to přiznal: Prostor působnosti hospodářství je o mnoho větší než prostor působnosti politiky.

Jako vyznačuje náš mír přítomnost násilí, tak také obsahuje prvky ohrožení, které jsou neslučitelné se stavem, jejž si představujeme pod dokonalým mírem. Jsou to globální ohrožení. Konference o světovém klimatu v Torontu došla k závěru, že nebezpečí, která nám hrozí z atmosféry, se dají rozhodně srovnat s atomovou válkou. Co se vinou průmyslu a zemědělství hromadí v atmosféře a zhušťuje v klimatický příkrov, je schopno vyvolat katastrofální následky pro život na zemi. Oteplením světového klimatu budou narůstat pouště, tát póly a moře tak stoupat, že zaplaví celé země. Jestliže se průmysl a zemědělství budou vyvíjet tak jako dosud, může k tomuto dramatickému oteplení světového klimatu dojít už za 50 let. Ve výrazivu vědy vždy se mluví o "prvořadém nevojenském ohrožení mezinárodní bezpečnosti".

První náznaky těchto katastrof už zřejmě rozpoznáváme: v mimořádných obdobích sucha a v smrtících putujících pásech mořských řas. Konec života na naší planetě je možno si už představit.

Příroda umírá pomalu. Nemusí zahynout v atomovém blesku, který uvede oceány do varu, který roztaví pohoří. Může zaniknout naším pohrdáním přírodou, naším sobectvím. Apelováním se nedá ničeho dosáhnout, známe jeho ubohost, jeho neúčinnost. Jestli vůbec, pak může něco změnit pouze činorodá politika plná představivosti, která bude

schopna vzít si nejdříve nazpět ten prostor působnosti, který jí odňaly zemědělství a průmysl. Neexistuje předplatné na věčnost, a není ani zapotřebí velké fantazie, abychom si představili zemi bez života, pokrytou prachem, který před sebou ženou chladné vichry. Na náhrobním kameni této doby by mohl být nápis: Každý chtěl to nejlepší - pro sebe.

Žijeme v míru, v nehotovém, chatrném, stále ohroženém míru. Maje na mysli síly, které se staví proti němu, počítaje zatížení, kterým je vystaven, zkoumaje úkoly, které před nás staví, chtěl bych to, čím můžeme míru dnes sloužit, vyjádřit několika slovy: Postavit se na odpor těm, kteří mír ohrožují svou touhou po moci, svým sobectvím, svými bezohlednými zájmy.

Děkuji burzovnímu spolku Německého knižního obchodu za udělení tohoto vysokého vyznamenání. Děkuji Yohananovi Merozovi, který k nám přijel z Jeruzaléma, z metropole nás všech, za přátelské povzbuzení. A děkuji vám, dámy a pánové, za to, že jste mě poctili svou přítomností.

384

Rozhovor Daniela Cohn-Bendita s Adamem Michnikem

/5. pokračování/

Konaly se schůze KORu a všeohny tyto schůze se odbývaly v bytě profesora Edwarda Lipińského. On sám ztělesňoval legendu polského socialismu. Byl socialistou od roku 1905. Tedy ještě dříve než Gierek vůbec přišel na svět, to už byl Lipiński socialistou. A tak mu Gierek nemohl nic udělat. Policie nemohla přijít k němu do bytu. Něco se změnilo. Gierekovi velmi záleželo na tom, aby ho měli rádi takoví lidé jako Helmut Schmidt, Giscard d'Estaing, prezident Ford, Leonid Brežněv a šáh Réza Páhlaví, a proto nechtěl mít žádné politické vězně. To nám vytvořilo určitý prostor a my jsme ho využívali. Přišli jsme k tomu jak panna k dítěti. Všichni chytří lidé v Polsku říkali, že jsme se zbláznili. Děláte něco, co je nemožné. V komunismu nemůže existovat žádná opozice, my jsme říkali, že nemůže, ale přesto existuje. Potom se objevily pověsti, že jsme provokatéři. My jsme se ptali, co tedy provokujeme a koho bychom měli provokovat? Potom existovala ještě třetí verze, podle které jsme prý byli ve spojení s určitou frakcí v ústředním výboru. My jsme se ptali, jaká frakce by to měla být? Na to nám řekli, že taková frakce existuje. A když jsme se takových lidí ptali, odkud to vědí, tak nám odpovídali, že kdyby taková frakce neexistovala, neexistovali bychom ani my. Bylo to čistě kartesiánské vedení důkazu. Dva týdny jsem strávil na svobodě. Prvého května jsem se vrátil do Polska - to bylo přesně před deseti lety - a přesně po čtrnácti dnech mě společně s mými přáteli opět zatkli. Stalo se to v souvislosti s jednou aférou v Krakově, kde byl zavražděn Stanislaw Pyjas, student a spolupracovník KORu. Jeli jsme tehdy do Krakova na jeho pohřeb. Naše auto zastavili a potom jsem uviděl zase slunko svobody až 23. července. Dostal jsem se do vězení vlastně přímo z Paříže a to byl obrovský šok. Krátce před mým návratem do Polska jsem poskytl v Hamburku interview paní Marion hraběnce Dönhoffové s tizulkem "Moje místo je v Polsku". V tomto interview jsem řekl, že se vracím do Polska, protože je to moje vlast. Paní Dönhoffová byla velmi milá. Zeptala se mně, na jakou otázku bych ještě rád odpověděl a pak

zapsala mé otázky a já jsem na ně odpověděl. To bylo z její strany krásné gesto. "Die Zeit" je přece velmi vážený časopis - a jestliže byl tak neseriózní člověk jako já interviewován osobně paní hraběnkou, tak to už bylo něco. Moje interview vyšlo v novinách, právě když jsem byl ve vězení. Policii to rozžhavilo do běla. V interview jsem totiž řekl, že politické a hospodářské kontakty s Polskem by měly být závislé na tom, jak bude polská vláda respektovat lidská práva. V průběhu celého vyšetřování bylo právě toto interview proti mě používáno jako casus belli. Předhazovali mi, že bych rád nechal polský lid vyhladovět. Co tím mínili, že chci nechat vyhladovět polský lid? Chtěl jsem jen, aby polská vláda respektovala lidská práva. Vždyť polská vláda také prohlásila, že by ráda respektovala lidská práva ... A na to mi polští policajti řekli - pane Michniku, vy přece víte, že to není možné; polská vláda nemůže respektovat lidská práva. A na to jsem já řekl - to jsou vaše slova. Protože kdybych to řekl já, obvinili by mě z toho, že pomlouvám polskou vládu. Tehdy jsem už ve vězení po třetí a řekl jsem si - do třetice všeho dobrého. Ale toto lidové přísloví mi nebylo na nic - později jsem si odseděl ještě tři roky. Ale bylo to pro mně velmi důležité, protože díky tomuto uvěznění jsem byl uznán za člena KORu.

Tehdy vznikla zvláštní psychologická situace. V průběhu celého roku byli lidé ustavičně posíláni na čtyřicet osm hodin do vězení. A já jsem v té době pil šampaňské v Paříži, v Římě, ve Frankfurtu, v Hamburku a v Londýně. Nikomu se zvlášť nelíbí, když někdo popíjí šampaňské za něho. Přesně tak jako jsem předtím musel oprávnit svůj odjezd, musel jsem nyní oprávnit skutečnost, že jsem byl na západě a popíjel tam šampaňské. Nebudu ti vyprávět všechny ty podrobnosti o KORu, protože to si můžeš přečíst v knize Jana Jozefa Lipského. Řeknu jen, co pro mě osobně KOR znamenal.

Pro mě osobně to byla určitá filosofie politické aktivity v posttotalitním systému. Posttotalitním v tom smyslu, že mocenský aparát byl stále ještě totalitní, ale společnost už totalitní nebyla. Společnost už byla antiautoritativní, bouřila se a vytvářela vlastní nezávislé instituce, které směřovaly k něčemu, co by se dalo nazvat občanskou společností - "la société civile" dans la definition de Toqueville. Což bylo v podstatě

to, co jsme v té době v KORu dělali - budovali jsme "société civile". Bylo nás velmi málo. Celý okruh KORu v Polsku, to byle snad dva tisíce lidí. A z toho později povstalo těch deset milionů v Solidaritě. Tento jev se opírá o určitý model, o archetypový vzor. O určitý model politického myšlení v totalitním systému. O model občanské odvahy a budování nezávislých institucí občanské společnosti. Bylo to tehdy těžké. Každých čtrnáct dní jsem strávil čtyřicet osm hodin ve vězení. Nejhorší na tom nebylo to sezení, horší bylo to čekání. Člověk věděl, že ho zase na dva dni zavřou, ale nevěděl, kdy se to stane. To úplně zruinovalo můj erotický život. Nemohl jsem si domluvit žádnou schůzku. Protože když mělo dojít k věci, putoval jsem zase na čtyřicet osm hodin do vězení. Může ode mně někdo žádat, abych měl rád komunismus? V základě se dá říci, že kmotrem srpna 1980 byl Jacek Kuroň. Já jsem patřil v KORu k těm lidem, kteří se starali o kontakty s intelektuály. Pracoval jsem v t.zv. "létajících univerzitách", redigoval jsem podzemní časopis a pracoval v podzemním vydavatelství. Ale neměl jsem nic společného se spoluprací s dělníky. Před srpnem jsem viděl Walesu jen jednou. A moc se mi nelíbil. Připadal mi ctižádostivý a prohnaný. Tehdy tomu tak bylo, ale pak v důsledku celé dramaturgie to došlo tak daleko, že jsem se ho nakonec držel za ruku. Nyní z toho vzešla už láska ...

Kuroň byl v KORu vlastně jediným člověkem, který předpověděl, co se stane. Po celou tu dobu mluvil o tom, že dojde ke krizi a já jsem s ním souhlasil. Říkával, že k tomu dojde už v příštím týdnu po tři roky. S tím jsem už moc nesouhlasil. Jeho předpovědi mě začaly pomalu nudit. A tak potom, když přišel srpen, nemohl jsem tomu uvěřit. Kuroň zrušil tehdy opozici všechny dovolené a řekl, že musíme být všichni na místech, protože se dějí velké věci. Já jsem se však domníval, že jde zase o nějakou kuroňovskou demagogii a odjel jsem do hor. Po měsíci jsem se vrátil, na začátku srpna, a zase jsem nic nepochopil. Tehdy už bylo po stávce v Lublině. Chodil jsem po horách a tak jsem o tom ani neslyšel. Dělal jsem túry a psal jsem esej o tom, jakým způsobem by se mohla ustavit opozice v totalitním systému. Měla z toho být velká esej. Konečně jsem měl čas ke psaní. Po celá tři léta předtím jsem čas neměl. Esej měla mít osmdesát stránek

a já jsem v ní chtěl vysvětlit všechno - komunismus, opozici, KOR atď. A potom přišel srpen a moje esej byla dobrá akorát jako toaletní papír. Přijel jsem do Varšavy a viděl jsem, co se děje. Na jednom konspirativním setkání se Kuroň ptal, kdo by chtěl jet do Gdaňska, protože v loděnicích už začala stávka, kterou organizuje Bogdan Borusewicz, který byl naším přítelem a členem KORu. Řekl jsem, že bych rád jel já, protože mám výčitky svědomí. Měl jsem špatné svědomí, protože jsem se toulal po horách, namísto toho, abych se staral o dělnické hnutí. A Jacek řekl o.k., ať tedy jede Adaš. Hodil jsem se na to, protože moje jméno bylo známo a protože jsem uměl politicky myslet. Jacek měl ke mně důvěru. Jacek byl tak jako já velice znepokojen tím, že v Gdaňsku se šířily dobrodružné ideje. Zvlášť dobrodružnou a nezodpovědnou se nám zdála být myšlenka na nezávislé, samosprávné odbory ... Jacek věděl, že něco takového není v komunismu možné. A já jsem to věděl také. Měl jsem tedy jet do Gdaňska, do loděnice, a vysvětlit jim tam, že by měli od tohoto požadavku upustit. A protože jsem byl známý a oblíbený člověk, bylo by se mi možná podařilo je přemluvit. Naštěstí jsem byl zatčen, do Gdaňska jsem nedojel, tím pádem jsem nikoho nepřesvědčil a tak vznikla Solidarita. Jacek i já jsme byli tehdy uvězněni a tak mohla vzniknout Solidarita. Protože jinak bychom jim vysvětlili, že něco takového nemůže vzniknout, že nezávislé samosprávné odbory nejsou v komunismu možné. Jenže dělníci to nevěděli. A tak vznikla Solidarita. Bez nás a proti nám, ale přesto si stále myslíme, že to bylo přece jen naše dítě, i když nemanželské.

D.: Neměli bychom se nyní zabývat dějinami Solidarity. Zajímalo by mě nejvíce, ve zcela subjektivním pohledu, co se v těchto šestnácti měsících u tebe osobně změnilo, politicky a sociálně. Jaký měla Solidarita vliv na tvoji identitu. To je důležité, aby člověk porozuměl tvému chování po třináctém prosinci.

A.: Piotr Slonimski, vynikající polský genetik, který pracuje ve Francii, mi jednou vyprávěl, že prožíval dobu francouzského května jako dobu milosti. Pro mě bylo období Solidarity také takovou dobou milosti. Ale také učební dobou důstojnosti, svobody, rozumu a neštěstí. Já jsem tehdy sbíral z tohoto mléka smetanu - navštěvoval jsem dělnická shromáždění a tam mi lidé tleskali. To se mi líbilo asi tak, jako se to muselo líbit tobě

v průběhu pařížského května. Vyplatilo se mi sedět šest let ve vězení jenom kvůli těmto šetnácti měsícům.

D.: Měli jste dělníkům co říct?

A.: Řekli jsme jim, že se po prvé po mnoha letech stalo, že polská společnost dospěla k schopnosti samostatně se zorganizovat, že oni jsou vlastníky této země, že je to jejich země, že toto je jejich fabrika a že to je jejich stát a že by tento stát měli přeorganizovat a vládnout v něm. Myslíš, že je to málo?

D.: Ne ...

/Pokračování příště/

P.S. Neuplynuly ani dva roky od tohoto rozhovoru a sociální postavení obou dosti nevážných revolucionářů se podstatně změnilo. Adam Michnik jak známo zasedá nyní u kulatého stolu s představiteli polské vlády. Měl jsem velikou radost, když jsem Adama Michnika viděl, jak vpochodoval do velikého sálu s kulatým stolem. Představoval jsem si přitom, jak se asi cítí představitelé establišmentu, když musí vyjednávat s člověkem, kterého honili z vězení do vězení. Byl to Adam Michnik, kdo po premiéře dvou Havlových aktovek ve Varšavě vyskočil na jeviště a přednesl plamennou řeč na obhajobu Václava Havla. Není jisté, podle údajů zahraničních zpravodajů, zda v té době ministerský předseda Rakowski ještě ve své lóži seděl nebo ne. V březnu oslavovali krakovští studenti 21. výročí událostí na polských univerzitách, které Michnik v tomto rozhovoru podrobně vylíčil. Na velkém shromáždění krakovských studentů měl Michnik nyní možnost svěřit se se svými zážitky druhé generaci. Věru, podivný běh dějin.

Daniel Cohn-Bendit byl vůdčí postavou pařížských studentských nepokojů v roce 1968. Nebylo to tehdy nic operetního, když i deGaule odejel z Paříže ke svým vojskům. Daniel Cohn-Bendit žije již delší dobu v NSR a pracuje jako svobodný novinář. Je členem strany zelených, která spolu se sociálními demokraty zaznamenala v Hesensku velké volební vítězství. Někteří novináři již žertovali o tom, že bude starostou Frankfurtu.

M.Š.

Rozhovor /na dálku/ s Otou Filipem

V Praze dne 1. března 1989

Milý Oto,

optat se na exil člověka, který by se nikdy neodvážil emigrovat, mi připadá natolik kuriózní, že na Vaše otázky odpovídám. Jsou to otázky tři: "my doma vydrželi a všechno za exil vylízali"; "my doma uvedli vše zas do pohybu" - a může se exil do nových poměrů plným právem vrátit? ; a i kdyby exulanti zůstali doma jen hosty, nicméně "jako autoři patří do národní kultury".

Nevnímám exil jako stav, jako úděl, trauma, vytržení z domovských kořenů a práv; takové pocity možná může mít exulant. A nevnímám útěky za hranice jako zradu, opuštění těch, co zbyli doma. V posuzování věcí tak lidsky krvavých je každá obecná úvaha absurdní. Vnímám lidské osudy, jednotlivé lidi, jejich konkrétní důvody, proč museli i mohli odejít za hranici a zůstat tam dobývat si sobě bližší způsob existence, než jaký by jim poskytly poměry doma. A jak k nám doléhají zprávy o těch jednotlivých životech či jak se k nám donese vliv jejich působení "pro vlast", nijak se mi nezdá, že by si zas tak polepšili, že by tu cosi zrazovali, že by nás opustili v krutém údělu atd. Češi, řekla bych, mají už v minulém, ale hlavně v tomto století /podobně jako Židé, ale taky Poláci, Maďaři a nedávno i Němci/ oproti jiným národům západní Evropy tu smůlu, že musí vydržet větší zátěž, a to ať jsou doma nebo v emigraci. Musí ze sebe prostě vydat víc a s větším napětím. Je to situace podobná jako po maléru na Bílé Hoře, a ten malér se jmenuje národní rozčísnutí. Tehdá na začátku 17. století to bylo rozčísnutí náboženské, tentokrát má původ sociální. Je to vír, který roztáčí lidi a nutí je vynaložit víc sil i víc umu, aby se neutopili. Něco, co lidé z národů s osudy už ustálenými neznají.

Zdá se mi tedy nepodstatné, jestli někdo tu zátěž prožívá doma nebo za hranicí. Rozdílné se mi zdají být jen výhody místa pobytu. Má výhoda proti Vám nebo proti třeba Jiřímu Grušovi je, že žiji doma, že tu mám zázemí domovsky ukotvených, stejně ohrožených a tedy solidárních a ovšem i inteligentních a veselých kamarádů. To je ve-

i takové návraty, pamatuji si triumfální návrat Edvarda Beneše do Prahy - a jak tu nakonec dopadl.

Vždyť, Oto, já zatím popisuji jen vztahy mezi exulanty a těmi, kteří tu žijí ve svobodě či "v pravdě", jak tomu říká Václav Havel, tedy v opozici, v polovičním podzemí, v umlčenosti, ve vnitřní emigraci. Ještě nepadlo slovo o těch, kteří tu vytvářejí stav nesvobody, kvůli kterým jste odešli. Ta bunkrovitá stavba zabetonovaných lidí u moci se drolí po kamínčích; a vydrolené většinou zas hned zamáznou, cementu násilí se užít nebojí. A teprve, když si zplna uvědomím svoje vlastní postavení na okraji společnosti, mimo oficiální struktury a možnosti, vidím, jak složité je postavení těch, co jsou venku. Mám my obojí hanlivé přídomky, my jsme zaprodanci a ztroskotanci, vy jste zrádní emigranti. A ze všeho nejblíž prý máme my i vy k špionážním centrálám západní Evropy a Ameriky, které tu usilují o kapitalismus a o rozvrat. Blbost neskonalá, ale vládnoucí.

Píšete o ruských spisovatelích, jak se nejdřív vracejí díly a pak i osobami; je to návrat do poměrů daleko otevřenějších, než jsou naše, a i tu nejsou návraty bez problémů: vrátí se třeba Solženicyn? Vždyť jaké možnosti návratu máme my z naší emigrace vnitřní, v níž jsme svou svobodou a do níž jsme umlčováním zatlačováni? Před několika týdny byla uvedena hra Josefa Topola Konec masopustu, jedno z vrcholových děl poválečné české dramatické tvorby - a pouze v malém pohraničním městečku. I tak se to má za událost návratů. Podle mne problém nespočívá jen v tom, že nejvyšší moc rozhoduje o tom, kdo zůstane vytlačen z veřejného povědomí; problém je hlavně a zejména v tom, že za těch dvacet let se u kultury, u literatury, u divadla, u filmu atd. etablovali muži mladé generace ostrých loktů a kachních žaludků: někteří se zapřeli, někteří se ani zapírat nemuseli, a ve vzájemně ochranném sboru píší a publikují, co režimu nevadí. Vytvářejí dokonce zdání nekonformnosti, když píší o narkomanech nebo alkoholicích. A tito lidé s vysokými příjmy a zkaženými talenty tu představují kulturní "perestrojku". Navrátilci z vnitřní i vnější emigrace jsou pro ně konkurencí, jež je musí děsit ve snách. Ani Hrabalovi, který je z části dovolený, nakladatelství neudělá takový náklad knihy, jaký by uspokojil zájem čtenářů. A teď si představte, že by se na knižní, divadelní, filmový a časopisecký trh vyvalil celý ten poklad z exilových nakladatelství, z Petlice a Expedice a nezávislých časopisů. Perestrojkou ti etablovaní boju-

jí proti vlastnímu upadnutí když ne zrovna do vnitřní emigrace, tak rázhodně do nevýznamnosti. A to je "kulturní" pozadí oné podivné československé ztrnulosti, která ani vám ani nám nedovoluje snadnost návratů.

A to jsem se dostala ke třetí otázce, že exilová kultura je součástí kultury národní. Jistě je, nepochybně je. Jenomže, milý Oto, to si povídáme a víme my dva, v reálu však, v národním celku něco takového jako vědomí národní kultury neexistuje. To je právě největší zločin i úspěch totalitních režimů, že vědomí národní kultury, že celek národní duchovnosti ničí. Totiž: vydávají za ni její část, tu svou. V otevřené společnosti, kde mají různé proudy možnost volně působit, vzniká jejich vnímáním, posuzováním a střetáváním přirozený žebříček hodnot, kulturní povědomí. V Československu toto přirozené duchovní a kulturní klima naprosto chybí. Vytváří se tu literatura publikovaná, literatura ineditní v rukopisných edicích a vychází literatura exilová - a vše to žije navzájem bez doteku a hlavně - ty druhé dvě literatury se téměř nedostanou do povědomí veřejnosti. Vzniká tak naprosto rozbité vidění světa i vnímání sebe samých. Je to nebezpečná atomizace společenského vědomí, protože vytlačuje žebříček hodnot. Není osa, na níž by se různé proudy vymezovaly, od sebe odlišovaly, od sebe vzdalovaly atd. Vy píšete otázku o návratu a jednotě kultury, a já si říkám, zda se vůbec podaří povědomí národa, jeho duchovní existenci v její různosti tím, co my všichni tvoříme, zrekonstruovat nebo dokonce možná vzkřísit. Zde, milý Oto, nejsme o stupeň pozadu za technickou a spotřebitelskou civilizací, zde jsme z civilizace zcela vypadli.

Takže vidíte, k čemu svou odpovědí směřuji. Samozřejmě byste se měli vrátit. A jestli ne jako osoby, protože už jste si vytvořili nové životy a nové světy, tak jistě jako tvůrci národní kultury. A to i té udánlivě německé, kterou tvoříte Vy; neboť cožpak by existovala české myšlení bez Werfla nebo Kafky? A můžeme my žít v úplnosti, kdybychom se nevyrovnali s traumatem odsunutého němectví? Teď, když píšu tyto řádky, jde zatím ještě o to, aby pustili Václava Havla z vězení; ale zítra, zítra snad vyjde v Praze i Vaše Kavárna Slavia a čtenáři na ni budou stát na Národní třídě před knihkupectvím frontu. Taky se ale může, milý Oto, stát, že až po desetiletích budou po nás sbírat drobty toho, čím jsme přežili tuhle falešně perestrojkovou dobu.

Vaše Eva Kantůrková

DOVOLUJI SI NESOUHLASIT

Březen 1989, Zdeněk Urbánek

5

K domácí přítomnosti se tentokrát teprve vrátím oklikou přes minulost a přes Polsko. Podle mne je k té oklice důvod.

V polovině šedesátých let se zdálo, že máme krásnou budoucnost před sebou. Dopadlo to jinak. Ne tak zle jako ve staré anekdotě, kde je krásnou budoucností válka, ale nic pěkného se nevyvinulo. I já se přitom dával do roku osmašedesát klamat nadějemi. Zvlášť za pobytů ve Varšavě.

A tam hlavně v malé klasicistní budově, kterou si pro své schůzky koncem osmnáctého století postavili svobodní zednáři. Věk bouří a válek, v Polsku zvlášť zdařilý, změnil tu bezvěreckou kapli v trosku. Na konci padesátých let našeho století ji vlastními silami zrenovoval Studencki Teatr Satyryków.

Studenti hráli večer co večer. Místa bylo asi pro tři sta diváků a tísnilo se jich tam denně víc. V sedmé nebo osmé sezóně spontánně útočný vtip a humor možná už trochu vyprchal. Zato vyrostlo několik autorských i hereckých nadání. A ovzduší Estéesu přilákalo zpěvačky a komiky, kteří se už osvědčili jinde.

Potěšením bývala nejen představení, ale i dovětky v těsných prostorách za jevištěm a v minibaru vedle něho.

Onoho večera, který mi téma těchto řádků připomnělo, už asi popětatřicáté předvedli trpce briskní a povzbudivě zářivý kabaret. Česky přepsáno Zlota renčka. O úplatnosti, která se dost často nevyplácí. Tím nejsou ani tak vinni puritánsky poctiví kazisvěti jako spíš sama oblbenost mamonem a mocí. Ale bylo tam i o tom, proč právě neúplatní musí mít v Polsku dvě až tři povolání, chtějí-li přežít o něco nad životním minimem. Ministerská poběda večer a v noci nejen poskytuje dopravu neministerským pasažérům. Umožňuje tím svému řidiči, aby se ráno postavil do dvouhodinové fronty na maso. Nebýt těch riskantních nocí, do fronty by nemusel. Neměl by na to. A žena by neměla co nosit na stůl. Ale zvlášť některé mladší ženy nepotřebují k nadminimu pobědu ani přehnané riziko. Mají sebe a důmysl.

Ale krátce před vzpomínaným rokem meteoricky prošla i Var-

šavou Felliniho Dolce vita. Čas tam zobrazený zakoušelo Polsko jinak. A drobná změna výslovnosti vykonala v nejkouzelnější scéně večera své. K druhým a třetím zaměstnáním nutil systém sporně schopný uživit obyvatelstvo jen prodejem skoro všech plodů polské půdy Západnímu Německu. Nepostradatelnosti se zpětně opatřovaly za západní marky zbylé po nákupu náhrad za přestárlé stroje. Vinou centralismu ani nová výzbroj neuživila Polsko vývozem plodů intelektu a dovedné práce. Vládla Deutsche vita z marek za jahody a za brusinky. Zisky z uhlí stačily při vědecké správě spolykat doly samy. Ostatně zisk je kapitalistický pojem. Nestojíme o jejich pojmy ani peníze. Jen o marky na Deutsche vita.

I tak ve Varšavě a okolí, hlavně v Estéesu, ještě i za méně šťastných let Gomulkovy vlády bylo hlavně cítit nahořklou radost z volnosti promluvy.

Varšava by ovšem ztratila svou identitu, kdyby se v kterémkoli z jejích prostředí, vrstev i jednotlivých lidí aspoň v podobě zrnka neprojevovalo Velkopolství. Mívá zdatnou oporu v intelektu a vzdělanosti. Někdy je jen patriotickou přezíravostí.

Mám štěstí. Našel jsem v té zemi přátele, kteří pocitem převahy netrpí. Ale ve vzduchu Varšavy to bylo, přestože například otcové tamějších studentů, hrdých na civilizační úlohu Polska, už i dvacet kilometrů od metropole vozili ručně posečené obilí do stodol na čtyřkolácích tažených zbylým přestárlým koněm.

Nic proti tomu. Tvrdošíjným rolníkům a jejich Rosinantům patří čest a sláva (Rosinant opravdu je kůň, nikoli kobyla, jak se mýlil i František Halas v jedné z pamětihodných básní podnícených španělskou občanskou válkou; kdo nevěří, ať nahlédne do Quijota vydaného 1931 v Melantrichu za ředitelování Bedřicha Fučíka, v edici redigované F.X. Šaldou a v překladu Václava Černého, který napsal i předmluvu; obdobná trojice ručitelů se zřídka najde a řečené vydání okouzluje i poznámkou V.Č. na jedné ze stránek: "Autor zapomněl, že don Quijote v minulé kapitole o Rosinanta přišel.") Jen si nejsem jist o stodolách. Převážně to vypadalo, že jedinou obsažnou stavbou ve vsi je kostel. Dřevěný, zděný, kamenný. Tvrz polství tak i tak. Snad je to dobře. Ví bůh.

I ve varšavské zednářské lóži obrácené v divadlo účinkovali katolíci. Ale hry a kabarety se jejich věrouky týkaly nejvýš dru-

hotně. A za následných rozhovorů se čile, někdy i v několika jazycích, mluvilo o obecněji humánních a akutnějších otázkách. Nikde není Besserwisser předmětem tolika posměchu jako ve Varšavě a nikde taky Besserwisser není zjevem tak častým. Ale velký počet polských inteligencí vyniká v ekonomicky politických rozborech. Polská společnost je v historii i v přítomnosti mnohem vrstevnatější a členitější než naše a táž inteligence toho využívá k rozborům sociologickým. Rozprava se měnívá v hádku, zazní-li apodikticky a v heslech ta nebo ona dogmaticky politická prognóza či hodnocení dějinných faktů.

Do takových rozhovorů se i onoho večera mísily osobní zážitky a v narážkách a pohledech též osobní vztahy. Přátelské, nevražívé, milostné.

(Všude na světě divadlo bylo a je politicky, společensky, mravně účinnější a významnější, než jak by statistik mohl odvodit ze vztahu mezi počtem obyvatel daného města či země a počtem diváků v tamějších divadlech. Osobně jsem kdysi spočetl, že z deseti miliónů obyvatel Londýna je denně v tamějších hledištích necelé jedno procento. Za společenských příležitostí i vně okruhů vysloveně uměleckých se přitom o divadle, o hercích, o dramaticích rozmlouvalo nejméně ze sedmdesáti procent všeho hovoru. A ve chvíli, kdy z poznámek sestavuji tento text, přichází zpráva, která můj údaj o skromném počtu diváků a dalekosáhlém významu hry na jevišti potvrzuje z dalšího aspektu. Varšavský Teatr Powszechny uvedl aktovky Václava Havla, Audienci a Protest. Václav sedí v Ruzyni a tam, na nepochybný protest proti tomu faktu, v hledišti seděl polský předseda vlády Rakowski. Zpráva neříká, zda tleskal, a není si jista, zda Rakowski neodešel před závěrečnou promluvou Václavova podivuhodného přítele Adama Michnika. Ale své řekl už svou přítomností. Je možné, aby to tady neúčinkovalo?)

Nezvykle dlouho mi onoho večera připadalo, že za určitých situací a vnitřních i vnějších okolností svět nejen může mít nějaký smysl, ale dá se i přijmout, přestože jsme si jej nezvolili. Asi to ovlivnil i předmět mého obdivu, nedávno nově přijatá zpěvačka. Nikoli prima donna. Snad druhá nebo třetí. Tím poutavější. Kdo nezažil, nemůže vědět. Bylo to sladkotrpké jako celá "moje" Varšava. Nic než neškodné zalíbení mi můj nemódní kodex nedovoloval. Mým přítelem totiž byl i její muž. Ne, do něho jsem se ne-

zamiloval. V tu stranu nejsem zevnitř hnán. Jen je mi trapné sedávat u stolu s lidmi, kterým bych musel předstírat a lhát. Takže jsem ji měl rád zpovzdálí, i když seděla na dosah.

Nebyla proti netělesné důvěrnosti. Sdělovala to v náznacích pohledů i slov. Měla šedavě modré oči, které ve tváři patřičně polsky vyhublé vypadaly nádherně veliké. Pila se káva, víno, wodka. Ale do chvíle, o niž jde, hovor byl při vší intenzitě střídmý a mozkově náročný. Obecně i mezi ní a mnou.

Až vešla pointa večera. Muž ve středních letech a ve stříbřitém saku. Kdosi i ve Velkopolsku nad běžnou míru. Pojišťoval svou nadřazenost chůzí upjatě vzpřímenou a sebejistým úsměvem. Nikoli Brando jako dědic přistěhovalectví a opilec Kowalski v oné neodbytné hře Tramvaj jménem Touha, ze které si všichni pamatují všechno, ale mně mimo krutý tah ke dnu doslovně utkvěly jen zlomky jevištních poznámek. "Her delicate beauty must avoid a strong light." Její jemná krása se musí vyhýbat silnému světlu. "Feverish polka tune." Horečný popěvek v rytmu polky. Hrdina večera nebyl Kowalski, ale místní Brando v jiné úloze. Proto mi asi Tramvaj Tennesseeho Williamse připomněl. I citáty.

Náhle vešlo prudké světlo a zazněla horečná polka.

Nebyl jsem dost pohotový. Než jsem se obrátil k milované přítelkyni, že se zeptám, kdo je ten přízrak, už nebyla v doslechu. Náhlá hvězda večera ji zmagnetizovala skoro jako první.

Chápavý, milý, kutuzovsky zakulacený a velmi pozorný režisér Zlaté ručky Matuszewski mi zanedlouho žertem i vážně do ucha prozradil, jak to je. Mají svou domácí hollywoodskou mafii ve věci angažmá, zájezdů i fundamentálnějšího podnikání. Nerad by se dotkl, ale mnohé dívky, jakkoli nenadány hlasem ani vůlí k jeho výcviku, doufají dospět via Západní Berlín, Paříž, Curych do panství nejméně miliónu Poláků. Omylem se mu říká New York. A ten pán, co vešel, občas po problémech přesvědčil, že svou oběť dokáže uplatnit. Agent lůžka i jeviště.

Po přítelkyni se i přítel režisér s pokrčením mohutných ramen zvedl a šel blíž. Myslel jsem si, že je správné, aby při svém povolání poznával život a lidi.

Ale proč se tam tak hnala přítelkyně zpěvačka? Asi tomu nerozumím. Nepřiskakuji hned, ať jde o panstvo, o avantgardu nebo o módu. Zůstávám sedět. Tak i tentokrát.

Zůstal jsem zaujat tím, co tu ostatní říkali o hlubokých problémech světa či svých manželství, a to ještě i v pozdní chvíli, kdy se stříbřitý Velkopolák vychloubal už asi desátým kusem svého zboží.

Jan Grossman, který zůstává pronikavým literárním kritikem pozdních padesátých a celých šedesátých let, přestože se pak stal vynikajícím režisérem a divadelním ředitelem, za dávných časů obracíval proslulý výrok svatého Augustina. Tomu prý "nic lidského nebylo cizí". Jan zesměšňoval rasisty, nacionalisty a ideologisty opačným výrokem, že jim nic cizího není lidské. Pro mne tam v Estéesu nastal okamžik, kdy mi bylo nanic mezi čímsi naprosto lidským a zároveň naprosto cizím. Tak to asi je ve všech lidech, setkají-li se s obdobou mé tehdejší zkušenosti. Nebo ne?

Ano, ponechávám to po dalekou mez v otázce. Možná že jsem v té věci trapně zaostalý zpátečník a nechápavec. Ale zároveň se hlásím u některých svědků o potvrzení, že životem, myslí ani v textech nejsem puritán, vyznavač předsudků ani nechápavec, pokud jde o výtvarné objekty. Jen mi už tehdy, uprostřed šedesátých let a v mých necelých padesáti, přišlo na rozum, že některé oblasti každodenního podrobného života jsou tím cennější a tím víc těší, čím privátněji se v nich konají skutky a čím zdrženlivěji se o nich jiným svěřujeme. Jde o vztah mysli a citu k tělu. Mám vše za jednotu. Prosím i zatvrzelé transcendentalisty o porozumění.

Zároveň žádám protřelé světáky a znalce ženských i mužských pohlavních orgánů, aby aspoň po několik řádek zůstali v pochybách o svém odbornickém nároku všechno říkat otevřeně.

Už jsem detektivku prozradil. To je chyba. Ale dřív se dopustilo chyby stříbrné sako. Prozradilo mi, kdo je kdo. Bylo to dost katastrofální. Včetně mé milé.

Civěla obrovskýma očima z vyhublé tváře na lesklé kopie mužských a ženských pohlavních orgánů v akci nebo skoro v akci.

Od jistých let to všichni známe. Ale kde otcové a matky jsou vůči dětem katolicky, protestantsky či stranicky puritánskými odpírači prosté a rozumně sdělované pravdy, tam při prvním poznání dochází k nadbytku vzrušení. To se pak za dospívání i v dospělosti s přebytečnou intenzitou opakuje. Nebo je z něho morálně psychické zranění.

Jsme organismy ustrojené tak, aby nás v zájmu pokračování lidského rodu pohlavní styk lákal. Vzrušení, zprvu přívětivé, pak i drtivé, provází spatření ženských i mužských pohlavních údů často. Bývá kouzelné. Někdy je to k zbláznění. Ale čím vyspělejší je mladý rozum, tím víc potěšení mu z takových prvních setkání plyne.

Má se první, druhá nebo třetí dravá soulož vynést na úroveň světské svátosti? Naopak, kouzelnost se dá z prvních setkání vydobýt jen za okolností citově a rozumově velmi uvědomělých a individualizovaných. Nic předem generálně uchvacujícího. Všechno krok za krokem podle její a jeho povahy. Nebo přeje-li si kdo z těch dvou, i podle útvarů tělesnosti.

Ale má polská milá podlehla dobové a místní psychóze. Odletěla ke stříbrňákovi a přihlížela svým krásným zrakem jeho chlubivému kaleidoskopu. Vyzdvihoval nad hlavy zvědavého shluku leskle barevné reprodukce. Povstalý nebo rozšířený úd.

A co má být? Jsme po morálně a intelektuálně náročném večeru povinni sestoupit k obluzující repetici instinktů a smyslů, které nás vedou slepě se opít a k mravnosti i k intelektu se obrátit zády?

I to je možné. Tak se jednává. Ale neporušuje se tím lidská úplnost?

Celý ten krásný a trpký varšavský večer je tu uveden jen proto, abych aspoň zčásti opodstatnil svůj nesouhlas s textem Paci, paci, který s nesmírnou námahou a se sty překlepů otiskla Revolver Revue.

Text napsal Václav Bauman. Možná že je to autobiografie, možná Ichroman. Ať tak či tak, nedopadlo to dobře.

Nemíním analyzovat. Skončilo by to katastrofálně. Uvedu jen rozhodující body. Zničující vnitřní rozpor toho textu je v tom, že původce zřetelně chce kritizovat místní podmínky, které utlačují všechny a každého zvlášť, a přitom se nedokáže odloučit sám od sebe. Zůstává posedlý svým jednoduchým a zjednodušujícím názorem na běh dějů, svou nekontrolovaně vášnivou láskou, svou nekontrolovatelnou nenávistí k otci.

Na počátku se to tváří jako důležitá a odpovědná výpověď. Ale Bauman, jakkoli hledí psát dobře, srozumitelně, výrazně česky, brzy z podstatných hledisek odpadá.

Například se mu nedaří na počátku, ale ani na konci napsat otce. Je to kdosi popisovaný zcela vnějškově. Hrubec, blbec, muž aparátu.

Ale i hrubci, blbci, aparátníci mají svůj psychický, morální, povahový organismus. Baumanův otec nemá. Je to paradogmatický utlačovatel bez lidské historie a povahy. Taky on se někde a někdy narodil, něco prožíval, něčím byl utvářen. Ne. Autor Bauman neuznává. Někdy a někde se s určitou povahou, historií a sklony narodil jenom on. Je ve světě svého textu narcisisticky a autisticky sám.

Nikde se neděje ani vzdálený pokus něčím otce ozřejmit. A naneštěstí se to neděje ani v případě vytrvale "krásné" původcovy matky. To už udivuje úplně. Proč tvor, který někoho má za krásného, nepodniká pokus vysvětlit a prohlédnout původ té krásy. Nikde nic. Všude jen samý syn hnusného otce a údajně i neprokázaně krásné matky. Sebeshlížení. Jednostranně a úzce hedonistická záliba ve tvaru pohlavního údu, hlavně vlastního.

To je jediná uvěřitelná vlastnost onoho ich, ať je to sám autor Bauman nebo Baumanem vytvořený a nedotvořený vypravěč.

Po všech prdelkách spolužaček se ich nebo sám Bauman vrhá na prdelky a jiná ústrojí spolužáků a jiných mladíků. Zrození homosexuála vinou dogmaticky stranického otce a notoricky nevěrné krásné matky by mohlo být i morálně sociologickým výsostným tématem. Ale na to se Bauman dívá spatra. On je tu proto, aby senzací blbého stranického otce, krásné nevěrné matky, svého přerodu v homosexuála oslnil. Kdo chápe víc, chápe sám za sebe.

6

Napíši-li ajatoláh Chomejný, jak to slýchám v různých řečech z různých rozhlasů, každý hned rozpozná, o kom je řeč. Ale pochybuji o českých orientalistech příslušné oblasti. Podle toho, jak si ve věci místních a osobních jmen už mnoho desetiletí počínají, budou mít námitky. Je podle nich třeba místa a osoby identifikovat v češtině s úctou k původnímu znění a jazyku.

Neznám uctivý přepis Chomejnýho a nemíním jej vyhledávat (jen jsem onehdy v Herald Tribune zahlédl "Ayatollah Khomeini" - není i tohle urážka?). Ale patrně i v tom přepisu se podnes,

nebo právě dnes, projevuje ideologicky politický ohled vyhrazený jen pro některá území. Někdy účinkují ohledy jen velmi dočasně taktické, nikoli ovšem z hlediska rozumné účelnosti a naší vzdělanosti a vývoje jazyka.

Nevím, proč zdejší předseda vlády jel do Íránu právě v době, kdy tady policie jen civilizovaně tloukla lidi pendreky, kdežto tam Chomejný a spol. vyvražďovali odpůrce po tisících a tak směle, že proti tomu protestovali lidé a organizace na Západě i v Sovětském svazu. Cynici říkali, že se jede poučit. Orientalisté bezpochyby navrhovali v intencích svých sklonů vytisknout aspoň jedno Rudé Právo v perštině. Přiznávám, že mě by to nevadilo.

Pokud jde o tu politicky ideovou úctu, uvedu jen příklady, které mám po ruce. Zvídavý zaostalec, pokud by si náhle přál vědět, kde leží Jeruzalém, v mém Kapesním atlasu světa (Ústřední správa geodézie a kartografie, 1960) ať jej nehledá. Nikoli proto, že by mému atlasu chyběl rejstřík. Nechybí. Jen nevím, jakým postupem se kdo má dovtípit, že naši odborníci rozhodli, aby to město bylo třeba hledat pod heslem Jrušalajim.

Rád pronikám do tajů jiných jazyků. Ale vše má svůj čas a místo. Nehledejte ani Damašek, obdobně jako Jeruzalém u nás pod tím počeštěným jménem zdomácnělý nejméně od času Kralické bible. Správně prý je to Dimašk aš-Šám. Přestože je to taky krkolomné, asi uhodnete, co je Pej-ťing. U těch přepisů, údajně uctivých k jazyku příslušného lidu, mě překvapují historicky české háčky a délkové čárky. Věděli by v Pej-ťingu, kde se hledat? A vůbec, je to Dymašk, nebo to začíná českým ď?

Abych nekřivdil orientalistům, zdatně mění vrchnostenské ideologické náznaky ve filologické činy též znalci jiných končin světa. Dávám hádat, co je Baile Átha Cliath. Odpovědi, prosím, do dubnového Obsahu. Není to tak nesnadné, jak by se mohlo zdát, ale stejně, výherce čeká odměna. Nikdy ho v těchto odstavcích nenazvu pravičákem, pokud si to sám nebude přát.

Fundamentalismus patří k hrůzám lidstva. Nebo přinejmenším k původcům hrůz. Myslím fundamentalismus náboženský i politický. Nejzdařilejší je náboženskopolitický. Tam ovšem počítám i Kalvína, vzor ideové čistoty a bezvýhradné moci. Kdežto naopak s dějinami islámu, které Chomejný teď tak ostouzí, je to mnohem

složitější. Když v desátém století křesťanského letopočtu v Evropě začalo násilné i umírněné pokřesťanšťování na úkor ochabujících pohanských fundamentalismů, islám se střediskem v Bagdadu (hledejte Baghdád) prožíval dlouhý a plodný čas svého osvícenství, jež samozřejmě vedlo k dalekosáhlým rozporům.

Nynější Chomejnýho odrůda islámu je dědicem jeho nejtemnějších tradic. Ale fundamentalismus, čili nedostatek myšlení a skepse, hrozivě často nalézá půdu po celém světě. U nás je v mírných i nemírných podobách zastoupen na straně moci i bezmoci. Hrozivě i odporně vypadá značná část křesťanských revivalistů ve Spojených státech. I když však nechceme Východu a islámu křivdit, vinou Chomejnýho nyní vede. Podlamuje racionalitu už v zárodcích. Nebo dokonce i ve vyzrálých podobách.

Izraelská válka, trvající už rok, je plodem dvou fundamentalismů a trpí jí intelektuálně a mravně vyspělý díl Izraelců i Arabů. Ale to je na delší řeč. Snad jindy. Zdejší orientalisté v oblasti geografie a filologie jako by iracionálním fundamentalismem byli po značný stupeň nakaženi, třebaže studovali na univerzitách s tradicí odolně racionální.

Vezměte například jen malou část příběhu Chomejnýho. Po hrůzách, které dlouho působil šach (vyznamenaný, tuším, Karlovou univerzitou čestným doktorátem neznámo za co, ale tak jí shora velel uctivý iracionalismus politických ohledů podobných těm filologickým, které už dlouho navrhují jako takzvaně progresívní tvar pro neexistujícího šacha šáh), přišly hrůzy islámské revoluce.

Začaly v téže době, kdy se Chomejný usídlil v Kumu. Jen si to jméno pamatuju. Nevím, jak se to orientalisticky správně píše. Můj atlas mi to neprozrazuje. Možná že Kum je v něm pod jakýmsi černokněžnicky tajuplným jménem, jak by se i hodilo.

Geopoliticky i geofilologicky se mi ve srovnání s jinými geopolitickými a geofilologickými fakty zdá zvláštní, že se do té íránské vsi Chomejný vrátil z Paříže. Kam se poděla úcta k jazyku místního lidu? Pro člověka dostatečně vychovaného psychologií a etikou našich orientalistů se Khomeini, nebo jak, mohl do Khumu, nebo jak, vrátit jedině snad z Pari. A to ještě neví-me, jak řádně vyznačit, že přízvuk má být na druhé slabice.

Ale Paříž ovšem je v končině kapitalismu, imperialismu a

jiných politických zhřešilostí. Filologická neúcta nevadí.

Aspoň ne do chvíle, kdy si zdejší předseda vlády vyjedná uctivou návštěvu toho města. Co potom, geofilologové?

Asi se můžete utišit. Na rozdíl od citlivých fundamentalistů jako Chomejný nebo Polpot nelze západní racionalisty a relativisty, jako jsou Mitrán, Rokár nebo i Širak, urazit tak snadno. Leda násilím přehnaně vytrvalým.

7

Roku 1967 přijel do Prahy Kenneth Tynan.

Především to byl vynikající londýnský divadelní kritik. A trochu blíž ho lze představit drobnou příhodou asi o půl druhého roku pozdější.

Přišel jsem za ním do jedné z kanceláří v přízemních dřevěných stavbách, jakých běžně po světě užívají inženýrští a zedničtí realizátoři staveb velkolepě železobetonových. Tynan byl tehdy s Olivierem začínajícím realizátorem repertoáru čerstvě založeného londýnského Národního divadla.

Mám se prý posadit, a než jsem si našel v těsném prostoru místo, už z otevřeného dopisu četl:

"Dear Sir Laurence, knowing you as our good Comrade --- "

Slavného Oliviera tehdy už vláda povýšila do toho šlechtického stavu nejnižší kategorie, kde se k oslovení užívá titulu Sir a křestního jména. Vláda sice labouristická, ale z radikálnějších hledisek ovšem buržoazní a ctící zbytky feudalismu, si tím Oliviera přivlastnila. Patřilo se oslovit ho "Sir Laurence". Ale bylo zvláštní a k smíchu, jestliže následovalo, že tento Sir je dobrým soudruhem Komunistické strany Velké Británie.

Ta totiž Olivierovi psala. Byl to dopis relativně velmi rozumný. Strana děkovala soudruhu Olivierovi za vynikající výkon v úloze Othella. Pojetím úlohy prý přispěl k hlubšímu pochopení otázek a třenic, jež britská společnost musí řešit v době, kdy přibývá černých přistěhovalců ze Západní Indie i odjinud.

Bylo to tak. Olivierův Othello nebyl Maur, jak mu říká autor hry, ale chůzí, gesty, řečí to zřetelně byl jeden z nově přišlých černochů, kteří bezděky či vědomě chtějí být některou vrstvou či aspoň skupinou britské společnosti přijati. Nejde to. Hra i v

tomto pojetí právem končí několikerou smrtí. Lidská iracionalita zatím má mnohem víc moci, než jí má rozum.

Tynan se smál právě jen těm příznačně britským rozpakům, které mluvčí strany vyjádřili na počátku dopisu. Dear Sir, good Comrade. Jinak ho dopis překvapil a potěšil podobně jako mě. Žádná aparátnická ortodoxie. Prostě výraz potěšení a úcty.

Tolik o kvalifikovaně levé orientaci Laurence Oliviera i Kennetha Tynana. Nežádal jsem je, aby mi předložili stranickou legitimaci. Asi ji neměli, ale některé výroky v interviewech bystřejším předákům strany dovolovaly naznačovat, že příslušníky hnutí jsou.

Je to v Británii zvláštní. Levá strana levice má Labour Party skoro jen za levý střed. Ale řekne-li se labour movement, pro tu levou levici jsou to jen členové Komunistické strany nebo nejvýš takoví členové Labour Party, kteří do ní byli nastrčeni, aby podle taktických pokynů Moskvy (prosím Moskvy padesátých, šedesátých, nejvýš ještě sedmdesátých let) buď podporovali spojenectví řečených dvou stran, nebo aby Labour Party zevnitř rozvraceli.

Olivier ani Tynan na takové starosti neměli čas.

V době, o níž mluvím, oba spolu s dalšími ze všech sil hleděli prosadit založení londýnského Národního divadla.

Koho ten proces zajímá, může si přečíst některé z mých článků v měsíčníku Divadlo. Je to v ročnících 1965 až 1968.

Ale vraťme se k Tynanově návštěvě Prahy roku 1967. Šli jsme na oběd do Rotisserie, tehdy ještě příjemně pražské. Tedy neinterplanetární. Tynan byl muž vitální a nadaný pronikavým intelektem, který zlidšťovala občasná koktavost a odlidšťoval obdobně občasný cynismus.

Obojí v něm nepokojně plynulo jako ponorná řeka. Nedalo se tedy předvídat, že se jeho beztak protáhlá a hubená tvář náhle protáhne a propadne ještě víc. A sotva se tak stalo, zeptal se mne, jak je to s tím odsouzencem.

Za činnost, která dávno byla a nadále je v západním právním povědomí naprosto bezúhonná a trestně nepostižitelná, byl tehdy odsouzen k pěti letům vězení Jan Beneš. Věděl jsem, o co jde. Kdosi mě v Londýně určil za překladatele pro Paula Siegharta, kterého Amnesty International vyslala k procesu jako pozorova-

tele. Zdejší ministerstvo spravedlnosti mu vymohlo vstupní visum. Příslušníci ministerstva vnitra před pokračováním procesu vyvezli Paula v noci na rakouské hranice.

Tehdy začínající Jan Beneš byl ze všech úhlů pohledu nevinen jako spisovatel i jako občan. Vinen byl jako člověk jen tím, že už měl velmi krásnou ženu. Za čekání na pověřeného pozorovatele na chodbě soudní budovy jsem si dovolil povšimnout si.

Tynanova otázka v Rotisserii mě nezaskočila. Sdělil jsem, co tu uvádím. Zaskočilo mě, jak byl smutný a vážný a jak se díval kamsi mimo mne, když říkal, že dopoledne mluvil s několika lidmi a ti se divili, proč se tak stará. Není to prý dobrý spisovatel.

Připadalo mi to nemožné. Skoro dotčeně a patrioticky jsem spustil palbu otázek. Kdo vám tohle řekl? Zdejší lidi? Z jakého oboru? Členové strany? Oficiální spisovatelé? Někdo někde na úřadě?

Truchlivě se pousmál. Ne, nebylo to na úřadě. Ani straníci to asi většinou nebyli. Ale zdejší ano, to byli. A většinou asi o dvacet let mladší, než prý jsem já. Víc, jak chápu, prozradit o nich nemůže.

Byl jsem sorry ve všech významech toho termínu. Pokud mi neřekne, kdo ze zdejších lidí takhle idiotsky mluvil, bude obtížné pokračovat v rozhovoru.

- I am no informer, Šdenek, please, řekl Tynan.

Ne, na udavače jsem ho povýšit nemínil. Ale jak plynulo z jiných zlomků hovoru, setkal se dopoledne s některými scénáristy a režiséry. A hrnula se tehdy Prahou a zčásti už i světem nová vlna českého filmu. Nic proti těm umělcům. Ale pokud se vyjádřili, jak Tynan nerad prozradil, k čemu je ta jejich lidskost, prý vyjádřená scénaři i filmy, jestliže v konkrétním lidském a soudním případě krajní nespravedlnost nechápou. Pět let vězení! A to prý nic. Nepíše dobře.

Shodou okolností Jan Beneš byl propuštěn po necelém roce. Novotného donutili odstoupit a musel těsně předtím Benešovi udělit milost. Pro Beneše snad to pravé řešení, ale pro další zdejší právnost či bezprávnost posila. "Milost" znamená, že provinilce omilostnili. Ale on provinilcem nebyl.

Kolik nás ještě tímhle mlýnem projde. Soud se bude tvářit jako nezávislý a nestranný, korektně věc projedná a nesmyslně

odsoudí na měsíce či roky. Jak s tímhle dál.

Jenže od Tynanovy návštěvy v Praze uplynulo dvaadvacet let, on sám mezitím roku 1980, v předčasných třiapadesáti, zemřel a nespravedlnost, na čas částečně přerušená, trvá dál.

A týká se to i Západu. Co je to tam z některých stran a úst za řeči, že si to Salman Rushdie přivolal na sebe sám. Jde z takových vět větší hrůza než z Chomejnýho hrozby. Pronášejí je údajně vyspělé intelekty.

8

Zesnulý šach byl autoritářem nesnesitelným i vražedným. Ale údajně nápravné vražednosti Chomejnýho se zdaleka nevyrovnal.

Jak naznačují lednové a únorové zprávy o hromadných popravách tisíců odpůrců, má potíže s uchováním moci. A jen co se mu tedy naskytla první příležitost, užil prastarého hříšně západního receptu, jak domácí nesváry utišit.

V Evropě už za éry hluboce křesťanské se v tom vyznal anglický Jindřich IV. Shakespeare to našel v kronikách a při své chápavosti a imaginaci, jež v něm tak pronikavě zastupovala zkušenost toho, co bezprostředně nezažil, koncízně uvedl příslušné povahy a způsoby myšlení na jeviště. Starý Jindřich umírá, ale včas radí princi Jindrovi, příštímu Jindřichu V. Kdyby baroni nebo i nižší lid chtěli svými spory a vzpourami Anglii rozvrátit, jdi na výboj. Vnější nepřítel ti domácí šlechtu i lid sjednotí.

V Íránu je neklid. Tisíce lidí se už z pouhého zoufalství otevřeně vzpírají. Vůdce musí jednat. A tu se mu z rukou či úst věrného personálu dostává požehnané zprávy. Jakýsi renegát islámu napsal a vydal v angličtině knihu, která se rouhá a uráží jediné pravé náboženství lidstva.

Tak se to prý dělá i v okruhu civilizovanějších mocnářů. Dostanou vyrozumění v dvouřádkové zkratce. Zaujme-li je, vyžádají si bližší informaci. Není známo, zda dr Husák před dvanácti lety překročil tuto fázi a vyžádal si od dozírajících rádců celý text "Otevřeného dopisu dr Husákovi". Jisté je, že na něj odpověděl podle hesla "od slov k činům" pouze prostřednictvím ministerstva vnitra.

Víme-li tak málo o zdejším prezidentovi, jak máme co vědět o postupech íránského vůdce, zvlášť je-li po jistou mez s místní mocí spřátelen. Ale to, co jako svůj čtvrtý román napsal naturalizovaný Brit indicky islámského původu Salman Rushdie (z ohledu na původ a patrně i jeho vlastní rozhodnutí jej anglické vysílání BBC vyslovuje "ruždy"), Chomejný pravděpodobně poznal jen ve velmi stručném výtahu. Tím snáz ovšem vydal výnos a rozsudek.

Znovu se Západ projevil jako nepřítel islámu. Rushdie jako živá osoba zůstane urážkou čtvrtiny lidstva věřící v proroka Mohameda. Totéž platí o vydavatelích řečeného hanopisu. Kdo Rushdieho i vydavatele zavraždí (podle zdejších tiskovin "zbaví života" - ukázka socialistického humanismu v pohotově praktickém použití), vejde do nebe. Ale bude z naší moci a kapsy též odměněn už tady. Vzhůru, věřící! Bděte. Stůjte při mé posvátné moci. Vražděte na potkání.

Náboženství mi od prvních kroků do bludišť dospívání a dospělosti jsou podezřelá. Jak to vědí, že právě to jediné je to pravé, ví-li totéž o své věrouce tolik jiných? Nikdy mě ta pochybnost neopustila, i když jsem kdysi kolem dvaceti u svatého Ignáce asi dvacet minut skoro byl katolíkem, abych setřásl tíhu oboustranně rodného protestantismu mířícího zvlášť z matčiny strany ke společensky úpravnému puritánství a přídatné útrapy zamilovanosti, na kterou se nedostavovala odpověď. Též víra katolická i protestantská kdysi vraždívala a "ne že ne", jak říkával můj přítel z nejmilejších, katolík Ladislav Dvořák. Jenže to především byl člověk a básník. Podobně, jako je Václav Malý, vysvěcený kněz, především pohotovým analytikem lidských povah a situací, takže je na straně lidskosti vždy o rozhodující zlomek pomyšlení dřív, než má čas si to věroučně, stranickopoliticky nebo oportunisticky rozvážit. Láďa byl, Václav je při své víře zároveň absolutně tolerantní. Jejich absolutní pravost víry a lidství je uvnitř. Nesekají hlavy za pochybnost jiným. Oni sami přece jsou odpovědni za svůj náhled světa. Je možná jistým nedostatkem toho náhledu, nedokáží-li jej přijmout miliony jiných.

Chomejný viní z nedostatečnosti všechny jiné, jen ne sebe. Pro tuto chvíli Rushdie je ze všech jiných nejhorší. Stal se pro Chomejnýho tím vnějším nepřítelem, proti kterému lze jít na vý-

jich Tynan ptal na Jana Beneše. Protože se jim Beneš nelíbil nebo nebyl dost slavný, zůstali lhostejní k jeho nespravedlivému a bezprávnému odsouzení.

Svět však od těch dob pokročil. Vlastnosti vynikajícího autora ani světová proslulost dnes už Rushdieho nechrání před ničím. Před odsouzením k smrti z úst nejmocnějšího muže jedné z větví islámu. Ani před tupostí, lhostejností, takticismem údajně humánních západních lidí. Přinejmenším některých.

Protože se hlásím do širé oblasti jménem levice, je mi hanba číst, že když v Bradfordu velká část místní muslimské obce veřejně pálila Satanské verše, beze slova odporu a bez pokusu zorganizovat mezi místními labouristy protest proti té tuposti přihlížel orgii přistěhovalých Pakistánců místní poslanec Labour Party.

Neozval se, aspoň ne dost pádně, ani vůdce této strany a parlamentní opozice Neil Kinnock. Jsou v sázce voličské hlasy přistěhovaleckých islámců. V některých volebních okresech rozhodují.

Ale ať se moji praví přátelé neradují. Mám i jiné zprávy. Pocházejí sice z podezřelého pramene, totiž z levicového týdeníku The New Statesman, jenže v Británii nelze veřejně lhát bez nebezpečí, že vás za to napadne a obžaluje jiná tiskovina, poslanec v parlamentě, televizní či rozhlasový pořad.

Na to, co týden za týdnem v uvedeném periodiku pod záhlavím Deník píše Sean French (čte se šón frenč, a jakkoli první jméno je irské, on sám je míšenec švédsko-anglický), lze spolehnout. Není mu ještě čtyřicet, zvídavý je za deset jiných vzdělanců a krajnější levice žertuje na jeho účet asi podobně jako americká a britská neopravice na účet údajných nebo skutečných liberálů: prý je "wet" - doslova "mokrý", metaforicky měkký a krom všeho jiného i sentimentální.

Může se vést spor, není-li to obecně ve jménu života přijatelnější než vášnivé vzrušení při pohledu na pálené knihy nebo při výkřicích smrt Rushdiemu. Ale někteří na pravici, jak mi stručně a věcně ve svých sloupcích prozrazuje Sean French, strání rázné tvrdosti.

Jak French píše v čísle z 3. března 1989, "mnozí litují, že ve chvíli, kdy je třeba bránit svobodu projevu proti hrozbě

smrti, jak ji vyhlásil Chomejný, musí se tak dít ve prospěch levicového asijského modernisty. Je zábavné sledovat staromódní konservativce, jak v tisku hledí útočit na Ajatoláha a nehájit přitom nenáviděného Salmana Rushdieho."

French uvádí příklady.

George Gale ve svém pravidelném sloupku v deníku Daily Mail vyslovuje "robustní mínění, že Rushdieho, když tak útočí na své rodné náboženství, lze definovat jako člověka, který si neštěstí na svou hlavu přivolal sám".

Británie je zvláštní i v tom, že některé velmi pravicové noviny rády okořeňují své stránky levicovými či liberálními sloupky proslulých autorů. Gale v zarytě pravicovém Daily Mail není ten případ.

Nedělník Sunday Telegraph je pravicový v tupě zaostalé tradici Chamberlainů a Halifaxů. Stanovisko tam zaujal sám šéfredaktor Peregrine Worsthorne. Vždy se snaží, aby hrůza z jeho jména nepominula. Tentokrát napadá "liberální intelektuály", že prý jsou "pokrytci", žádají-li "vládu, kterou nemají rádi", aby Rushdieho bránila.

"Velmi se mi líbí idea demokratického občanství," poznamenává k tomu French, "podle níž ztrácíte nárok na služby, jestliže je kritizujete."

Skoro se Worsthornova argumentace podobá vývodům zdejší strany a vlády. Nekladu rovnítko mezi jeho ministerskou předsedkyni a místní tajemníky. Ona se musela vzhůru bystře prodrat, kdežto zdejším aparátníkům stačila oportunistická poslušnost. Ale Worsthorne to přehnal. Demokracie zkomírá, mají-li nárok na život jen ti, kteří souhlasí se stávající vládou.

Auberon Waugh, synovec slavného Evelyna, v pravidelném příspěvku do vulgárně konservativního týdeníku Spectator dokázal zajít ještě dál. "Rushdie otevřeně napadl britský rasismus a zvlášť z něho obvinil policii, takže je přece pokrytectvím, jestliže se pod ochranou této policie kdesi ustrašeně hrbí."

Waugh zjevně míní žertovat za okraj cynicky černého humoru. Ale výsledek je trapný nebo až odporný, jak se vtipkující krajní pravici převážně stává. "V tomto sporu nejde ani tak o to, má-li být Rushdie popraven za urážku Mohameda, ale nakolik se my, hluboce poskvrnění imperialisté, máme namáhat, abychom ho před jeho vlastními lidmi ochránili."

Klíčovým slovem jsou ti "vlastní lidé". To je ta hrůza rasového, národnostního, třídního, místně příslušnického rozčleňování. Týká se to i náboženských vyznání stejně jako fandovství pro Liverpool, pro Juventus nebo pro Spartu.

Mladý Waugh, nehodný svého příjmení, přivádí argument až k souhlasu s vraždou. "Rushdie vydělal svou urážkou islámu několik milionů liber... měl by tedy sám platit za policejní ochranu, kterou snad pokládá za vhodnou."

Možná že taková není celá pravice, ale takto uvažuje, píše a využívá temných situací její intelektuálně vyspělý příslušník.

French dodává: "Vás to urazilo? Ale to přece mluvil Bron (zdůvěrnělé znění jména Auberon), a kdo se jeho nestoudností cítí být uražen, asi bude obviněn z nejhoršího britského hříchu, z nedostatku smyslu pro humor."

S Frenchem přiznávám, že s britským smyslem pro humor, který jinak velkolepě existuje, v tomto případě nechci mít nic společného. Pokrytectví je i s přídavkem voluntaristického vtipu tupost neuvědoměle vražedná.

JEŠTĚ JEDEN NESOUHLAS NAVÍC

Vznikají další a další drobná i větší hnutí těch, kteří podrobují kritice původce nynější zdejší politické a hospodářské situace a chtějí přispět k její proměně ve zdárnější vývoj. Patří k těm hnutím i volné společenství jménem Obroda.

Už volbou toho jména, ale i svými dokumenty zjevně to seskupení míní navazovat na obrodné čili též reformní hnutí druhé poloviny šedesátých let. Rád bych z podnětu nových zkušeností obrozoval své myšlení nejen jednou za dvacet let, nýbrž denně. Ale řečené obrody z šedesátých let ani Obrody nynější jsem jaksi nebyl a nejsem oprávněn se účastnit. Ano, po značnou mez mě těšila, mohl jsem opět navázat některá přerušená dávná přátelství s členy KSČ, ale sám jsem ve straně, v té vedoucí ani v žádné jiné, nikdy nebyl a ani její reformovaný či obrozený program volnosti

mého myšlení z podnětu každodenní zkušenosti nevyhovoval.

Platí to mutatis mutandis též o nynější Obrodě. Rád přátelsky podiskutuji, ale k jádru té věci nepatřím.

Přítelkyně z nejmilejších a v oblastech kritických aktivit nejpohotovější a nejspolehlivější měla proto proč předem se mi vlídně vysmát, než mi ukázala číslo samizdatového periodika jménem Dialog 89 a v něm kdesi vzadu mezi padesáti signatáři dokumentu Obrody i mé jméno.

Nejde o jméno ojedinělé. Jen pražský telefonní seznam zná Zdeňky Urbánky tři. Kolik asi je těch, kteří telefon nemají, nebo jej mají mimo Prahu. Prosím jmenovce, který dokument Obrody podepsal a k němuž nějakou shodou okolností tyto řádky proniknou, aby byl tak laskav a přihlásil se mi. Bydlím Střešovická 64, 162 00 Praha 6. Dohodneme se, jak to s námi je.

Můj nesouhlas se v tomto případě nepodobá odmítnutí. Jen mám od Obrody kritický a svobodymilovný odstup. Na jedné straně čtu mezi podpisy jména těch, kterých si vážím a mám je rád, na druhé straně jaksi nemám proč se ve smyslu této Obrody obrozovat. Nemíním se chlubit, že mé myšlení nikdy nezůstalo pozadu, ale je dávným a několikrát potvrzeným faktem, že mi vždy bránilo v poslušnosti vůči jakýmkoli stranickým programům a rozhodnutím. Nejsem tedy oprávněn podílet se na obrodě či reformě programů, v několika různých obdobích vždy různě plynoucích z jediného pravého učení. Nemám žádné učení za jedině pravé.

Obrozovat se denně chci, ale při vší přátelské úctě k některým signatářům řečeného dokumentu Obrody, ten Zdeněk Urbánek, který to podepsal spolu s nimi, nejsem já.

Z.U.

728

Princíp vedúcej úlohy strany
Miroslav Kusý

O probléme vedúcej úlohy strany sa vzrušene debatuje u našich socialistických susedov. A nielen debatuje. Maďari ju idú vylúčiť z ústavy. Sovieti razia jej kvalitatívne nové poňatie, pri ktorom by sa mala znovurozdeľovať moc: podľa Ovčarenka ide o "rozdelenie moci a zodpovednosti medzi stranou, zákonodárnymi, výkonnými a súdnymi orgánmi" (Týždenník aktualít 49/88), Burlackij to zas definuje ako "prerozdelenie moci medzi stranou, štátom a spoločenskými organizáciami" (Nedeľná Pravda 29.10.1988). V každom prípade teda má ísť o takú novú deľbu, pri ktorej sa strana zrieka značnej časti svojho výsadného postavenia v spoločnosti, svojich mocenských a rozhodovacích privilégií.

Aj u nás je to nanajvýš aktuálny problém: veď kedykoľvek začneš hovoriť o prestavbe, demokratizácii, o možnom zlepšovaní pomerov vôbec, zakopneš o bariéru vedúcej úlohy strany. Podľa policajno-prokurátorského výkladu však vyslovovať u nás nejaké pochybnosti o vedúcej úlohe strany v jestvujúcej podobe znamená trestný, protiústavný čin, pretože tento princíp je zakotvený v doteraz platnej Ústave. Takto nám totiž sformulovali aj kauzu kvôli Manifestu Hnutia za občianske slobody, v ktorom sa práve tento princíp napadá. Domnievam sa však, že toto policajno-prokurátorské tabuizovanie princípu vedúcej úlohy strany nemožno prijať už zo zásadných dôvodov. Počnúc abstraktnou klasickou racionalistickou zásadou, patriacou do základného fondu našej civilizácie a kultúry, ktorá znie: De omnibus dubitandum (mimochodom, páni prokurátori, Marx ju prijal za svoje programové osobné heslo: O všetkom možno pochybovať!). A končiac naprosto konkrétnym argumentom, že v dobe, kedy sa u nás oficiálne zahajuje všeľudová diskusia o novej ústave, nemôže byť vyslovenie pochybností o jednom z princípov doterajšej Ústavy kvalifikované ako trestný čin: to by sme potom o novom znení ústavy nemohli diskutovať vôbec.

Predseda čsl. vlády L. Adamec v prejave na celokrajskom stranícke aktíve v Novom Jičíne 11.1.1989 povedal:"Nie je náhoda, že sa v súčasnosti toľko diskutuje o uplatňovaní vedúcej úlohy strany... Ale vyžaduje to jedno - nielen sa k právu na vedenie hlásiť a odvolávať sa naň, ale neustále dokazovať schopnosť a oprávnenosť politického vedenia praktickými výsledkami každého straníckeho ko-

lektívu, všetkých komunistov... Je už všade dosť odvahy pozrieť sa na tvrdú realitu bez príkras a ilúzií?"

Prijímam teda túto výzvu: pozrime sa bez príkras a ilúzií na tvrdú realitu uplatňovania vedúcej úlohy strany dnes u nás.

1. Demokratizácia a nomenklatúra.

Už aj na partajných fórach sa tvrdo kritizuje uvedená "tvrdá realita", t.j. doterajšie direktívne a preto aj "deformované chápanie vedúcej úlohy strany, ktorého základnou filozofiou bolo, že strana musí rozhodovať o všetkom a zodpovedať za všetko" - takto sa dáva počuť zástupca vedúceho oddelenia ÚV KSS Ján Luhový v článku K otázkam kádrovej politiky strany (Nové slovo 1/89).

Tento zdeformovaný princíp si vraj žiada demokratickú prestavbu. M. Jakeš v úvodnom prejave na 12. zasadaní ÚV KSČ k tomu povedal, že v tejto "prestavbe činnosti strany samotnej" pôjde o "demokratické uplatňovanie vedúcej úlohy strany". Konkrétne by to malo znamenať, "že líniu strany v mimostranických orgánoch možno uplatňovať zásadne prostredníctvom komunistov, ktorí v nich pracujú".

Navonok to znie pekne a naznačuje sa tým politická fair play právneho štátu: žiadne direktívne presadzovanie línie strany cestou príkazov, smerníc a nariadení, ale pekne, demokraticky, len cez prirodzenú autoritu tých komunistov, ktorí sa do príslušných orgánov dostanú. Čo si tam ako komunista presadíš, o čom presvedčíš ostatných svojich partnerov, to máš!

Ono však z toho trčí isté čertovo kopýtko. Kto sú títo komunisti vo všetkých jestvujúcich mimopartajných orgánoch? Sú to poväčšine ich rozhodujúce, nomenklatúrne kádre, zaujímajú v nich predovšetkým riadiace funkcie. Ako sa na tieto vedúce funkcie dostali? Prostredníctvom kádrovej politiky strany, cestou straníckej nomenklatúry, vypracovanej pre každý podnik, každý orgán, každú hierarchiu funkcií: každá základná organizácia KSČ má pre miesto svojej pôsobnosti vypracovaný svoj zoznam obsadzovaných funkcií, svoj kádrový poriadok.

A práve tento výber a rozmiestňovanie kádrov "strana...naďalej...považuje za kľúčový nástroj uplatňovania svojej vedúcej úlohy" - takto interpretuje Jakešovo poňatie demokratizácie tejto sféry Ján Luhový v už citovanom článku.

Ide teda len o úhybný manéver, začarovaný kruh: vedúca úloha strany, stranícka línia v presadzovaní v e c n ý c h c i e ľ o v sa bude uplatňovať demokraticky, len cez komunistov v príslušných mimostranických orgánoch, avšak tá istá vedúca úloha strany v presadzovaní k á d r o v e j p o l i t i k y sa bude naďalej uplatňovať nedemokraticky, pretože komunisti sa budú do príslušných orgánov naďalej dostávať len cez stranícku nomenklatúru. Táto zásada bude naďalej platiť vo všetkých "tých oblastiach života spoločnosti, ktoré majú kľúčový význam pri uplatňovaní vedúcej úlohy strany" - potvrdzuje ten istý Luhový. Ktorá sú to oblasti si naďalej - akože ináč - bude určovať iba samotná strana, jej vedenie.

Československej "prestavby činnosti strany samotnej" sa teda v tomto ohľade netreba obávať, uspokojuje vyplašených aparátnikov Luhový, veď "v nových podmienkach význam výberu, prípravy a výchovy kádrových rezerv nepoklesne, ale naopak, vzrastie... Uplatňovaním demokratických foriem výberu a rozmiestňovania kádrov sa však strana nezrieka zodpovednosti..." Zodpovednosti za čo? Akože, za neochvejné a stále narastajúce presadzovanie svojej vedúcej úlohy.

A sme tam, kde sme boli aj pred prestavbou. Tzv. normalizácia po šesťdesiatomôsmom si - podľa Luhového - oprávnene vyžadovala "mnohé funkcie či pracovné zaradenia... zobrať do bezprostrednej priamej starostlivosti straníckych orgánov". Nedajme sa pomýliť tým eufemizmom, znamená tvrdú kádrovú politiku čistiek, pri ktorých sa stalinsky rúbal les až lietali triesky, Dnes teda ide iba o "rozumné" porcovanie toho sústa, ktoré strana hodlá naďalej hltať, teda len o to "novelizovať kádrové poriadky a zoznamy funkcií ZO KSČ tak, aby sa do nich zaraďovali iba rozhodujúce funkcie vo vnútri strany i ostatných oblastiach života spoločnosti, ktoré majú kľúčový význam pri uplatňovaní vedúcej úlohy strany" - vysvetľuje inováciu Ján Luhový.

Takže pre demokratizačnú prestavbu v tejto sfére nejestvuje žiaden priestor. Vedenie nie je možné bez nomenklatúry a nomenklatúra zas nepripúšťa demokratizáciu vedenia.

2. Dôvera más

Vedúca úloha strany by mala byť - už podľa Lenina - založená na dôvere pracujúcich, väčšiny národa v stranu, v jej múdrosť a predvídavosť. Predpokladá konsensus väčšiny. Tento kredit však dnes

strana u nás už rozhodne nemá. To netvrdí iba opozícia, disidenti, to už priznávajú aj samotní jej autoritatívni predstavitelia. Napr. člen ÚV KSS Herbert Ďurkovič konštatoval na októbrovom pléne 1988: "Je veľmi otrasená dôvera spoločnosti v schopnosť strany viesť túto spoločnosť. Strata dôvery narastá úmerne so zásadným neplnením stanovených cieľov v ekonomickom a sociálnom vývoji našej spoločnosti". Ako však možno trvale viesť niekoho, kto nedôveruje tomu, čo ho vedie, kto ním nechce byť vedený? Iba násilím, iba v putách! To však potom už nie je nijaké politické vedenie, lež eskortácia. Vedenie bez dôvery vedených je teda nemožné.

3. Program

Viesť znamená viesť niekoho niekam, k nejakému cieľu. Ak nás ako národ a krajinu vedie strana, ktorá toto svoje vedenie proklamuje, neustále upevňuje a nemieni sa ho v historicky dohľadnej dobe zrieť, mala by nám teda konečne povedať kam, k čomu nás to vedie. Na túto otázku sa zvykne koncepčne odpovedať programom politickej strany vôbec a v prelomových obdobiach aj jej špecifickým akčným programom zvlášť. Poreformní československí komunisti však od r. 1969, kedy zavrhli Akčný program Dubčekovej strany, žiaden vlastný program nemajú a - ako nedávno oznámil ich generálny tajomník - ani tak skoro mať nebudú: má byť "vypracovaný do XIX. zjazdu a na ňom schválený" (správa o prvom zasadaní komisie pre spracovanie Programu KSČ, Pravda 16.12.1988). To znamená 27 rokov bez programu. Nie je to absolútny unikát medzi všetkými politickými stranami sveta, o komunistických už ani nehovoriac?

Dobre, z toho prvých skoro 20 rokov boli koncepčne bezprogramoví. Ich koncepcia vtedy totiž končila pri konsolidácii a normalizácii, t.j. pri návrate k brežnevizmu ako stelesneniu "reálneho socializmu". Podľa Biľakovej preslávenej definície to malo byť "to, čo tu máme". Na realitu však netreba program, tá sa jednoducho konštatuje. Lenže, ako sa časom ukázalo, to, čo tu máme, vzniklo ako "návrat k administratívno-direktívnemu systému stalinskej epochy..., všemožné brzdenie absolútne evidentných riešení a namiesto toho banálne politické tárajstvo, korupcia a rozklad moci, do ktorých sa čoraz väčšmi vťahovali celé vrstvy ľudu, strata mravných hodnôt" - konštatuje nepochybne aj o našom brežnevizne F. Burlackij (Brežnev a koniec odmäku, Týždenník aktualít 49/88). Na takýto návrat nebol

potrebný žiaden nový program, na to stačila tvrdá, neústupná, nediskutujúca vedúca sila, ktorá nás späť do onoho brežnevského reálneho socializmu jednoducho dokopala.

Aby to mohla urobiť, zriekla sa obrodného Akčného programu z r. 1968, t.j. socializmu s ľudskou tvárou. Po dvadsiatich rokoch "premárnených príležitostí" (Burlackij), po dvadsiatich rokoch bezprogramového normalizačného tápania až na dno stagnácie ba až krízy ("ak to je stagnácia, čo je potom kríza?", pýta sa tenže Burlackij) sa nakoniec zriekla aj samotného "reálneho socializmu". Jeden z jeho autoritatívnych predstaviteľov sa dnes už o ňom len pohrdlivo vyjadruje ako o "takzvanom": veď nám "narušil celý ekonomický a spoločenský systém" (M. Válek, Neznehodnotiť morálny a politický kapitál, Rudé právo 15.11.1988).

Lenže čo ďalej? Možno robiť prestavbu onoho zavrhnutého "reálneho socializmu" pod vedením strany a pritom bez programu tejto strany? Jeho prestavbu na čo, do akej podoby, podľa akých cieľových predstáv? Jakeš hovorí, že uskutočňovanie prestavby sa má diať "na základe politickej línie strany" (prejav na 12. zasadaní ÚV KSČ): čím je však táto línia určená, ak strana nemá program? Vraj "v takejto prelomovej etape je ťažké už na XVIII. zjazde prijať vedecky fundovaný program strany" (tamtiež). Kedy sa má potom prijímať a k č n ý program ("musí byť zrozumiteľný a akčný", ako povedal sám Jakeš), ak nie práve v takejto "prelomovej etape"? Za šesťdesiaty ôsmy ešte stále vyčítate Dubčekovej garnitúre, že prišla so svojim Akčným programom neskoro. A to ho stihla za necelé tri mesiace. Vy si na to dávate dvadsaťsedem rokov!

Jakešov akčný program bude v tomto ohľade svetová rarita: "Zásady programu - hovorí - musia vychádzať z realít súčasného sveta a zmien v našej spoločnosti, najmä zo skúseností z prestavby a demokratizácie, z prebiehajúcej vedecko-technickej revolúcie, jej sociálnych a ideových súvislostí". Teda najprv zmeny bez programu, prestavba bez programu, demokratizácia bez programu: keď uvidíme, čo to urobí, kam to vyústi, ako sa to samo od seba rozpatlá, vyvodíme si z toho program, ktorý "by mal dať budúcim politickým rozhodnutiam a ich postupnej realizácii vedeckopraktický základ" (Jakeš na zasadaní komisie). Ale z akého vedecko praktického základu budú asi vychádzať vaše terajšie zásadné politické rozhodnutia, ktoré už dnes podmieňujú "dosiahnutie novej kvality socialistickej spoločnosti" (tamtiež).

Jasné, o čo ide: program pre budúce politické garnitúry, ktoré prídu po roku 1995 sa dá pripravovať beztrestne, pretože je v dohľadnej dobe nepreveriteľný a teda aj nepostihnuteľný. Voči budúcnosti je to drzosť (oni si svoj program predsa vytýčia sami, nebudú ho preberať od akéhosi zabudnutého vedenia z minulosti!), voči súčasnosti je to naprosto neúčinné. A je to iba zdanie, že touto absenciou programu sa možno zbaviť rizika zodpovednosti za smer a cieľ.

Čo je to - organizácia bez programu, ale s prísnymi regulami správania sa svojich členov? To je typická organizácia vojenského typu, ktorej úlohou je zabezpečovať jestvujúcu moc: na to totiž netreba žiaden výhľadový program, na to stačí iba rezistencia voči akýmkoľvek zmenám.

Pravda, prezieravejší predstavitelia partaje si tento jej handicap uvedomujú. "Na to, aby bola strana na každom pracovisku uznávanou vedúcou politickou silou - apeluje Adamec v prejave na už citovanom aktíve v Novom Jičíne - potrebuje spolu s autoritou svojich členov a funkcionárov príťažlivý a zrozumiteľný program svojej činnosti". Nestačí však povedať, že týmto programom, teda smerom, ktorým nás strana vedie a cieľom, ku ktorému nás vedie, je socializmus či komunizmus. Aký socializmus? Stalinský, polpotovský, brežnevský, švédsky, kibucovský, korejský, rumunský či maďarský, etatistický či samosprávny, reálny-kasárenský či humánny s ľudskou tvárou? To musí byť povedané práve v programe a podľa toho potom možno zamerať aj prestavbu súčasného krízového stavu nášho dnešného znormalizovaného socializmu. Bez artikulovaného programu možno viesť dobytok na porážku, ale nie národ k jeho "šťastnej budúcnosti". Vedenie bez programu je teda absurdita, čakanie na Godota.

4. Osobnosti

Strana - to sú komunisti v nej združení, vedúca úloha strany by sa teda mala konkrétne prejavovať predovšetkým ako vedúca úloha jednotlivých komunistov a ich zoskupení od člena a predsedu ZO až po člena a generálneho tajomníka ÚV, od vedúceho najnižšieho pracovného útvaru ako komunistu, až po predsedu vlády ako člena politbyra. Na zabezpečenie vedúcej úlohy strany preto nestačí mať jasný politický program; rovnako dôležité sú aj politické osobnosti, ktoré

tento program odzora až dolu reprezentujú, tlmočia, obhajujú, presadzujú. Tieto osobnosti by mali mať u národa, vo svojom gravitačnom poli prirodzenú mravnú a intelektuálnu autoritu. Ako však všetci vieme, nemajú ju; samotní predstavitelia strany to verejne priznávajú a za jednu zo svojich hlavných úloh považujú získanie tejto vodcovskej autority. Aj Jakeš vo svojom úvodnom prejave na 12. zasadnutí ÚV KSČ vytýčil požiadavku,"aby strana bola vedúcou morálnou silou spoločnosti". Ako však na to, keď normalizačné vedenie strany práve jakešovskou čistkou spomedzi seba železnou metlou vymietlo všetky vodcovské autority Pražskej jari, celú mravnú a intelektuálnu elitu strany - od Dubčeka až po každého posledného tribúna ľudu v dielni či v JRD? Bol to záťah na osobnosti.

To čo v strane zostalo, muselo plniť nevďačnú úlohu podvádzania národa tzv. reálnym socializmom, brežnevčinou, apoteózou tzv. "internacionálnej pomoci", nevídanými "úspechmi" vo výstavbe socializmu atď."Posledné dve desaťročia boli obdobím - hovorí H. Ďurkovič v už citovanom diskusnom príspevku - kedy išlo o zavádzanie celej spoločnosti niektorými jednotlivcami". Pochopiteľne, to na vodcovskej autorite nepridá, aj keby tu nejaká bola. Znormalizovaná, zglajchšaltovaná strana je však odvtedy stranou bez osobností, bez prirodzených autorít, bez "miláčikov ľudu", bez kladných hrdinov. Koho z dnešných predstaviteľov spontánne privíta hľadisko futbalového štadiónu, kto z nich je ochotný prísť na robotnícky či študentský večer otázok a odpovedí a obstáť tam so cťou? Vedenie bez osobností, bez prirodzených autorít je len iluzorné, fiktívne vedenie.

5. Vedenie raz prevždy

Strana, ktorej väčšina národa dá mandát k vládnutiu na základe akceptácie jej programu a dôvery v jej politické osobnosti, nepotrebuje žiaden ústavne zakotvený princíp, ktorým by mala a priori zabezpečené právo na svoju trvalú vedúcu úlohu v spoločnosti. Pokiaľ platí mandát národa, bol by tento princíp akosi nadbytočný, ba protizmyselný. Pokiaľ ho stratí, nie je jej v demokratickom právnom štáte samotný princíp svojej trvale vedúcej úlohy na nič, iba na smiech či výsmech. Predstavte si amerických demokratov s princípom trvale vedúcej úlohy svojej strany v americkej spoločnosti po prehratých voľbách!

Demokratický právny štát však ani nemôže prijať princíp trvale vedúcej úlohy žiadnej strany či sily v spoločnosti, pretože keby sa tento začal brať vážne, narušil by samotnú podstatu politickej demokracie, samotné základy právneho štátu. Tento princíp je prijateľný iba pre totalitný štát, pre diktatúru, lebo iba tam môže nejaká strana či iná mocenská skupina (napr. armáda) povedať: my sme si vybojovali moc pre seba raz prevždy a my sa jej dobrovoľne nezriekneme za žiadnych okolností. Dáme si to do ústavy!

To, prirodzene, nemá a nemôže mať s nejakým "demokratickým" uplatňovaním princípu vedúcej úlohy strany nič spoločné. Je to jeho uplatňovanie direktívne, mocenské, zabezpečené brachiálnou silou. Demokratické vedenie jednou stranou raz prevždy je ako ústavný princíp contradictio in adjecto, protimluva; totalitné vedenie jednou stranou je zas nezlučiteľné s demokraciou.

xxx XXX xxx

Z toho všetkého mi vychádza jednoznačný záver: ak má byť nová ústava demokratickou ústavou právneho štátu, nemá v nej princíp vedúcej úlohy strany čo robiť. Ak v nej chce Jakeš - ako to potvrdil v prejave na prvej schôdzi komisie pre vypracovanie novej ústavy - tento princíp zachovať, nemôže ísť o demokratický právny štát, ale iba o oprášenie, zaplátanie doterajšieho totalitného režimu. A tomu ani nijakej novej ústavy netreba.

12. 1. 1989

Štefánikova mohyla na Bradle

Generál Milan Rastislav Štefánik tragicky zahynul v nedeľu 4. mája 1919 neďaleko letiska Vajnory /dnes časť Bratislavy/. Štefánik spolu s Tomášom G. Masarykom a Edvardom Benešom tvoril trojicu vedúcich predstaviteľov čs. zahraničného odboja počas 1. svetovej vojny. Preto jeho smrť pri havárii lietadla sa bolestne dotkla najmä tých, ktorí začali budovať Československú republiku.

V ten deň v Skalici sa konala slávnosť sadenia lipy slobody za účasti viacerých predstaviteľov politického života. Medzi účastníkmi bol aj architekt Dušan Jurkovič, ktorý v novom štáte zastával funkciu komisára pre zachovanie umeleckých pamiatok na ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska. Slávnosť v Skalici bola narušená správou o smrti Štefánika. Na druhý deň, t.j. 5. mája, Jurkovič spolu s dr. Pavlom Blahom cestoval zo Skalice do Bratislavy. Podľa spomienok Jurkoviča: "Skôr ako sme vsadli do vlaku, bol som rozhodnutý pochovať generála Štefánika na Bradle, plniac tým jeho poslednú vôľu a podložiac ju smyslom symbolickým, aby odpočíval vo svojej rodnej pôde, posvätenej prvými obeťami zápasov našich otcov za slobodu slovenského národa, vedľa svojho otca na Košariskách." Rodná pôda - to je obec Košariská, kde sa Štefánik narodil 21. júla 1880 v rodine evanjelického farára.

Jurkovič získal súhlas rodiny Štefánikovej a slovenských politických predstaviteľov na čele s dr. Vavrom Šrobárom, aby Štefánika pochovali nie na cintoríne v Košariskách pri hrobe jeho otca /zomrel v r.1913/, ale na vrchole Bradla, vysokom 544 m, odkiaľ je nádherný rozhľad na okolitý kopaničiarsky kraj. V slovenských pomeroch bol to unikátny nápad.

Posledná rozlúčka bola v Bratislave 10. mája a pohreb sa konal v nedeľu 11. mája na Bradle. Spolu so Štefánikom pochovali aj troch talianskych letcov, ktorí s ním zahynuli v lietadle. Jurkovič na pohreb spomínal takto: "Ja pre svoju osobu pokladám pohreb generála Štefánika na Bradle za svoj najväčší a najodvážnejší umelecký čin. Kto videl jeho tajomný návrat za májovej noci na Brezovú, pohrebný sprievod z Košarísk na Bradlo, za krásnej slnečnej pohody v zakvitnutých alejách čerešňových, za spevu škovránkov, tomu nikdy táto chvíľa z pamäti nevymizne."

Úprava hrobu s kamenným krížom bola dočasná. Jurkovič húževnato a cieľavedome presadzoval realizáciu definitívneho náhrobku. O svojom zámere uviedol:

"Zo smútočnej slávnosti pohrebnej výzdoby temena Bradla vytryskli už vtedy prvé obrysy dnešnej mohyly. Stupňovite sa zdvíhajúce masy ľudu podmienili si úpravu terás ku každoročnému zhromaždeniu v pamätných dňoch, ku ktorým zvali by v predvečer obetné hranice, svietiace do všetkých štyroch strán. Štyri pylóny, štyri stĺpy chrámu Svatovítovho pnuli sa k hviezdnej bani nebies už vtedy a hlásali do diaľky symbol štvornásobného hrobu. Toto všetko v základe i myšlienkou i rozmermi bolo prenesené i do projektu definitívneho a dnes už postavenej mohyly."

Jurkovič sa v rokoch 1919-1920 zaoberal projektom mohyly. V roku 1920 na výstave čs. umenia v Bratislave vystavoval vo veľkých obrysoch vypracovaný návrh pomníka. Dňa 28. februára 1920 sa utvoril Spolok pre postavenie mohyly gen. M.R. Štefánikovi na Bradle, ktorý uskutočňoval finančnú zbierku na stavbu. Spolok mal sídlo v Bratislave a jeho prvým predsedom bol dr. Emil Stodola. V roku 1921 Jurkovič písal na MNO v Prahe, že vypracoval plány na úpravu hrobu generála Štefánika na Bradle. Bol to však projekt bez detailných stavebných plánov.

Medzitým v roku 1921 na želanie rodiny z dočasného hrobu na Bradle exhumovali telesné pozostatky dôstojníka talianskej armády. Jurkovič s tým nesúhlasil a svoje stanovisko publikoval v Slovenskom denníku z 13. marca 1921.

Nezabudlo sa ani na miesto tragickej havárie. Dňa 5. mája 1923 na tomto mieste odhalili pamätný areál /mohyla pri Vajnoroch/, tiež dielo Dušana Jurkoviča. Areál sa nachádza v poli s prístupovou cestou na území obce Ivánka pri Dunaji. /V susedstve je nové bratislavské letisko/.

V prípravách na stavbu mohyly bola medzníkom slávnosť položenia základného kameňa mohyly na Bradle, poriadanej 4. mája 1924 pri príležitosti 5. výročia smrti Štefánika. Do základného kameňa boli vložené pamätné listiny od prezidenta republiky, predsedu senátu, predsedu poslaneckej snemovne, Pamätnika odboje a Spolku pre postavenie mohyly. Na tejto slávnosti v zastúpení prezidenta T. G. Masaryka prehovoril E. Beneš, minister zahraničných
veci.

V rokoch 1924-1925 bola postavená cesta na Bradlo. Jurkovič v rokoch 1925-1926 prikročil k vypracovaniu celkom nového zmenšeného a zníženého projektu oproti tomu, ktorý vypracoval v rokoch 1922-1923. Na jar 1927 bola vypísaná verejná súťaž na realizáciu stavby, pri ktorej sa rozhodlo, že mohylu postaví firma inž. Jaromír Schwarz a spol. v Prahe.

So stavbou mohyly sa začalo 11. júla 1927. Počas prípravných prác 28. júla Okresný úrad v Myjave zvolal komisiu ako súčasť konania na vydanie povolenia stavby. Vzápätí Okresný úrad v Myjave pod číslom 2593 dňa 30. júla 1927 vydal "konečné rozhodnutie" na povolenie stavby mohyly. V prvom roku sa na stavbe pracovalo do 11. decembra 1927. Travertín sa dovážal zo Spišských Vlachov. Po zimnej prestávke sa na stavbe pokračovalo od 21. februára do 20. septembra 1928. Mohyla bola postavená za 280 pracovných dní.

Mohyla obdĺžnikového pôdorysu s orientáciou prístupových strán východ - západ sa skladá z troch hlavných častí: Z dvoch terás stupňovite nad sebou vyrastajúcich z vrchola kopca a hore z vlastného náhrobného objektu - tumby. Rozmery spodnej terasy sú 93 x 62 m a vyššej terasy 45 x 32 m. K úrovni tumby idú schodištia po južnej a severnej strane. Z každého rohu do výšky 12 m sa vypínajú mohutné kamenné obelisky. Optimálny výber lokality nad rodiskom Štefánika zaručil dominantnosť mohyly celému okoliu.

Dňa 18. septembra 1928, počas dokončovacích prác, zišli sa na Bradle kompetentní verejní činitelia, aby do mohyly uložili telesné pozostatky Štefánika. Za Spolok pre postavenie mohyly bol prítomný jeho predseda dr. Samuel Š. Osuský. Do hrobky v tumbe, pod ktorou je pochované Štefánikovo telo a pozostatky dvoch jeho sprievodcov, vložili mozog a srdce Štefánika. Tieto pozostatky boli uložené v schránke zo skla, ktorú vložili do kovovej nádoby. Obe boli zatmelené v hlinenej urne, diele ľudového hrnčiara z Modry. Urnu umiestnili v čele hrobky na základný kameň, ktorý bol položený 4. mája 1924. Nad urnou v múre je upevnený kamenný kríž, ktorý stál pri dočasnom hrobe v rokoch 1919-1928. Na konci tohto pietneho aktu Dušan Jurkovič položil prvú hrsť vápna na zamurovanie hrobky.

Spolok pre postavenie mohyly sa od augusta 1928 intenzívne pripravoval na pietny akt slávnostného odovzdania mohyly verej-

nosti. Patronát prevzal prezident T. G. Masaryk. Dátum na odhalenie mohyly bol stanovený na 23. september 1928 pri príležitosti 10. výročia vzniku Československa.

V nedeľu 23. septembra 1928 prichádzali občania z celej republiky, aby vzdali hold pamiatke Štefánika. Prišli legionári, členovia Sokola a príslušníci čs. armády. Najviac boli - pochopiteľne - zastúpení krajania z Košarísk, Brezovej a okolitých obcí. Prezident Masaryk so svojím sprievodom prišiel do Bratislavy už 22. septembra a na druhý deň pricestoval do Brezovej pod Bradlom. V sprievode s prezidentom na čele vystúpili na Bradlo ministri, predstavitelia politických strán a ďalší oficiálni hostia. Pietny akt sa uskutočnil podľa programu o 11,30 hod. Monumentálna mohyla je odvtedy prístupná verejnosti.

Štefánikova mohyla na Bradle sa stala miestom národných pútí. Pre súčasné generácie zostávajú nezabudnuteľnými spomienkové oslavy, ktoré sa uskutočnili 5. mája 1968 pri príležitosti 49. výročia smrti Štefánika. Zhromaždené zástupy ľudu sa vtedy manifestačne prihlásili k snahám o demokratizáciu života v Československu, čím sa opäť potvrdila pokroková a demokratická tradícia stretnutí na Bradle. Účastníci spomienk-ových osláv 5. mája 1968 do prijatej rezolúcie zaradili aj požiadavku, aby sa mohyla stala národnou pamiatkou.

V roku 1968, ešte pred oslavami, bola opravená cesta na Bradlo a mohylu vyčistili. Slovenská národná rada 6. júna 1968 mohylu vyhlásila za Národnú kultúrnu pamiatku /NKP/. Oslavy na Bradle boli aj v roku 1969. Ale potom v nasledujúcich rokoch tzv. normalizácie sa o mohylu nikto nestaral. Zub času postupne vážne narušil najmä niektoré časti obložené travertínom. Stav je kritický. Kompetentné štátne orgány sa začali zaoberať obnovou mohyly od roku 1983.

V minulom roku sa pristúpilo k spracovaniu prípravnej a projektovej dokumentácie. V roku 1989 bolo ukončené spracovanie jednostupňového projektu obnovy mohyly, v rámci ktorej má dôjsť k výmene narušených článkov kamenného plášťa, prinavrátení pôvodnej funkcie ohniskových šácht, dosadby zelene a inštalácie slávnostného osvetlenia. Projektovú dokumentáciu spracoval Projektový ústav kultúry v Bratislave, dodávateľom staveb-

ných prác bude výrobné družstvo Dunaj.

Architekt a národný umelec Dušan Jurkovič /1868-1947/ má prioritnú zásluhu na postavení mohyly, ktorá bola motivovaná aj jeho osobným vzťahom k Štefánikovi. "Myšlienka miesta, hrobu a pomníka," napísal Jurkovič, "je mojím vlastným prejavom lásky a úcty k velikej a svetlej pamiatke na naše spoločné styky v detstve, jak vznikla v prvej chvíli velikej bolesti nad tragickým osudom, vo chvíli, keď ho, len mŕtveho, objala jeho osvobodená zem." Jurkovič svoju myšlienku realizoval citlivo a na vysokej umeleckej úrovni. V odborných kruhoch sa všeobecne uznáva, že Štefánikova mohyla predstavuje jeden z vrcholov monumentálnej pamiatkovej tvorby medzivojnového obdobia v stredoeurópskom priestore.

Lenže písať a hovoriť iba o mohyle a nespomenúť Štefánika alebo spomenúť ho len okrajovo, je perverzita, ktorá sa mohla splodiť iba v podmienkach tzv. normalizácie, t. j. od začiatku 70. rokov. Štefánikovo meno sa opäť vytláčalo z nášho historického vedomia. Publicitu dostala dogmatikárska téza: "Burž. historiografia a publicistika vytvorila okolo postavy Š. nepravdivú legendu vynikajúceho diplomata a jedného z tvorcov čs. štátnosti." /Encyklopédia Slovenska, zv. V. Bratislava 1981, s. 751/ Táto lož má krátke nohy. Štefánik je fenomén novovekých slovenských dejín. Ak sa spomína mohyla na Bradle, treba vedieť nielen kto ju projektoval, ale aj pre koho bola postavená. Nemali sme národné dynastie, ktoré by nám zanechali honosné hrobky, mauzóleá a mohyly panovníkov. Mali sme Štefánika a jeho pozostatky sa nachádzajú v mohyle, ktorá nemá na Slovensku páru. Mohyla na Bradle je v súlade s významom Štefánika v slovenských a československých dejinách.

V roku 1989 spomíname 70. výročie smrti vedca, politika a generála Milana Rastislava Štefánika. Je to príležitosť k zhodnoteniu jeho života a diela. Zatiaľ nám chýba reprezentatívna biografia Štefánika, ktorá by uspokojila záujem verejnosti. Biografia bez legiend a nadsadeného heroizmu. Ale aj bez falšovania s poukazovaním na tzv. "marxistické triedne kritériá". Staršia literatúra o Štefánikovi je ťažko prístupná. Pritom zhruba dve generácie sa v škole nedozvedeli, kto bol Štefánik.

V 50. rokoch boli odstránené pomníky Štefánika /až na vzácne výnimky/, hoci to boli diela uznávaných výtvarníkov. Zo zachovaných pamiatok nám zostáva mohyla na Bradle, ku ktorej v najbližších mesiacoch poputujú návštevníci túžiaci po poznatkoch o Štefánikovi.

Tento článok nech je skromným príspevkom k oživeniu záujmu a rozšíreniu vedomostí o Štefánikovej mohyle na Bradle.

Bratislava február 1989

Jozef Jablonický

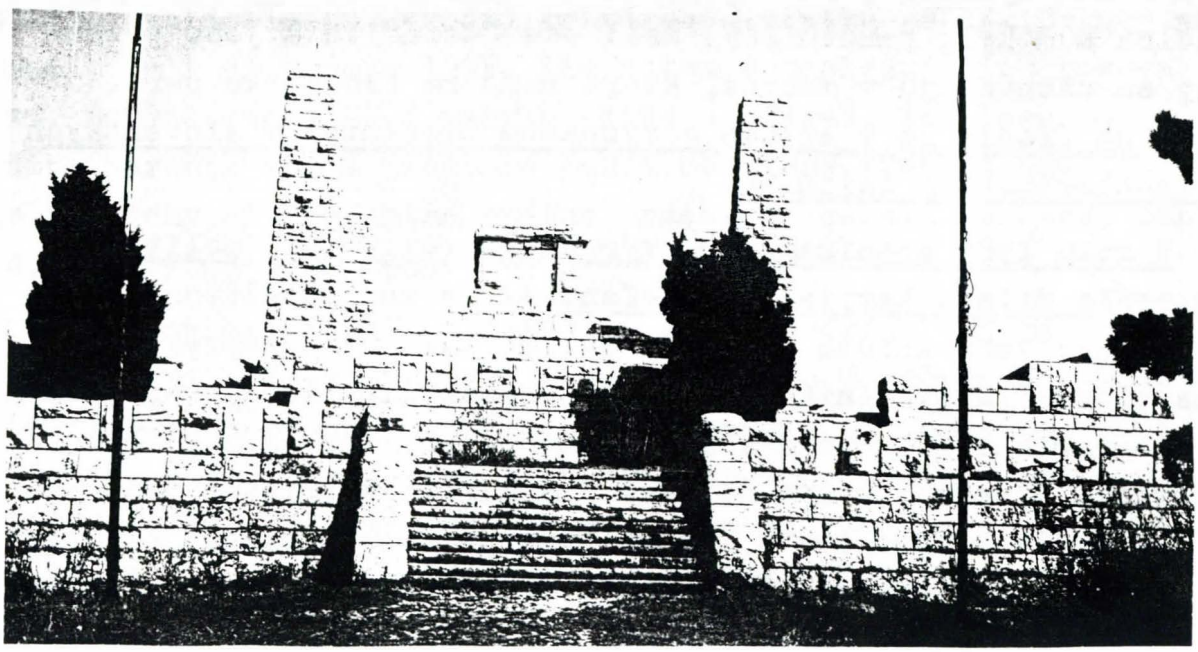

Dopis číslo 11. 9.3.1989

Milá Sáro,

protože mne stejně jako Tebe trápí moderní prozaický útvar co popis skutečnosti, nediv se, že raději dnes /hluboko v noci/, poklesnu k mužnému výrazu. Některým skutečnostem mnohdy lépe odpovídá, když je popisuje muž: zde totiž nelze žít život plně, ale jen poloviČatě a pro tentokrát popíši vše z pohledu své mužské poloviČky. /Sama ses dost namordovala s Hrabalovou trilogií, kde si všímá on svého světa pohledem vlastní ženy - proč to neobměnit? Není snad tato trilogie dostatečným důkazem, že až na stáří Hrabal odhodil masku a pochopil, jak literární text získává na kvalitě vynálezem hermafroditního postoje? Neforemného Balzaka v sukňovitém hábitu - u psacího pultíku? To nebyla u Balzaka kutna, ale pracovní plášť hermafrodita.

Jak tedy pro mne den začínal? Pod okny se mi procházel pěkný mladý muž sportovního vzezření, z komunistické rodiny a snad coby pozůstatek toho včerejšího oficiózního svátku socialistů - MDŽ. Neuměl však zazvonit, musela jsem okno otevřít a zamávat mu. Byl to ing. Babiak od nás ze Žabovřesk, bratr ing. Babiaka, kterého před Štědrým dnem v Michalovcích utloukli příslušníci SNB. Jako komunistu, předsedu ZO KSČ v celém JRD, jinak vedoucího drevovýroby: smrt u něho však nenastala jenom "jako" - ale doopravdy. Bratr v Žabovřeskách zůstal živý a pod našimi okny byl proto, aby se poprvé v životě zúčastnil politického procesu v ČSSR a získal další cenné zkušenosti pro život zde. Ten poloviČatý: a jaký jiný, když mu jediného bratra utloukli?

Pak usedli s mým mužem do auta a už ujížděli k Jihlavě. Tam, těsně před osmou hodinou ranní, bylo před okresním soudem živo. Již dříve tam postavili před soud Klementa Gottwalda, tuším v roce 1984. Hlavní vchod do soudní budovy je po jeho levici: na správném místě. Budova je to ze šedesátých let, kdy u nás socialismus zvítězil na věčné časy a vězňové se na výstavbě nadřeli, až je to dodnes znát. Kdo dřív vstává, dobře činí: z trolejbusu se už hrnuli k budově první Magorovi přátelé. Manžel vyběhl do prvního poschodí, ale ouha: ještě časnější byli příslušníci SNB a drželi stráž na samém počátku chodby, v níž byla místnost soudního zasedání. Do té chodby nepustili nikoho, kdo neměl vstupenku, a ty vstupenky už

byly rozdány a místnost údajně již "přeplněna". Uniformovaným příslušníkům SNB však člověk nesmí věřit! A zvláště ne v budově československého soudu.

Právě ale přicházela Juliána Jirousová se svou sestřenicí. Protože manžel hned v říjnu zařizoval osobně advokáta Jiřího Machourka pro Magora a získal k tomu plnou moc od Juliány, řekl jí: Já jsem přece něco jako tvůj bratranec. A navíc ještě důvěrník! Muž z StB však mezitím prohlížel Juliáně občanský průkaz, dal jí vstupenku a manželovi řekl: Tohle na nás nezkoušejte! A jeden z uniformovaných mužů opět dodal: Sál je přeplněn. Nikoho z vás nevpustíme. A vykliďte i tuto chodbu, celou!

Manžel s nimi neztrácel čas a uháněl ke schodišti soudu. A skutečně se mu podařilo narazit na skupinu Pražáků, mezi nimiž přicházel obžalovaný Jiří Tichý. Vzal si od něho předvolánku a spolu šli k nelítostným cerberům. "Jsem jeho důvěrník," tvrdil manžel, a marně. Dál může jít jen obžalovaný, rozhodl muž z StB. Pro důvěrníka tam musíte mít místo! tvrdil manžel a dral se mezi třemi příslušníky do dveří, ve stopách Jiřího Tichého. Byl uchopen a vytlačen, ale přesto důrazně opakoval: Mne jako důvěrníka musíte vpustit. Pane Tichý, trvejte na tom! - křičel naň do shluku mužů, mezi kterými sporá postava obžalovaného Tichého začínala být pohlcována. A tu, jako deus ex machina selského českého lidu, šel chodbou kníže pán a měl autentickou chůzi jezdce, který sesedl z koně. Kolem něj šel viditelně hlouček neproletářů: jak úslužně umí zbrojenci socialismu zareagovat na Schwarzenberga! Těsně předtím, než došel ke sporným dveřím v chodbě, sáhl muž v civilu, ovládající pistolníky, do kapsy saka pro lístek a dal ho manželovi do ruky. Mám ho teď před sebou: je to ustřižený obdélníček z dětských výkresů, opatřený kulatým razítkem okresního soudu v Jihlavě. Je na něm dnešní datum a nápis: Vstupenka do jednací síně dv. č. 180/I. Bez podpisu. Získat ho lze v ČSSR jen tehdy /od Stb pro signatáře Charty 77/, když se delegace Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva se sídlem ve Vídni přiblíží na 6 metrů.

Ovšem, když manžel vstoupil do prostoru další chodby, těsně před příchodem Schwarzenberga, neztrácel čas. Začal počítat přítomné a nahlédl do sálu, který byl ještě naprosto prázdný. Spočítat tamních 30 míst nebyl problém. Ten vznikl mezitím zas u kývacích dveří vstupu do chodby: lidem z Vídně muži s ocelí na zadku tvrdili, že se

do síně všichni nevejdou, neboť je přeplněná. Ta stále stejná písnička česká, pokud ji ozbrojenci notují!

Manžel tedy přistoupil ke Schwarzenbergovi a představil se mu jako důvěrník obžalovaného Tichého. Je faktem, že na knížete ten titul učinil dojem: ještě po třech hodinách jednání, o přestávce, se manžela ptal: Říkal jste, ten český pojem - důvěrník. Koho že jste důvěrník?

Poblíž stáli redaktoři z Rudého práva, krajských a okresních novin. Manžel před nimi nahlas opakoval mužům z StB: V síni je víc židlí, než je nás zde! Pak to řekl i redaktorovi z krajské redakce Rudého práva v Brně. Ten dělal, že manžela neslyší a že se neznají: přitom ale byl v Hodoníně na procesu, kde manžela odsoudili do vězení; tehdy s redaktorem novin Slovácko na manžela zíral, mlčky, stejně jako nyní v Jihlavě. Redaktoři v naší krásné vlasti umí především držet hubu! Zvláště v blízkosti soudních síní...

Přesto si někdo manželových připomínek k mužům SNB povšiml: začal manželovi tykat: "Víš určitě, že tam místa přebývají?" A bylo to možné si to hned ověřit, což onen muž učinil. Posadil se do lavice vedle manžela a řekl: Já jsem Klimeš a jsem tady za Výbor československé veřejnosti pro lidská práva. A ty? Manžel odpověděl: Já jsem tady za Chartu 77. Všimněte si, pět židlí je zde volných. Ta síň přece není přeplněná! /Teilhard de Chardin učí: Stále ještě neexistuje nic nakažlivějšího, než život prožívaný rozhodně podle přesvědčení./ Doktor z Výboru československé veřejnosti nemohl přehlédnout, že po boku dvou žen, Juliány Jirousové a Věry Jirousové je několik židlí volných. Jdu to vyřídit, řekl a manžel se hned přidal: Půjdu s vámi! Vy byste věci spíš ublížil, řekl zkušeně onen zástupce, nechal na stolku rozložený zápisník a odešel ze síně. A dveřmi přivedli obžalovaného básníka v poutech a pak vstoupil senát. Teprve potom se vrátil Alexandr Klimeš se skutečně vybojovanými dalšími vstupenkami pro - v označení příbuzný - výbor z Vídně. Muž, který předtím ovládal uniformované příslušníky SNB na chodbě u lítacích dveří, usadil se v síni zkušeně zas vedle dveří. To odpovídá české tradici: je-li v síni kníže, pak je tam i dveřník.

Nejdůležitějším mužem v síni byl však spoutaný básník. Pouta mu sňali a dva uniformovaní příslušníci svými čepicemi zdůrazňovali jeho dlouhé vlasy, umyté a zvlněné. S dlouhým vlasem u bás-

níků se to má tak, jak hlásá nápis na domě poblíž Staroměstského náměstí v Praze: STARÉ-LI SEZNÁŠ - PRO NOVÉ SÍLÍŠ!

Soudce svou předčasnou pleší nepřipomínal vrstevníka Jirouse: jeho pleť byla uhlazena soudružskými vztahy a snahou nikdy nenarazit. I pomenší vzrůst zdůrazňoval: poctivý čecháček. Poctivý vůči vrchnosti natolik, kolik to odpovídá výši jeho platu. Nic víc: přesně tak, jak to v pověstném článku pod pověstným titulkem - NIC VÍC - žádal na první stránce Tvorby vyzdvihnutý člen politbyra KSČ Miroslav Štěpán, vládce Staroměstského náměstí.

Soudce měl dva přísedící, kteří za celou dobu zasedání ani jednou nepromluvili a lze je tedy charakterizovat jako dobře živené muže. Prokurátor byl těsně před důchodem a bylo na něm vidět, že kdysi při stalinských procesech v Praze přidržoval jako pomocník Urválkovu aktovku v soudních předsíních. Dál se v Praze nedostal a nyní v Jihlavě se rozhodl to nestalinistům vytmavit: kdykoliv dokončil svůj výpad a usedl, sňal si brýle, aby bylo tak na dvacet vteřin lépe zřetelné jeho samolibé ukojení v očích. Jen smrt ideového nepřítele mu zaručí klidný spánek v důchodu: na tomto poznatku celou svou fyzis prokurátora založil a betonově zbudoval.

Co se u soudu projevilo jako nepatřičné z předchozího vyšetřování? Především StB vyslýchala v tomto případě i občany, kteří vůbec nepodepsali básnický apel Jirouse a Tichého. Podle takovéto vyslýchací praxe mohla tedy předvolávat miliony československých občanů: ti, kteří petici nepodepsali, pokud ale vypověděli něco nekalého o těch, co petici podepsali, se ocitli jako svědci v soudních spisech. Na tuto skutečnost upozornil Magor soudce a ten připustil, že skutečně byly do soudních spisů zařazeny výpovědi těch svědků, kteří dopis nepodepsali, ale znali ty, kteří dopis podepsali a neznali přitom ani Magora, ani Tichého. Veřejnost v soudní síni tak mohla nahlédnout pod špičku ledovce práce StB: ta pro socialistický soud zpracovává informace pro účely svědectví i od vlastních občanských fízlů, co sami mají služební zákaz cokoliv podepsat.

Prokurátor si k potřebám své žaloby vybral jako vhodné svědky ty občany, kteří se od podpisového archu co nejvíce distancovali. Na prvním místě to byl Dr. Z. Fišer, známý jako básník Egon Bondy. Dle stránkování spisů bylo zřejmé, že z desítek svědků vypověděl toho orgánům StB nejvíc. Básník Bondy především zdůraznil, že básník Magor jeho podpisu pod básnický apel zneužil. Dokonce svědecky tvrdil,

že dal Jirousovi "generální zmocnění k používání svého podpisu", a jen proto se jeho jméno ocitlo mezi signatáři atd. Obžalovaný Jirous na výzvu soudu označil toto tvrzení - o generálním zmocnění - jako lživé: k ostatním udavačským prvkům ve svědkově výpovědi se odmítl vyjádřit. Dalším svědkem, kterého si prokurátor pro potřeby své žaloby vybral z kulturních sfér, byl vysokoškolsky vzdělaný Jaroslav Řezníček z Brna, bratr známého samizdatového spisovatele Pavla Řezníčka. Bylo jeho občanským štěstím, že Jirous netrval na jeho osobním svědectví před soudem: jako svědek podporující teze žaloby nenašel sílu, a přes výzvu soudu se nedostavil k jednání. Tohoto muže z Brna osobně znám jako nadšeného podporovatele nezávislé české literatury, ovšem jen tehdy, je-li to bez společenského rizika. Takovými Čechy je socialismus vytapetován v množství úžasném.

Prokurátor si však svědky vybíral i z kriminálních sfér. Nejagresivnější z nich byl ve výpovědi třikrát trestaný Pexa /nar. 1961/, s nímž se Magor seznámil kdysi ve vězení a kterého u sebe na jaře 1988 hostil. Pexa obvinil Jirouse, že se jeho podpisu zmocnil podvodně: půjčil mu údajně knihu a chtěl po něm, chudákovi Pexovi, aby mu podpisem stvrdil výpůjčku. Podepsal tedy na Jirousovu žádost modrý linkovaný papír v kuchyni atd. Věrohodných podrobností spousta, až na jednu zásadní, na kterou upozornil soud Jirous: jak mu mohl knížku zapůjčit, když mu do ní napsal věnování? Ověřitelné?

Jediným svědkem, který se před soud dostavil, byla pochopitelně žena, nebojácná a pravdivá. Prokurátora vyvedla z míry tvrzením, že nikdo ji k podpisu nepřemlouval, naopak text se jí tak líbil, že si sama od Jirouse vyžádala kopii, pořídila k ní podpisový arch a ve svém zaměstnání, v Lokodepu Jihlava, sháněla další podpisy. Po výpovědi tato Drahomíra Slavíková požádala soudce, zda by mohla zůstat v soudní síni. Ten jí odpověděl, je-li volné místo, tak ano. Volných míst bylo v síni víc, ale redaktoři stranického tisku zatvrdili svá srdce a šeptali, že židle, ke kterým se blížila, jsou "obsazené". /Seděly tam posmrtné stíny zavražděných z Babic, jak je prokurátor před soudem připomněl, co oběti nepřátel komunistů atd./ Moc zástupců komunistického tisku však nedosahovala až k místu vedle zástupce západní tiskové agentury, tam se svědkyně posadila a vytrvala až do konce jednání: lze jen doufat, že ji žádná lokomotiva, vybavená v čele pěticípou hvězdou, v příštích letech v Lokodepu

nepřejede a nerozdrtí. Před soudem pak žádný jiný svědek už vyslechnut nebyl a soudce veškeré výpovědi monotónním hlasem četl. Nebylo to ani tak obtížné, protože 90 % vyslýchaných svědků uvedlo do protokolů StB pouze dvě slova: Odmítám vypovídat. Ti zbývající iniciativu Jirouse chválili. Však prokurátor pak zvýšeným hlasem tvrdil, že mnozí, cituji "podepisovali snadno a lehce" a obžalovaní u mládeže "s naivními představami počítali a zneužili je". Svědkyně Slavíkové se prokurátor v reálně socialistickém stylu ptal: "Věřila byste Jirousovi, kdyby vám tvrdil, že zbourali Karlův most?" Svědkyně mu odpověděla jenom tak, jak lze na hloupou otázku reagovat: "Nemohu odpovědět." Obhájce Machourek však potřeboval před soudem zdůraznit, že okresní soud v Jihlavě vrátil dne 16.2.1989 okresní prokuratuře usnesením žalobu zpět. Proč? Soud vynesl tuto usnesení proto, že si nemohl ověřit, zda údaje v Jirousově básnickém apelu o tisících zabitých a popravených, 217 000 odsouzených nevinných obětech odpovídají pravdě. A prokuratura přesto neuvedla jediná konkrétní čísla o počtech obětí z 50. let! Prokurátor tedy obviňoval Jirouse a Tichého z hrubého útoku a zneužívání ústavního práva pro úmyslný trestný čin pobuřující nepravdy a přitom pravdu a pravdivé poznatky odmítl i soudním orgánům - oproti usnesení soudu - zveřejnit! Ano, kdyby Jirous tvrdil, že v Praze zbourali Karlův most, měla by svědkyně možnost si tuto skutečnost ověřit! Kde si však může v ČSSR mladý člověk ověřit, kolik nevinných občanů socialismus, jako nejhumánnější společenský systém planety, v jeho vlasti umučil? Jednoho? Sto? Tisíc či deset tisíc? Podobnou informaci se v ČSSR nesmí dovědět ani údajně "nezávislý" soudní orgán, a přesto musí vyhovět prokurátorovi a autory básnického apelu uvrhnout do těžkého vězení. "Nezávislý soud" v ČSSR musí věřit prokuratuře i tehdy, když prokuratura proti jeho usnesení odmítne podat jediný důkaz o skutkové podstatě údajného úmyslného trestného činu... To je skutečnost "nového myšlení" v Československu z jara 1989.

Prokurátorovi však nestačila obžaloba a mimo její rámec se náhle začal obžalovaného Tichého ptát, kde získal zahraniční psací stroj. "Kolik může mít takový stroj cenu - 5 000 nebo 10 000 Kčs? Není to zvláštní a podivné, že Vám ho nějaký neznámý muž jen tak dal?"

Orgány činné v trestním řízení totiž nezajímají nikdy ceny a počty ubitých lidí, pokud se toho dopustili komunisté: je zajímají především peníze, hodnota věcí v tisícovkách. Obžalovaný Tichý, jehož otec i bratr žijí v Izraeli, prokurátorovi na jeho ekonomický

zájem odpověděl jedině možným způsobem: "Pane prokurátore, kdybychom se tady měli bavit mimo rámec obžaloby o zvláštnostech a podivnostech života, trval by tento soud týdny."

Obžalovaný Jirous vypověděl: "V podstatě ten dopis považuji za báseň. Na dotaz prokurátora, kde jsem přišel k oněm počtům nevinně zabitých a pronásledovaných občanů sděluji, že v jiné básni od Heřmana Chromého. A pak v díle nezávislého publicisty a historika Kratochvíla, který se věnoval tomuto tématu."

Nyní odskakuji k první pauze, soudcem povolené přestávce na 15 minut od 10,45-do 11 hodin. Soud měl natolik předem promyšlenou režii, že zástupci komunistického tisku - ti nesmějí trpět hladem - měli v balíčcích zakoupené chlebíčky. Pojídali je na chodbě u okna. Naivní lidé ze Západu, včetně obžalovaného Tichého či mého manžela, neměli dle žádosti soudce opouštět chodbu, střeženou příslušníky SNB. Ti také odmítli pustit manžela mezi asi stovku Magorových přátel: bránil se, že potřebuje jít na záchod a tak ho uvedli na záchod, sloužící jinak pouze zaměstnancům soudu, vedle soudní síně. Ti, kdož organizovali přelíčení, věděli, že soudce potom potáhne líčení v jednom zátahu až přes 14. hodinu: původní chybu neobsazení všech židlí v síni rovněž napravili během této přestávky. Telefonicky byli přivoláni další přihlížeči z řad StB: z nich se potom vyznamenaly dvě ženy. Ty při slovech obhájce Machourka v poslední lavici rušily slovy: "To snad není možné! To se mi jen zdá!" Byly skvěle nalíčené a upravené dle jihlavské módní vlny pro režimu věrné občanky, až do posledního mozkového závitu: někdo jim vysvětlil, že po 14. hodině se objeví před televizními kamerami, v plné své kráse. Ach, ať vždy chladné oko ČST na nich spočine a navěky jim splní jejich sny a zdání!

Při druhé, necelé hodinové možnosti k jídlu, se odebral Schwarzenberg a další do blízké restaurace Krystal. Tam šel jíst i manžel, když se k němu předtím přihlásil ing. Babiak, kterého měl tak možnost představit dr. Alexandru Klimešovi. Ten už sice manželovi přestal tykat, vysvětlil mu, že pracuje pro aparát Československé strany socialistické a především byl ochoten vyslechnout ing. Babiaka. Když ten připomínal, že od konce ledna mu neodpověděli na jeho dopis, dr. Klimeš zdůraznil, že už obdrželi na Výbor přes 600 podobných žádostí československých občanů. Ale připustil, že jméno Babiak mu cosi říká a naznačuje. V restauraci Krystal odmítli otevřít salónek a tak členům obou Výborů nezbylo, než vzít zavděk místním bufetem a studenou nakrájenou sekanou s chlebem: nic jiného v tak pozd-

ní dobu nebylo. Díky tomu došlo k situaci, že dr. Klimeš, manžel a dr. Schwarzenberg seděli u jednoho stolu. Samozřejmě i s ing. Babiakem: ten pohledem nevěřícího sledoval, jak přítomným kníže rozkrájel studenou sekanou na talíři, aby se mohli podělit, a sám si pak od manžela s dovolením vypůjčil láhev s limonádou a dopil ji přede všemi bez sklenky. Kdo se podiví tomu, že ing. Babiak požádal potom knížete o pomoc při vysvětlení ubití svého bratra? Zde, v ČSSR? Vždyť nejdříve se v té záležitosti obrátil 24.1.1989 na generálního tajemníka KSČ Jakeše, ten však ho neuznal vůbec za hodna odpovědi! Proč by v novodobé situaci v Evropě nepoužili komunisté služeb člena z nejstarší evropské šlechty pro vysvětlení záhadného ubití svého soudruha v Michalovcích? Proč by měl takovou záležitostí ztrácet čas soudruh Miloš Jakeš? Co i kdyby si jeho osobu podali příslušníci SNB někde na veřejnosti? Vždyť 9.3.1989 prokázali v Jihlavě, že úctu nečekanou mají jen před knížetem, který se těžko kdy stane předsedou ZO KSČ. Ano, podobný nápad by považovali příslušníci SNB za předem vyloučený a chovali se ke knížeti lépe než korektně: nikdo z uniformovaných neprojevil sebemenší úmysl, ani po soudu, vyvléci ho z auta atd.

Jediný, kdo na přítomnost šlechtice v soudní síni reagoval, byl zástupce prokuratury. Naprosto nečekaně zdůraznil ve své závěrečné řeči význam Vítězného února, stovky zabitých příslušníků SNB, pro sebe nepřekonatelný význam vražd v Babicích a neopomněl Provolání předsednictva KSČ k lidu z posledních dnů. Jirouse i Tichého obvinil, že svou akci načasovali k 70. výročí vzniku Československé republiky, aby její pověst poškodili v zahraničí. Navrhl tedy jejich potrestání i dle § 112, 154 a 100. Jirous ve svém posledním slově jen žasnul, jak mohl v dubnu 1988 časovat akci už k 28.10., ale aspoň pochopil, proč byl uvržen do vazby již 20.10.1988. Prokurátor totiž neopomněl soudu připomenout, že básnický apel Jirouse měl vliv i na odsouzeníhodné provokace na Václavském náměstí v lednu tohoto roku, neboť, citují, "po porážce buržoazie v roce 1948 nevidí Jirous úspěchy socialismu v naší vlasti"! Je zřejmé, že se snaží ovlivňovat mládež, aby neporozuměla významu "únorového vítězství pracujícího lidu a příchodu spojeneckých armád do ČSSR v r. 1968".

Co dodávat? Že soudem vyžádaní psychiatři v písemné expertize vyloučili jakoukoliv psychickou chorobu u Magora? Či vliv alkoholu na jeho psychiku, neboť MNV ze Staré Říše zdůraznil, že Jirous je

členem tamního svazu zahrádkářů a "alkohol používá ve zvýšené míře"? Že soudem určený psycholog Ženčák charakterizoval Magora jako zásadového, "vyhraněného intelektuála" - "nadprůměrné inteligence"?

Je ale nutné neopomenout výkon obhájce Jiřího Machourka z Brna. I Alexandr Klimeš řekl manželovi: "Obhajoba si zasluhovala lepšího partnera ze strany prokuratury." Machourek v dlouhé řeči rozbil všechna prokurátorova obvinění a žádal pro obžalované naprosté zproštění viny. Oba obžalovaní shodně zdůraznili, že se cítí nevinní a Tichý vyjádřil postoj 271 signatářů /či 265, kteří se tak vyjádřili/ stručně: "Chci zde žít v pravdě a ve cti! Jinak jsem mohl z ČSSR odejít..."

A také je nutné zmínit se o oné stovce příznivců Magora /byl mezi nimi i Mejla a především řada signatářů jeho apelu/. Obsadili budovu soudu naprosto suverénním způsobem a kdykoliv Magora vedli nádvořím, otevřeli výklopná okna z chodeb a i dámských záchodů a volali: Magore! A ještě více slov: na manžela, který seděl v naprostém obklopení příslušníků StB to působilo nečekaně - oni měli strach a celkem ustrašeně obraceli hlavy k oknům tím směrem. A když televize rozžala v soudní síni reflektory a z protějších chodbových oken bylo náhle možné do místnosti vidět, volali všichni z oken natolik, že soudce přerušil své čtení a poručil zapisovatelce, aby jediné pootevřené okno uzavřela, neboť ten pokřik signatářů zachycovaly mikrofóny ČST!

Manžel měl z oné uzavřené části soudu možnost zahlédnout, že už dopoledne přijel na nádvoří prokuratury autobus: příslušníci SNB už v průjezdu vystoupili do budovy a byli v záloze. Když lze zatím sečíst všechny náklady a jen v nejhrubších finančních rysech, pak se Magorovi podařil básnický text, který přišel socialistickou společnost skutečně na čtvrt miliónu korun: ve mzdách, nákladech atd. Ještě nikomu, ani Nezvalovi, neumožnili v oblasti českých básní, aby proti každému slovu položili takový balík peněz! Marně tedy obhájce Machourek žádal soud, aby přihlédl k faktu, že ve všech civilizovaných společnostech se na texty básníka bere zvláštní zřetel: takovým argumentům snad porozuměl jen dr. Schwarzenberg, který je členem mezinárodního P.E.N. Clubu stejně jako Jirous.

Rozsudek vyzněl na dvojnásobek časové míry, než určil soud v Praze nedávno pro Havla. Situace se přiostřuje a na podzim už se

asi začne opět s popravami českých literátů, kteří nevstoupí do Svazu spisovatelů, řízeného zasloužilým normalizačním ministrem.

Moderní prozaický útvar, mezi básní a prozaickým textem, trápí tedy v Československu komunisty mnohem víc, než nás, pouhé ženy, Sáro. Vyhlásili tomuto žánru v případě Jirouse a Tichého válku, za pomoci SNB, prokuratury, soudu a redaktorů z komunistického tisku a ČST. Lze jen doufat, že Jirous nebude z vězení vynesen v rakvi, jako se to stalo Wonkovi.26.4.1988 - a proti čemuž Jirous svůj apel psal. Zatím mu byl soudním rozsudkem z Jihlavy zabaven psací stroj zn. Remington, starý 45 let, neboť dle zabavených uhlových papírů StB zjistila, nepochybně, že na něm svou báseň psal. Důležité je pro totalitní moc u nás požadavek základní: aby už nikdy víc nic nenapsal - proti nim.

Tvá, v ČSSR stále a navždy jen polovičatá

Iva K o t r l á

Důležité P.S.

Příslušníci SNB, kteří byli v souvislosti se smrtí ing. Babiaka v Michalovcích vyslýchaní a zadržení, jsou opět na svobodě, v uniformách a dál vykonávají v Michalovcích strážní službu. Stalo se tak potom, co Rudé právo napsalo, že ing. Babiak zemřel v důsledku svého alkoholismu. Od zveřejnění v RP z 21.1.1989 se činitelé přiklonili k názoru, že ing. Babiak zemřel na cirrhózu jater: jeho tělo bylo exhumováno, neboť první úřední pitva zněla příliš nezvratně pro ubití. Dva dny po jeho záhadné smrti zemřel na rozčilení otec MUDr. Babiakové na mozkovou mrtvici a tak manželka - dle RP opilce - komunisty - byla ze smutku vyváděna orgány SNB každodenními výslechy! Tak vypadá reálně-socialistické vdovství.

367

D O K U M E N T Y

Litěraturnaja gazeta č. 3/89 uveřejnila rozhovor se spisovatelem Vasilem Bykavem. Mj. mu položila otázku" Teď se hodně píše o tvůrčích svazech. Jaký je Váš názor, je Svaz spisovatelů v jeho nynější podobě potřebný?

Odpověď:

Ve své nynější podobě se Svaz spisovatelů osvědčil výhradně jako ovládající, administrativní nebo trestající orgán. Jen si vzpomeňte, kolik vysloveně odporných kampaní bylo vedeno proti jednotlivým spisovatelům, a neprováděly je NKVD, KGB, dokonce ani ne stranické byrokratické orgány, vedli je spisovatelé sami. To je vskutku skvělé, když jdou kolegové proti kolegům. Vedení nahoře si může přitom mýt ruce: ono přece s tím násilím nemá nic společného, vyřídili si to mezi sebou sami kolegové. Cožpak řekněme Pasternaka a mnohé další neodsoudilo samo literární prostředí? To byl vrchnostenský styl ve vztahu k literatuře a uskutečňoval se v rámci Svazu spisovatelů a jeho prostřednictvím. Tak říkajíc metodou samoobsluhy. Proto chceme-li skutečně skoncovat s tím, co jsme prožili a stát se demokratickou společností, pak musíme říci, že Svaz spisovatelů v nynější podobě není spisovatelům k ničemu. Předpokládám, že v budoucnosti ho zřejmě nahradí dobrovolná sdružení spisovatelů společných uměleckých názorů a etické jednoty, prostě sdružení jedině na základě lidských sympatií, jako tomu bylo částečně ve 20. letech u nás nebo jako tomu je nyní v západní literatuře. Taková sdružení budou mít přirozeně své tiskové orgány, a nemusejí být za každou cenu vysokonákladové. Ať budou jejich náklady 15-20 tisíc, společnost si vždycky všimne něčeho principiálně důležitého a nakladatelství to rozšíří v potřebném množství.

AUTOŘI, KTEŘÍ JSOU V ČESKOSLOVENSKU I NADÁLE ZAKÁZÁNI /březen 1989/

/Diferenční seznam pořízený srovnáním vyřazovacích seznamů do tzv. zvláštních fondů knihoven z r. 1971 a uvolňovacího seznamu z března 1989/

Andras
Antek

Baláž
Bartošek
Belda
Bendlová
Beneš J.
Blažková
Blažek
Bobek
Bodláková
Brousek
Budín
Budínová
Bystřina

Císař
Cvekl

Čamra
Černý V.

Dienstbier
Diviš
Dubček
Durman
Dygat

Eichler
Eis
Eremiáš

Farkaš
Ferko
Filip O.
Finke
Fleischmann
Frejka
Frel
Fučík B.
Fuka

Gardavský
Gau
Grens
Grossman
Goldstücker
Gajan
Geguš
Gregor

Hájek J.
Hájek S.
Hájek M.
Havel
Havlíček D.
Havlíček M.
Hejda
Hermach
Hochman
Hollman R.
Holková
Hořec
Houška
Hraničká
Hrúz
Hübl

Jaroš
Jelínek A.
Jestřáb
Jezdinský
Jičínský
Jílek
Jodl
Jungmann

Kadlecová
Kalina
Kalivoda
Kameník
Kantůrková
Kaplan
Kladiva
Klein
Kliment
Klíma J.
Klofáč
Klokočka
Kohout
Kolářová
Kolek
Kopecký
Kopřiva
Kosík
Kostka
Kramer
Krasl
Krušina
Krůta
Kubíček
Kuhn
Kulka
Kundera
Kusák
Kusý
Kusýn
Kyncl

Lahola
Lakatoš
Lamač
Laub
Lasica
Laštovička
Lederer
Lengyel
Liehm
Linhartová
Lipták
Litera
Löbl
London
Lukavský
Lukeš F.

Macek
Mádl
Machonin
Machovec
Mathauser
Mendl
Michnák
Mlynárik
Mlynář
Mňačko
Mráz
Mrožek
Müller

Navrátil
Nápravník
Někrič
Němeček
Novák J.
Novák L.
Novotný A.
Nuska

Opat
Otáhal

Pachman
Pavlenda
Pavlis
Pfaff
Pecka
Pelikán
Pletka
Pohribný
Pokorný
Polednák
Porejs

Rada
Radnický
Rejnuš
Rozner

Sacher
Salivarová
Segert
Selucký
Schodek
Schwarz
Scherner
Schulz
Silan
Skořepová
Sládková
Smetana
Smíšek
Smrkovský
Steiger
Steiner
Stodola
Stránský
Strobinger
Sviták
Svoboda A.

Šilhan
Šik
Šikl
Škaloud
Škutina
Škvorecký
Šnejdárek
Špaček
Šrut
Štefan
Štovíčková
Šulc

Tarantová
Tatarka
Ťažký
Teich
Tomášek
Tondl
Trefulka
Tučková

Uhde
Urban B.
Utitz

Vaculík
Valenta Z.
Valenta E.
Veselý
Volanská
Volavka
Volný
Vrba

Weiner

Celkem 206 autorů

/Dalším 120 autorům byly do knihovních fondů uvolněny jen některé jejich tituly/

Přezrálé maliny Václava Laciny

SETRVAČNÍK

Ač netázán, on poučí vás rázem,
že je jen jedna cesta, žádná jiná :
"Na věčné časy se Sovětským svazem -
a nikdy jinak než jak za Stalina."

SVOBODA JAKO POZNANÁ NUTNOST

Vzdychl svobodomilovný občan této země :
"Do toho, co není nutné, prosím, nenuťte mě !"
Směrodatný činitel mu tyhle řeči utne :
"My musíme vědět, co je a co není nutné !"

VŠEHO DO ČASU

Soudruha Bucharina
uznali za nevinna.
I na soudruha Dubčeka
to čeká. Moc se načeká?

OD ENGELSE K DNEŠKU

Podíl práce přispěl velice
kdysi k polidštění opice ;
na nás dnes čeká úkol nemalý :
polidštit vlky, hyeny, šakaly.

SHROMAŽĎOVACÍ SVOBODA

V ústavě zakotvena je. Fakt, pevně zakotvena.
S kotvou však ať si nehraje, kdo na pokutu nemá.

U NÁS

Hlásí se svítání. Z nás každý hledí zasna
a čeká, zda a jaká přijde změna.
Gorbačov - naděje a teorie krásná,
karabáč - praxe dávno osvědčená.

KOZÁKOVA DEMISE ZE ZDRAVOTNÍCH DŮVODŮ

Svatá nemoc! Nad ni lepší není,
sama v sobě chová ozdravení.

NOVÉ MYŠLENÍ

Dříve neměl ani pomyšlení
že by opustil své postavení
Hlavu si láme teď,
jak se v něm udržet.

Ještě ke Kapesnímu průvodci

Na knihu Pavla Tigrida Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu (68 Publishers, Canada, 1988) bylo vyřčeno již mnoho zasloužených pochval a kladných hodnocení, především z úst starší generace. Autor vypráví mladé dívce Lucii historii naší republiky během několika večerů na Jaderském pobřeží a chce jí tím usnadnit rozhodování, zda emigrovat nebo se vrátit zpátky domů. Chtěla bych vyjádřit názor na knihu jako příslušník Luciiny generace, jíž je Průvodce právě adresován. A oslovení je tak naléhavé, že nutí k odpovědi.

Ze sedmdesáti let naší historie jsem byla nejvíce zvědavá na období, které jsem sama prožila, tedy na posledních dvacet let. Chtěla jsem srovnat prožité a poznané s někým, kdo má patřičný odstup a dovede proto situaci objektivněji zhodnotit. Avšak byla jsem ponékud zklamaná. Snad právě pro ten odstup vyznělo toto období - pro mě tak bouřlivé- ponékud suše a bezvýznamně. Autor brzy opouští tento čas a vrací se do dob předchozích, které ho zrodily. Forma knihy, tedy průvodce, vyžaduje uvádění jen nejdůležitějších faktů a pokud možno nezaujatým způsobem (to se naštěstí autorovi všude nezdařilo - právě vkládání osobních vzpomínek knize dodává na upřímnosti a autenticitě). Nebylo tedy možné na tak malé ploše pranýřovat zrovna toto období, zejména ve srovnání s tragickými událostmi poúnorových let a především s Mnichovem. Avšak člověk podvědomě žádá, aby se ostatní rozhořčili nad tou křivdou, která byla spáchána právě na něm a jeho generaci.

Naopak nejobjevnější pro mě byla partie o mezidobí 1945-48. Nikdy jsem nedokázala pochopit, jak se tehdy komunistům podařilo převzít v republice moc do svých rukou. Vysvětlovala jsem si rozhodnutí národa tím, co prožil za války, neboť z velkého strádání snadno vznikne touha po nějakém utopicky neskutečném světě, který se zdá být lepší. A tuto v jistém smyslu pohádkovost komunistické společenství nabízelo. (Přestože jsem vždy měla ve velké oblibě pohádky, tento projekt mi byl již od raně školních let značně podezřelý a nesympatický.) Zřejmě jsem si dostatečně neuvědomila, že hlavní zbraní komunistů - tehdy jako dnes- byla manipulace lidmi pomocí lží, podlostí a faléše, tedy prostředky, proti nimž je demokracie bezmocná, neboť s nimi nepočítá. Zde Tigrid jakoby mimochodem snáší fakta, co vše bylo v rukou komunistů, a tím pokrouceno a zhanobeno.

Kapesní průvodce je často velmi kritický. Předkládá mnohé chyby, jichž se naši politikové dopouštěli, aniž se snaží vyvážit je tím, co pro národ učinili dobrého. Ale chybná rozhodnutí více ovlivňují dějinný

běh než činy dobré. Výraznou osobností, u níž autor zdůrazňuje především prohry, je dr. Edvard Beneš. Udělat si názor na tohoto státníka není jednoduché, zvlášté ne pro mladého člověka. S každou statí či knihou se jeví z jiného úhlu. Jinak po četbě Táborského paměti, jinak po Černého Pláči koruny české atd. Pro účely této kapesní historie by snad nebylo nutné se tolik rozepisovat o jeho prohrách. Ty mj. dostatečně zdůrazňují i oficiální publikace. Proto bych raději četla o osobách a činech, které režimní dějepisálkové zamlčují. Pocit národního vědomí často formují iluze. A Beneš do těchto mých iluzí patří. Možná i Tigrid měl kdysi o Benešovi určité iluze, o které přišel, a potřeboval se s tím nějakým způsobem vyrovnat.

S postupujícími událostmi směrem "vzad", kdy se autor vrací ke stále starším dějinným událostem, jsem se strachovala o to, jak to v jeho podání dopadne s první republikou. Byla jsem však příjemně překvapena. Tigrid této době vzdává hold a konečně je zde období, kdy převáží "res publica bona".

Kdyby mě trápila stejná otázka jako v knížce Lucii, asi bych se pod dojmem těchto večerů rozhodla emigrovat, a tím pádem utéci před naší (a tedy i vlastní) tragédií. Zbavit se ji jako nepříjemné bolesti. Ale uvědomuji si, že když se pravda říká přímo a otevřeně, často to bolí. A jako je bolest nutná pro určení místa, které je ochromeno, aby se mohlo začít léčit, musíme si protrpět i bolest z naší historie a z našich osudů, aby pak umělci, historikové a filozofové mohli začít s dlouhodobou celonárodní léčebnou kurou. A také si myslím, že před bolestí se nikdy neuteče. Tu si nosíme každý sám v sobě.

Jak

65

Kritikův návrat

Koncem loňského roku nenápadně pronikl v dvoutisícovém nákladu na knihkupecké pulty mezi barevně poutavé knihy nenápadný svazek s graficky střídmě ppjednanou obálkou a se stejně nenápadnám názvem Komentáře 1957-1987 /Panton, str.263/. Ta nenápadnost je až nápadná, a neomezuje se jen na vnější podobu knihy. Za zařazenými statěmi je sice uvedeno datum zveřejnění, ale - z dobrých důvodů - nikoli časopis, v něm byla stať publikována. Vyšlo by totiž najevo, že jejich autor si bral slovo ve své věci většinou v časopisech za tzv. normalizace ideologicky zatracených. Z názvu článku "Postscriptum pro hudební časopis" nezasvěcený čtenář nepozná, komu vlastně bylo PS zasláno. Teprve biografická poznámka na přebalu rozptýlí jeho pochyby: je to rozloučení šéfredaktora s Hudebními rozhledy v r.1970, v němž je formulováno jeho zásadní odmítavé stanovisko k mocenskému pogromu, při kterém byl umlčen mezi jinými i jeho kritický hlas. V závěrečné poznámce autor čtenáře informuje - také diskrétně - , že "byly otevřeny škrty, k nimž došlo svého času z těchnických či jiných příčin". Ty příčiny však blíž nespecifikuje.

Takto nehalasně se tedy vrací do světa české kultury Ivan Vojtěch, hudební teoretik a kritik s širokým rozhledem po světovém umění, proslulý průkopník moderní hudby tohoto století. Z 33 článků a projevů vzniklých během třiceti let pouze sedm bylo napsáno po r. 1970, takže těžiště svazku je v prokletých šedesátých letech, kdy Vojtěchova publikační činnost vrcholila. Poté zmizel tento autor z povědomí veřejnosti, tak jako řada jiných pronikavých znalců mnoha oborů, aby se socialistická kultura mohla bez jejich kritické sršatosti sebeuspokojivě bahnit v zatuchlém mrtvém rameni dějinného vývoje. Teď by z něho zase ráda vplula do živého proudu, ale protože mazitím ztratila smysl pro spravedlnost a navykla si mocenským móresům, neví jak na to. Volá po analýze minulosti, zároveň se však obává, aby se přitom nezhroutily její umělé ideologické podpěry a nedošlo opravdu k bezpředsudečnému zkoumání skutečnosti plné omylů a zlovolností. Na první pohled nenápadný soubor Vojtěchových časopiseckých příspěvků z 60. let přichází do této situace jako utajená ideová třaskavina: dosvědčuje, že dokud je kritik spoután ideologickými abstrakcemi, nemůže dospět k správnému poznání a že publicista cítící morální závazek a odpovědnost se od nich osvobozuje důsledným myslitelským úsilím a je své povinnosti práv až tehdy, prosazuje-li všelidské zájmy kultury, která chápe člověka jako svobodnou bytost, jejíž lidství bez neustálého hledání pravdy hyne.

Vojtěchovy komentáře k hudebnímu životu jsou ovšem věnovány odborné problematice, jíž laik stěží porozumí. Ale protože nejsou úzce odbornické, naopak neustále odkazují k výtvarnictví a literatuře, a protože směřují většinou k obecnějším kulturním a kulturněpolitickým otázkám, troufám si k nim připojit několik poznámek. A navíc taky z jiného důvodu: kdysi jsem jeho články zařazoval do Literárních novin, neboť Vojtěch byl v těch letech jejich externím spolupracovníkem. A tu mi hned vytane na mysli, jak třebas jeho každoroční bilance Pražského jara cuchaly nervy zinstitucionalizovaným držitelům pravdy. Odtud mé posteskнutí: škoda že z těchto úvah se do knihy dostal jediný příspěvek – "Festival" z r.1968.

x x x

Svazek se otevírá statí "Komentář komentující komentáře", což je v naší kritické praxi, pokud vím, první podstatně pojatý pokus reflektovat vlastní /a víceméně generační/ světonázorový vývoj a vysledovat složitou cestu k myšlenkové svobodě. Vojtěch si přiznává krutou pravdu, že jeho generace "svými prvými samostatnými kroky přispěla bezděky ke zkáze toho, co mělo být její přirozenou oporou a zázemím, jistotou bezprostřední tradice". Až posléze spíš vytušila a teprve později na vlastní kůži poznala, že tam, kde smějí mluvit jen jedni, nemůže být svobodný nikdo. Vojtěch shrnuje svou zkušenost:

"...ke každé svobodě musí člověk dozrát;...svobodu myšlení mu nikdo nedaruje a pokud se mu zdá, že je tomu tak, nebude to svoboda jeho. Tuto svobodu si musí každý dobýt sám a nebude ji mít zaručenu jednou provždy; musí ji držet a bránit i dobývat stále znova, vždy a všude" /str.9/.

Chronologické řazení statí nám umožňuje sledovat proces tohoto dobývání svobody myšlení na sobě samém. Kritik poctivý k sobě neskrývá "jizvy a šrámy", jež v zápasech o moderní hudbu utrpěl, zařazuje i články, které mohou svědčit proti němu, neboť ví, že i "každý kus pravdy má v sobě omyl, každé prohlédnutí svá temná místa" a že na komentářích nutně ulpěly stopy oslepení z oněch let. Poučné je srovnání závěrů dvou úvah o Janáčkovi, v rozporu s chronologií umístěných zřejmě záměrně vedle sebe. První, psaná r.1959, končí větou: "Ohniskem této nevyčerpatelné tvorby byl Janáčkovi člověk." V druhé, psané r.1981, čteme: "Pro Janáčka měl tento horizont své ohnisko v Bohu." Takřka čtvrt století, jež leží mezi těmito projevy, přispělo nejen k myšlenkově prohloubenějšímu pojetí Janáčkovy tvorby, ale umožnilo kritikovi, aby jaksi vedl dialog sám se sebou. Třicetiletý vědec probojovával Janáčka jako "zjev hraničný", jenž nalézá svůj konflikt v

dramatech lásky a nenávisti, viny a vykoupení člověka. Uzrálý znalec díla v něm objevuje navíc těsnou vazbu na metafyzický horizont. Kdo čte pozorně, rozpozná, že tu nejde o nějakou vnější náboženskou konverzi, že je to výsledek niterného zápasu o poznání hlubší pravdy o lidském bytí, že v oněch letech se v kritikovi odehrávalo drama prohlédání, v němž schémata a ideologická klišé zavrhoval v důsledné snaze argumentovat ve sféře ducha duchovními důkazy a najít především "metafyzické jádro" krystalizující v koncepcích velkých uměleckých zjevů moderní doby.

Vojtěchovým názorovým východiskem byly kulturněpolitické rozvrhy "levé avantgardy". /Slovem "levý" se rozumí pokrokový, ale žádná "pravá" či pravicová avantgarda se nevyskytla, byl by to ostatně nonsens. Ten přívlastek chce jen podtrhnout politické zaměření umělecké avantgardy./ Důkladná analýza tohoto historického jevu nebyla dosud provedena, a le je zřejmé, že poslední desetiletí zpochybnila jeho základní teze ideologické a uvrhla jej do krize, z níž bez seriózních analýz nevybředne, že bude pořád trčet jako neodstraněná překážka na vývojové cestě umění i teorie. Ideologické postoje velkých tvůrců meziválečného období, které Vojtěch probojovával /Schönberg, Hindemith, Honneger, Berg, Prokofjev, Janáček ad./ reagovaly na rozpory, jež plně odhalila válka. Odmítání kapitalistického řádu bylo výrazem odporu k jeho drásavým nedužím, jimiž byla citlivost umělců 20. století zraňována. Proto se jejich duchovní zrak upíral k nějaké spravedlivější, harmonické, humanistické budoucnosti. Tak vznikly představy o příští "nové společnosti", "novém řádu", "novém člověku", které se staly spásnou hvězdou avantgardních proudů. V mnoha Vojtěchových textech se setkáme s antagonismem, v němž je skutečnost takto smíšena s vábivou vizí:

"Dnešní společnost, budující svůj svět s vědeckou soustavností a cílevědomostí, osvobozuje a rozbíjí tendence, jež vznikají ve vyhrocujících se rozporech starého řádu. Jestliže tam jsou brzděny, omezovány a jejich prostor růstu i realizace je tísněn základními společenskými rozpory kapitalismu, skýtá jim vytvářející se socialistická společnost stále větší, širší i hlubší pole rozvoje a působnosti: teprve zde se jim dostane svobody v pravém smyslu slova,"

prohlašuje kritik v r.1960 /str.47/. A ve výkladu o Schönbergově tvorbě čtyři roky poté tuto avantgardistickou tezi ještě prohlubuje tímto tvrzením:

"Ve společnosti, která je nepřátelská rozvoji tvořivých sil a odcizuje tyto síly lidstvu, předjímá Schönbergovo dílo stav, v němž ‚volný rozvoj tvořivých sil bude sám sobě účelem /Marx/. V nové

společnosti se tento stav vytvoří jako součást rodící se všeobecné společenské praxe" /str.144/.

Očividný fakt, že posléze vzniklá "nová společnost" nebyla k avantgardnímu umění o nic přátelštější, ba že se nerozpakovala vymycovat ha knutou, se dal "dialekticky" poměrně snadno vysvětlit. Vojtěch se tu opřel o vývody K.Teiga a byl přesvědčen ještě v r.1965, že tradicionalistické, konzervativní chápání umění

"v podstatě není než přenášením regresívního postoje, typického pro konzumní společnost posledních fází kapitalistického vývoje, do modelů společnosti nově se formující" /str.164/.

Do těchto ideologických konstrukcí běžné tehdy ráže však už pronikají úvahy opřené o živé pulzování dějin, o konkrétní uvidění umělecké reality, v níž bylo přirozeně všechno mnohem složitější. Myšlenkově precízní formulace pochopeného omylu najdeme např. v bílohřejném dopise prof.Antonínu Sychrovi z r.1968, který proto musím ocitovat ve větším celku, aby vynikla skutečná, byť nepatetická autorova radikálnost při kladení otázek sobě samému. A.Sychra byl přece typický představitel marxistické estetiky, z níž Vojtěch vyšel:

"...Za tehdejším snem o splynutí vědy a praxe se bude neustále objevovat dotaz po tom, zda věda ještě může uchovat věrnost sama sobě, své věci, svému primum, spočívajícímu v kritickém zkoumání, jež neustále spěje kupředu a brání se stabilizující institucionalizaci, jestliže se chce bona fide stát součástí institucionalizované praxe natolik, aby s ní splynula. Je to zároveň dotaz po morálce vědy, jež není než bezvýhradným závazkem a odpovědností vůči pravdivosti zkoumání, usilujícímu nikoli o partikularitu ideologických zájmů, nýbrž o univerzalitu zájmů člověka jako člověka. Jsou to dotazy, které dnes vystupují nad všemi těmi texty, v nichž proměna skutečnosti byla pojata jako ryze ideologický projekt odtržený od zkoumání skutečného statu quo, v nichž záštita ideologickou autoritou měla posléze nahradit logiku myšlení. A texty samy...jsou...obrazem téhož zpustošení a zkázy, na niž jejich výchozí teze mínila radikálně reagovat" /str. 183/.

S postupujícími 60. lety se v komentářích stále častěji objevují pojmy "intelektuální elita" a proti ní postavená "zpátečnická mediokrita". Rozpory moderního umění tu tedy nejsou už posuzovány jako prokleté dědictví buržoazní minulosti, jež zmizí s vybudováním nového společenského řádu socialismu, nýbrž jako trvalé, imanentní vývojové sváry. Zejména v článcích "Arnold Schönberg" a "K ideologii hudebního průměru" Vojtěch přesvědčivě dovodil, že cesty umění jsou provázeny "věčným zápasem o harmonii" a že tento zápas nikdy nekončí. Génius předjímá budoucnost, "cítí odpovědnost za stav života a chce stát v jeho středu jako varovné svědomí. Přijímá odpovědnost a rebeluje". Průměrný člověk s ním nedokáže udržet krok, není ani s to si sám sebe uvědomovat jako člověka, parafrázuje kri-

tik Mistra, navázat kontakt se svou podstatou. Tady už se avantgardistická teorie transformovala do jiné, skutečnost respektující polohy.

Z tohoto úhlu viděno měl ždanovovský výpad proti modernímu umění své racionální zdůvodnění, nastolil "vážný a objektivní problém": vyvodil pseudodemokratický závěr z faktu, že naprostá většina průměru /nemluvě o podprůměru/ se staví vůči duchovním nárokům moderního umění odmítavě a není s to ho vnímat. Za estetického rozhodčího kvality byla tedy povolána kvantita a intelektuální elita odmítnuta jako dekadence "starého světa" provokující zdravý vkus lidu. Avantgardistická teorie tu byla postavena na hlavu: zatímco ona vyčítala "konzumní společnosti posledních fází kapitalistického vývoje" obhajobu regresívních estetických postojů, ždanovština jí přisuzovala zrod úpadkového moderního umění. Znaménka kladu a záporu se prostě přehodila. Podstatu tohoto tmářského převratu vidí Vojtěch v nevybíravosti "zpátečnické mediokrity" v umění i ve vědě: to ona si ho vymutila, neboť nechtěla být ve stínu velkých zjevů, toužila po výsluní slávy a měla k prosazení svých zájmů veškeré možnosti jako oddaný sluha moci v tvůrčích svazech. Od chvíle, kdy politika prosadila jednotné umělecké svazy se závaznou estetickou normou a zadanými společenskými úkoly, mohlo břídilství kázat géniům o tom, co je umění. Hned při vzniku těchto institucí byly tak do jejich struktur pevně zabudovány zárodky ždanovštiny, které mohou v určitých údobích vyhánět klíčky liberálnější, méně agresívní, ale co do podstaty v nich zůstanou trvale jako dobře utajená, leč stále hrozící příležitost pro "zpátečnickou mediokritu". V r.1968 může tedy už Vojtěch formulovat názor na umělecké svazy zcela nekompromisně:

"Dogmatismem stvořené instituce jsou obsazeny jinými lidmi, avšak jejich zaměření dané vnitřním uspořádáním, jejich vlastní strukturou, a tedy i směr jejich působení je stále stejný bez ohledu na to, co si jednotlivci v nich pracující myslí. Spíše než tvůrčím elitám vyhovuje elitám mocenským" /str.189/.

Z toho mu vyplynula nutnost tyto zděděné organizační formy od základu přebudovat, potřeba poskytnout soudobé tvořivosti rozrůzněné základny, na nichž by se mohli sdružovat umělci příbuzného názorového a estetického směřování. Před dvaceti lety to znělo zcela přirozeně, k tomu názoru dospívala tehdy postupně pokroková veřejnost víceméně celá. Jestliže to dnes zní u nás jako hlas z jiné planety, je to proto, že tzv. normalizace dokonale zlikvidovala klima, v němž se o těchto věcech svobodně uvažovalo a v něm byl v popředí zájem

celé národní kultury, nikoli samovládné ideologické sekty. Ta naopak v tradici velkého předchůdce Ždanova velela v 70. letech osobnosti vyobcovat a prostřednost učinit vševládnou. Tím nabyl ovšem estetický problém kvality problému etického a eticko-politického. Poslední dvě desetiletí jen potvrdila Vojtěchovo tvrzení, že mezi militantními nenávistníky umělecké velikosti není nevinných a nezištných, že ušlechtilé fráze o vyšších zájmech socialismu jsou pouze zástěrkou jejich mocenských ambicí a s tím spojených privilegií.

Vposloucháme-li se hlouběji do echa, jež k nám takto dolehlo z oněch časů, zjistíme, že jeho smysl kupodivu je opět výbušně aktuální. Požadavek rozbití mamutích uměleckých svazů jako převodových pák politiky se dnes ozývá stále důrazněji např. v sovětských diskusích. Je to logické: jakmile se kdekoli podaří vytvořit atmosféru myšlenkové svobody a názorové tolerance, umělci i teoretici dospívají k obdobným závěrům o vztahu umění a politiky. Nevyřešené a dlouhá léta potlačované problémy se tak vracejí s netušenou úporností a nebude před nimi úniku. Recenzent Scény si povšiml, že kdyby tento časopis dnes otiskl Vojtěchovu stať "Prostor pro operu" z r.1965, působila by dojmem, že byla napsána pro tuto chvíli. Vysvětlení není v kritikově mimořádném prorockém daru, nýbrž v tom, že oficiální kulturní politika hanebně uhýbala před svou odpovědností vůči národní kultuře, tutlala rozpory a domnívala se, že tvrdá ruka dopadající nemilosrdně na neposlušné hlavy v nich ubije potřebu svobody. Dnešní volání po větší prestiži literatury a řeči o nutnosti dialogu jsou pouze fraškovitým opakováním historie z počátku 60. let, kdy se rovněž polemikami vyvolával "dojem ovzduší tvůrčího, zatímco sama podstata praxe je koruptivní," jak napsal tehdy náš autor.

Zásluhu o zaktuálnění jeho někdejších postřehů a názorů má tedy vývojová strnulost, jež se maskuje jako ideologická bdělost a čistota, ale vpravdě je kalištěm ambiciózní nízkosti. Nad svazkem textů B.Martinů o divadle se kdysi Vojtěch ztotožnil s Mistrovou odpovědí na tázání, co je největším nepřítelem ve věcech lidského ducha: je jím „hloupost jako princip nejmenšího vynakládání duchovních sil". Žádné teoretizování nepostihne tak přesně, co je vposled za všemi těmi násilnými oktroji uměleckého a vědeckého vývoje, jako prosté konstatování: je to hloupost, k níž jako rub k líci patří agresivnost, hlupství, které se pyšně domnívá, že má privilegium na pravdu a ve skutečnosti ji umrtvuje, ubíjí a profanuje, znásilňujíc životodárný zdroj kultury - její svobodu.

x x x

Komentáře Ivana Vojtěcha se bezprostředně nezabývají současným stavem našeho umění a kultury, jsou ohlédnutím za minulým vývojem a připomenutím někdejších sporů, jež tvořily jeho vnitřní napětí. Přesto však v kulturní publicistice poslední doby stěží najdeme něco, co by k dnešní situaci promlouvalo s takovou naléhavostí jako tento soubor článků starých dvacet i třicet let. Bezdějinnost, do níž upadl náš intelektuální život v uplynulých dvou desetiletích, zakonzervovala staré problémy do té míry, že připomenuty mají dnes v sobě ryz novosti a objevnosti. Brilance a odpovědnost, s [redacted] je kdysi Vojtěch řešil, znovu upozorňují, kolik erudovanosti přišlo vniveč a kolik talentů bylo zločinně umlčováno ke škodě národního celku. A je umlčováno dodud, přestože objevení této knihy svědčí o jistém "tání". Je to však jen nepatrný hřejivý závan do zatuchlého ovzduší společnosti, jejíž mocenská elita se zalyká sebeuspokojením z farizejsky proklamované demokratizace.

Milan Jungmann

262

Z Katalogu čtenářských záznamů - Iva Kotrlá

Rozhovor se spisovatelem Janem Kostrhunem. /Rudé právo, sobota z 18. 2. 1989, č. 42, strana 5, otázky kladl J. Holý, šéfredaktor Z. Hoření/

V tomto únorovém čísle RP je na předním místě zveřejněn názor komunistů ze spalovny Praha 9, ZO KSČ č. 9. Pod názvem - Vás se to netýká? - oslovují zde členové KSČ známé umělce v ČSSR, "kteří /nám, komunistům/ - "zpříjemňují život svým uměním". Cituji z tohoto oslovení:

> "Právem svobodných občanů jste zaslali své názory ohledně pana Václava Havla předsedovi vlády ČSSR. To, že jste tak rchle shromáždili několik set podpisů, svědčí o Vaší soudržnosti a akceschopnosti reagovat na dění v našem životě. Žijeme v jedné zemi, máme stejná práva. Zákony platí pro každého stejně. Věříme, že naše justiční orgány posoudí případ pana Havla spravedlivě. Ptáme se však, kde byla Vaše organizační schopnost a hlas protestu, když došlo k hanobení hrobů našich osvoboditelů na Olšanských hřbitovech v roce 1988? Proč mlčíte k teroristické akci v Ústí nad Labem? Kde je Váš protestní hlas, který by odsoudil rozvratníky klidu a míru? Což se Vás to netýká? Zneklidňuje nás Vaše mlčení v otázce výhružných dopisů poctivým lidem, k psychickému teroru proti těm, kdo projeví svůj vlastní názor, který je v rozporu s názory anonymních "bojovníků za lidská práva". Očekávali jsme, že se ozvete tak pohotově, jako v případě pana Havla."

Je pochopitelné, že když se totalitní moc rozhodně proti zájmům světové i domácí kulturní veřejnosti - uvrhnout do vězení - známého spisovatele, spojí jeho jméno s terorismem. A zároveň vyvolá před čtenáře stejných novin jména jiných, sobě oddaných spisovatelů, aby ti zdůraznili svou vlastní velikost. A výjimečnost tvůrců slova. Zvláště, pokud jsou schopni odpovědět na otázku tak, jako např. Jan Kostrhun. Cituji z rozhovoru:

Otázka: "Proč se tak málo spisovatelů věnuje publicistice?"

Odpověď: "Vím, proč se publicistice věnuji jenom vyjímečně já sám."

Jak má čtenář RP uvěřit, že tohle tvrzení odpovídá pravdě? Myslím si, že pouze umožnuje J. Kostrhunovi, aby se přílišně zahleděl do vlastní velikosti: rozhodně není jediným spisovatelem v ČSSR, který se věnuje publicistice. Vždyť na jiném místě zmíněný "Václav Havel" upadl do vězení, až zveřejnil v samizdatu publicistický text z poloviny 70. let - Dopis prezidentu Gustávu Husákovi. A jiné, neméně

dobré publicistické texty může současník Jana Kostrhuna číst v čs. samizdatu od spisovatelů Ludvíka Vaculíka, Ivana Klímy, Zdeňka Urbánka, Milana Uhdeho, atd. Námatkou jmenuji pouze ty spisovatele, kteří se věnují publicistice v ČSSR zdarma - bez nároku na jakýkoliv honorář - kromě soudních a policejních postihů. /Znám brněnského lékaře, který i Janu Kostrhunovi samizdatové texty zapůjčuje./ Je známou skutečností, že mnozí čeští spisovatelé jsou v současnosti vzdáleni myšlení, aby počítali jako Jan Kostrhun, cituji další slova v rozhovoru:

> "A k tomu si připočtěte dva měsíce práce na reportáži, půl roku nejistoty /zatím půl roku/, hodiny obav, a to všechno za honorář sice podle platných směrnic maximální, ale za jaký by druholigový fotbalista vyběhl na trávník sotva jednou."

Odpovídá stylu řádného práva vést srovnání spisovatele s druholigovým fotbalistou: nezdůrazňují komunisté, že žijeme v jedné zemi a máme stejná práva? A jestliže si socialistická společnost srovnatelně více váží činnosti druholigového fotbalisty, než spisovatele, pak proto, že spisovatelé požívají u příslušníků SNB méně úcty, než fotbalisté. /Zatím je nemyslitelné, že by za výkon na hřišti příslušníci SNB vypracovávali obvinění proti fotbalistům: u spisovatelů za jejich publicistickou činnost je to v ČSSR běžné./ Navíc, pro mnohé české spisovatele spadá do říše snů představa, že by se svou publicistikou mohli přijít před oficiální publikum, na regulérním místě zápasení: že by se na ně obrátil např. redaktor literárního časopisu se žádostí o text. O tomto stavu věcí J. Kostrhun dobře ví a proto mluví tak, jak mluví, cituji:

> Otázka:"Reportáž vyšla v Literárním měsíčníku. To znamená, že...?"
> Odpověď: "To znamená, že iniciátorem a objednavatelem byl Literární měsíčník, konkrétně jeho šéfredaktor Oldřich Rafaj. Přečetl si krátkou zprávu v Mladé frontě /odvolávám se na ni v reportáži/ a uložil svému redaktoru Jiřímu Polákovi, aby našel autora pro napsání reportáže na dané téma. Jiří Polák se zamyslel a vymyslel mě. Zvedl telefon a zavolal mi. A já jsem jeho nabídku ke spolupráci přijal.
> Otázka:"Neměl jste právě co na práci?" - "Právě jsem se cítil spíše jako ratolka než jako Kostrhun. Měl jsem na krku termín odevzdání rukopisu románu do Čs. spisovatele z nádvoří filmu pro Gottwaldov. Literární měsíčník považuji také tak trochu za "svůj" časopis, publikuji v něm od prvního čísla prvního ročníku, havrani uhynuli sotva deset kilometrů od mého domu, samotného mě velmi zajímala odpověď na otázku, proč se tak stalo".

Před Janem Kostrhunem o havranech na Jižní Moravě psal už v 70. letech Jan Trefulka - ve svých publicistických textech/samizdatových/. Proč je v ČSSR nemožné a nepředstavitelné - když zde dle názorů členů KSČ ze spalovny Prahy 9 "máme stejná práva" - aby se redaktor Literárního měsíčníku obrátil se žádostí o reportáž na Jana Trefulku? /Bydlícího ve shodné vzdálenosti od úhynu havranů, jako J. Kostrhun?/ Rudé právo v rozhovoru s J. Kostrhunem dává čtenáři najevo, že v ČSSR existuje diskriminace spisovatelů: jenom těch, kteří se hlásí k březněvovským počátkům své činnosti, se týká úcta redaktorů RP a ÍM. Jen jejich jména vytanou na mysli redaktorům literárním, když se "zamyslí" - koho pověřit - žádostí o reportáž. Je naprosto zapomenuta doba, kdy Jan Trefulka jako šéfredaktor Hosta do domu tiskl v literárním časopise texty Jana Kostrhuna: v současnosti čeká na jednoho spisovatele v ČSSR "honorář podle platných směrnic maximální", zatím co na jiného spisovatele /který nepublikoval v Literárním měsíčníku "od prvního čísla prvního ročníku"/ čeká odsouzení v míře maximální. Vystoupí-li na veřejnosti jako publicista, byť v samizdatu, páše dle stranického tisku "porušení zákona v daleko závažnější věci, než je obyčejná krádež"? Cituji z první strany deníku KSČ Pochodeň, Hradec Králové, z 20. 2. 1989:

> "Václav Havel patří mezi aktivní signatáře Charty 77. A Charta patří ke skupinám, které mají na svědomí - ať přímo či jako inspirátoři - nejen provokace na Václavském náměstí v Praze, ale i anonymy hrozící šibenicemi a dokonce také dokonaný teroristický čin v Ústí nad Labem. /.../ A náš socialistický stát by měl tolerovat lidi, kteří hanobí státní zřízení a pokoušejí se rozněcovat vášně? Nikdo se neposastaví, jestliže je souzen ten, kdo sáhl na něco, co mu nepatří. Proč tedy tolik povyku, jestliže je někdo zadržen pro podezření z porušení zákona v daleko vážnější věci, než je obyčejná krádež?"

Dne 22. 2. 1989 zveřejnila pak Pochodeň slova člena ÚV KSČ a vedoucího tajemníka Otto Lišky, z nichž citují:

> "Charta 77 a další nelegální struktury, které jsou více méně jejími dětmi, a je jich asi deset tisíc přívrženců, hovoří o dialogu, diskusi. Ale jakou diskusi vlastně chtějí? Má snad být přihláškou do diskuse nálož, která vybuchla pod Severočeským KNV, nebo to snad mají být telefonáty o tom, že v mateřských školkách, nemocnicích, obchodních domech a národních výborech byly umístěny bomby? Nebo to

mají být letáky a hesla s nápisy "Smrt komunistům"? Nebo to má být nahnání strachu? Nebo to má být narušování normálního života občanů Václavského náměstí, jednoho z historických a nejfrekventovanějších míst Prahy? Máme věřit, že právě jim a jejich imperialistickým chlebodárcům, kteří jim na podporu jejich činnosti jen loni vyplatili 366 00 tuzexových korun, jde o obrodu socialismu? Takoví lidé nezaslouží porozumění, ale pohrdání a kde je třeba, i spravedlivé potrestání. Jasně říkáme, že s těmito lidmi, kteří mají jediný zájem - destrukci socialismu - žádný dialog nepovedeme".

Člen ÚV KSČ a vedoucí tajemník má při výkonu své funkce v ČSSR vždy pravdu. Za jeho slovy, hned po obrácení stránky, nalezneme článek plný úcty k práci spisovatele. Uvedený dvěma výraznými titulky - "Spisovatelka Marie Kubátová říká: Kniha má svátek celý měsíc". /Čtenář pročítající jen zběžně titulky, může nabýt převráceného dojmu, že kniha má "svátek celý měsíc", neb k onomu datu strávil Václav Havel už celý měsíc opět ve vězení. V únoru totiž měsíc knihy v ČSSR neprobíhá./ Ve skutečnosti totalitní moc dává najevo: v každém kraji máme své spisovatele, známých jmen. / V Jihomoravském kraji Marii Kubátovou, ve Východočeském Jana Kostrhuna, nebo obráceně, hlavní věcí je, že tito "milí vypravěči" - jak je v Pochodni charakterizována M. Kubátová - se nenechají zneužít k žádosti o osvobození Václava Havla./ A ti spisovatelé, kteří členům KSČ doposud "život zpříjemňovali svým uměním" / jako František Nepil, jehož statečný postoj námatkou ze stovek jmen umělců připomínám/, jsou ve stranickém tisku logicky okřiknuti soudruhy ze spolovny! /Tam končí i nepotřebné knihy, v ČSSR./ Ano, pozor: my komunisté ze spoloven sledujeme, kdo, kdy a kde co podepíše! Vy spisovatelé můžete kritizovat, jak socialistická společnost ubíjí např. hovny. Nesmíte však pochybovat o tom, že když jsou do vězení nahnáni umělečtí tvůrci, ubíjení předtím po dlouhá desetiletí administrativně, finančně, politicky a policejně - děje se tak proto! - že jsou to lidé horší zlodějů! Ten z vás, spisovatelů, který nechce mít občanské problémy a chce žít bez policejních postinů, ať se jen věrně přidržuje stranického tisku, Literárního měsíčníku a dostane se mu úcty! Výjimečné a pozoruhodné... Jinudy v ČSSR cesta nevede.

D.J. Novotný: Jak nevyloupit poštu. /Edice Žatva, Čs. spisovatel, Praha 1987, vydání I., s. 368, náklad 15 000, cena 23,- Kčs./

Třetí kniha autora /nar.1947/ je plně věnována pracovitosti příslušníků SNB. Když jeden z nich vykloubí ruku nevinnému stát nímu reprezentantu, sportovci, je jeho zákonnou omluvou, že dotyčný se "postavou podobal" stíhané osobě. David Jan Novotný důkladně vždy popisuje zásahy do civilního života občanů ČSSR, ze strany orgánů činných v trestním řízení a je nadšen jejich tvrdým postupem, i vůči představitelům občanského života společnosti. Cituji např. ze strany 187:

> "Bývalý ředitel Mašek se nervově zhroutil a byl hospitalizován na psychiatrické klinice v Bohnicích. Ministr strojírenství se dožadoval na generálním ředitelství vysvětlení celé záležitosti a generální ředitel požadoval vysvětlení na generálním prokurátorovi, který poskytl velice stručnou odpověď, že jde totiž o dlouhodobé rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a další trestnou činnost, jež je ve stadiu vyšetřování a dokud nebude případ uzavřen, on sám bližší informace poskytne pouze svým nadřízeným."

Kdo je ale nadřízeným generálního prokurátora? Jaké společenské pravomoci má řádný člen čs. vlády, ministr strojírenství, když nemá právo na vysvětlení? Jak by potom mohl mít právo na pouhé vysvětlení obyčejný občan, když ani ti, co v ČSSR vládnou přímým pobytem ve vládě, nemají nárok na jakékoliv prokurátorské "bližší informace"? Lze předpokládat, že ministra strojírenství nevedly jiné důvody k žádosti o bližší vysvětlení, než hospodářské: nechtěl se přece dozvídat žádná tajemství, ale jen důvody, proč komunista-ředitel významného podniku skončil v Bohnicích, jeho náměstek ve vězení, s dalším vedoucím pracovníkem - pouze - hospodářským?

Nesmí si ale nikdo myslet, že autor edice Žatva je nemilosrdný k vedoucím hospodářským činitelům a zastává se spisovatelsky např. nevinných dělníků. Opak je pravdou! S mocnými náměstky zachází SNB slušně, setýkají je výhradně důstojníci, zato s dělníky, kteří jsou k pouhému výslechu předváděni, je zacházeno takto /citát ze s. 177/:

> "Dva strážmistři nahnali do vozu zedníky, jen jim dovolili, aby se ještě převlékli do civilu, aby nezaprasili celu svými špinavými montérkami."

Pomiňme z knihy vyplývající fakt, že do cely byli zedníci dáni zbytečně a jen na zadržení, dokud se nezjistilo, že za nic nemohou. Důležitější je pro čtenáře, jak spisovatel bez jakéhokoliv zaváhání vyjadřuje svůj společenský despekt vůči dělníkům! Bývalo v české kultuře zvykem mít úctu k tomu, co např. Karel Čapek nazval "zvláštností zednickou"! Za reálného socialismu uvažuje tvůrce z nakladatelství Čs. spisovatele /v intencích Jana Kozáka/ o zedních jako o dobytku. Všimněme si jeho upřímného slovníku: zedníky "nahnali do vozu" jako prasata, aby ani tu společenskou místnost v ČSSR na nejnižším žebříčku hodnot - trestnou celu! - "nezaprasili"!

J.D. Novotný za pomoci edice Žatvy přímo nechutně otlizuje policajtské tlapy v ČSSR: v jeho prózách jsou to příslušníci rozhodující společenské třídy. Viz dialog obyčejných občanů ČSSR ze s. 136:

"Už nechci žádnýho poldu vidět!" řekla prudce Betty. "Chceš nechceš, každej den jich potkáš na ulici nejmíň sto," řekl Franta a zadíval se přísně na Betty. "Určitě má dlouhý prsty a určitě ti sežene flek, kde tě bez problémů vezmou. Poldové tě zašili, tak ať se o tebe postaraj".

V logice příběhu J.D.J. Novotného se tedy Betty stane informátorkou důstojníka SNB, který ji za to sexuálně obšťastní. Předtím se ovšem odmítla vyspat s pražským "prachářem" za "deset tisíc" /!/ a volila raději kriminál. Co nedosáhne v ČSSR "prachář", to má obratem příslušník SNB zdarma a ještě s informacemi navíc...

D.J. Novotný pro edici Žatva nevytváří však pouhé "krimi" příběhy. Jak on umělecky pracuje s postavou, i takové Betty! Ta má např. sny, rozsáhle popisované. Cituji z popisu jednoho /s. 112/; kde jako jeptiška se modlí pod křížem -

> "klečela pod ním s rukama sepjatýma a očima upřenýma na Kristovy nohy probité hřebem... zatímco ve dveřích cely stál matka představená v zelenošedém hábitu, modlila se s očima zavřenýma růženec, a když se na ni Betty koutkem oka podívala, zjistila, že místo křížku visí na růženci klíč od cely a místo kuliček klokočí jsou na šňůře navlečeny patrony a přes boky kolem zelenošedého hábitu, visí matce představené opasek s revolverem." Atd.

Zde není důležité, zda jsme už podobný popis v jiných prózách nečetli: důležité je, že jen u D. J. Novotného je člověk pouhým "koutkem oka" schopen zahlédnout celé boky postavy a vydat o tom podrobný popis, hodný dlouhého a pořádného pohledu...

A morální aspekt knihy? Vyplývá z ní, že všichni žijeme v národě zlodějů. V titulním příběhu čteme o pětici spořádaných, chu-

dobných však, důchodců, odhodlaných vyloupit poštu. /MUDr.-důchodce je pouze organizátorem v pozadí, činně nepřispěje k požáru pošty, je pouze ohrožení nevinných lidí smrtí, atd./

D. J. Novotný, i když jeho důchodci pro požár vyloupení nedokončí, odmění tyto odhodlané zloděje víc, než čekali. Lup totiž potřebovali na zakoupení statku ve své vesnici. Ten však vlastnil - jak jinak - zloděj. Pro kterého bylo důležitější získání pouhé notářské smlouvy o řádném prodeji, než zisk 180 000 Kčs. D.J.Novotný tuto až neuvěřitelnou zlodějskou normalitu života v ČSSR popisuje takto:

"oněch sto osmdesát tisíc získal někde jinde a svůj statek obětoval, aby legalizoval nezákonný příjem a aby se vyhnul trestnímu stíhání." /S. 362/

Takový nelogický zkrat, nesrozumitelný v kulturním prostředí Evropy, edice Žatva prezentuje čtenářům. Ano, policie je natolik v ČSSR mocná, že zloději se - kvůli bezpečnosti před ní - okrádají navzájem. Pro krytí svých zlodějských zisků! Přitom hoří pošty a před zloději důstojníci SNB viditelně ustupují /důchodci si zařádí, zbohatnou a důstojník SNB z důvodů osobních sympatií rodáka z vesnice, vše řádně neporšetří/. Neboť, informace ze s. 199:

"Kolik je takových podniků, kde je možné pod rouškou správně vedených účtů krást, aniž si toho kdokoliv všímá, aniž na to kdokoliv upozorní?"

D. J. Novotný se nijak netají tím, že je zapotřebí, aby "kdokoliv" upozorňoval důstojníky SNB na nezákonnou činnost. Tomuto spisovateli naprosto nevadí, že s nadšením uznává plně totalitní systém vlády. On jako prozaik v tomto systému ještě navíc mapuje skuliny či "pavučinové" škvíry, jež vlivu všemocné policie unikají: jejich výskytem je umělecky zneklidněn. Totalita je mu málo totalitní: policejní stát potřebuje utěsnění naprosto veškerých škvír, jinak to nejde. Taková situace je společensky amorální: čtenáři, pouč se, nebuď "kdokoli" a informuj SNB!

Pro edici Žatva je to dostatečné kulturní vyznění literárního díla.

P. S.

David Jan Novotný je významným současným autorem. Je si ve své tvorbě plně vědom, čím může slovně přispět k zobrazení našich dnů.

V poezii, jím vytvářené, můžeme číst protest - proti mocným - v ČSSR. Cituji poslední ze tří slok jeho básně Lezci. /Kmen, 9/89, z 2. 3. 1989, strana 12/:

"Oč horší jsme než pederast,
oč horší nežli kurvy?
Jsme povýšeni nad propast,
steré jsme zlezli průrvy
a další zleze každý z nás,
svědomí maje čisté.
Své hory najdou vždycky zas
rektální alpinisté."

284

Jiří Tichý, nar. 2.4.1946, zahradnický dělník,
byl odsouzen v Jihlavě k šesti měsícům vězení podle § 100, odst. 1a/ za pobuřování, jehož se společně s Ivanem Jirousem, odsouzeným na 18 měsíců, měl dopustit dopisem, v němž mj. vyzýval úřady, aby vyšetřily smrt politického vězně Wonky.

Jiří Tichý:

JAK JSEM SE NESTAL HRDINOU

O hrdinství a statečnosti přemýšlel jsem poslední dva měsíce, náplní výrazně se lišící od programů, původně na ně připravených a dopředu předepsaných v zabaveném diáři.

Při stereotypních sedmi krocích tam a sedmi nazpátek představoval jsem si hrdiny dávné, připomínané v mnohastránkových eposech, i nedávné, jejichž křivka obecné popularity stoupala či klesala závisle nikoli na míře dříve prokázaného hrdinství, ale na dávce a způsobu, jakým je Moc ostatním odpírala nebo naopak vnucovala. Bože, jak chápu skorozatrpklost starého partyzána, jehož upřímná nehrdinská vyprávění provází dnes unuděné zívání a pošklebky dětiček, jakoby právě vypadlých ze západní výkladní skříně. Toto přirovnání, které - před několika lety pronesené na veřejnosti v podobné souvislosti - pomohlo naplnit skutkovou podstatu trestného činu výtržnictví, vypůjčil jsem si od přítele, básníka a teoretika umění Ivana M. Jirouse, nejen pro jeho výstižnost. Nemohl jsem ho však požádat o souhlas. Je totiž stále tam /a nejen on/, kde se každým dalším dnem stává, i proti své vůli, pro veřejnost hrdinou. Myslím, že by se spokojil s tím, že bude"pouze" básníkem a nezávislým redaktorem.

"Nechte těm pochybovačným a všeironizujícím dětem přečíst Pláč koruny české od profesora Černého!" dusil jsem v sobě vztek a nelibost. "Třeba si potom začnou vážit i Reportáže psané na oprátce Julia Fučíka!"

V kleci menší než výtah v obchodním domě neuniklo to pozornosti spolubydlících.

"Že se na to nevysereš," prohodil účastně, leč nechápavě pětadvacetiletý ´čórkař´, mající za krádeže odsezených sedm a půl roku a další dva před sebou.

Po další otočce u trojnásobně jištěného okna viděl jsem hrdiny, co prožili yperit v zákopech První světové, i ty, co přežili frontu

Druhé, ještě světovější. Kouřící komín místní kuchyně, denně pozorovaný při půlhodinovém výběhu, mi při otočce u oplechovaných dveří připomněl nehrdiny. Odulejšími rty a zaoblenějšími nosy naplnili směrnice norimberských zákonů. Středověké město však za nic nemůže. Odplivl jsem si nahlas do ucpané mísy.

"Seš frajer," ozval se jednatřicetiletý násilník v domnění, že odplivnutím vyjadřuji další nevoli státní moci. Donekonečna omílal s hrdinskou pózou: "Za celej svůj život sem na svobodě pracoval jen jeden rok. Na 'komanče' nedělám!" Nikdo mu chudákovi neřekl, že ve vězení pracuje taky na komunisty, navíc však jako několikanásobný otrok. Byl mi protivný, nestál jsem o jeho chválu ani přízeň. Zpotil jsem se při pomyšlení, že bych měl s tímto člověkem sdílet celu několik let.

S obdivem pomyslel jsem zato na záda ani dnes nezatrpklých šedesátníků a víc, nesoucí stopy biče třídních protivníků, ale i důtek ideologických soupeutníků.

Tiché i hlasité úvahy přerušil mladý Róm, čekající na odvolací soud, od kterého si sliboval deset let, narozdíl od původních dvanácti. Sám se pasoval na nejvyšší příčku svého hodnotového žebříku; druzí dva byli hluboko pod ním. On střílel po 'bengovi' v hodnosti poručíka /hodnotí se víc než honit praporčíky/, oni ne. Seděli však zase ve Valdicích a jinde, s dosud žijícími legendami, pohybujícími se na hranici sci-fi literatury. Všichni byli hrdí a pyšní na prožité životy; navenek.

Záviděli mi pouze množství docházející korespondence a časté eskorty do civilní nemocnice, jejímiž chodbami procházel jsem se spoutanýma rukama před sebou, v doprovodu vybraných strážců. Míjející brněnské stařenky si v rychlosti dělaly křížek, děti se ustrašeně tiskly k maminkám. Dospívající gymnazistky se rajcovně šklíbily. Tyto "křížové cesty" byly by pro Honzu, Frantu i Zoltána cestami k vrcholu blaženosti. Jejich hrdinství totiž narůstalo tam, kde já cudně klopil zrak.

"Tak tě policie udělala slavným," smál se dramatik, známý široké veřejnosti, ať se to některým líbí či ne, jemuž jsem - tak jako ostatním - přišel popřát ještě lepší křesťanský Nový rok.

"Děkuju pěkně, nechci!" neřekl jsem mu v tu chvíli, protože nejsem mistr pohotových odpovědí. Naťukal jsem ji až druhý den, rovnou do elegantně černého Wandereru. Začíná zlobit, stařeček, a já se děsím chvíle, až dožije jako stejně starý opravář. Celá léta

udržoval ho v chodu svým umem, který mu před čtyřiceti lety zapomněli sebrat a zničit, na rozdíl od všeho ostatního, včetně náhradních součástek do Wandererů. Snad si mysleli - tak jako ekonomech, filozofech, farářích a sedlácích - že jich už netřeba.

Několik dní před koncem starého roku mně žena, které si jinak vážím, řekla větu, náramně se podobající té dramatikově. Beze smíchu ovšem: "Doufám, že si teď nezačneš hrát na hrdinu!"

Domluvili se snad? Vždyť se ani pořádně neznají. Sedím a kroutím hlavou: Slavný, a hrdina zároveň.

Ne ne! Být slušný, ale nepodělaný zahradník je pro mě postačující!

Praha, leden 1989

Ivan Kadlečík:

P A N D R L Á K Y

/besednica/

Jeden deň Ivana Danieloviče bol aj taký: Ja, Daniel, ochorel som na niekoľko dní. Potom som vstal a konal som službu u kráľa. Ale bol som vzrušený pre videnie a nechápal som ho /8,27/.

Len čo mi po druhýkrát zomrel otec /možno sa to ešte aj zopakuje a potom je to už nezvratný fyzikálny dôkaz nesmrteľnosti/, zbalil som si kufrík /ponožky, Biblia, cigarety/ a vybral sa do strednej Európy, bol som tam a si za dve hodiny. Ten taxikár mi vraví, z malého veľkomesta, pane, je dnes velikánske malomesto; a ja myslím na tú úžasnú podobu s východným Berlínom, kde som nikdy nebol. Studené veľké plochy, architektonické a urbanistické nedorozumenie, temer nič pre človeka.

A čože je tu vôbec pre človeka ešte? Cesty a križovatky jestvujú pre dopravné prostriedky, televízia pod psa, noviny sú kvôli vláde a kúpeným redaktorom, nemocnice pre lekárov, pomocný personál a byrokratov, literatúra pre výhody jej autorov, a ľudia len ako plnka pre vážení a trolejbusy, aby boli rentabilné. To videnie, čo ma rozrušilo, som mal z okna WC, kde tajne fajčím, na siedmom poschodí betónového nezmyslu.

Slováci, národ bolubičí, básnik kričí. Kŕdle mestských vtákov, tzv. holubíc mieru, všetko obsrú a do krvi sa ruvú o mäso, ktoré má pacient číslo 02 odložené na balkóne ako v chladničke, dcéra priniesla kuracinku, nech si tatko pochutí. /Ľudová pieseň vie: Ej, nevešajte ma na duby, nech ma nezjedia holuby./

Len čo sa po Stalinovom námestí /ako sa dnes volá?/ rozbehnem za svojou adresou, stojí mi v ceste maličký pandrlák červený od zlosti, čakám, kým ozelenie, zasa sa rozbehnem, opäť bezbranne stojím pred ďalším červeným, môj krok je interruptívny, cesta absurdne trhavá, napredovanie kŕčovité.

Á, spisovateľ, svedomie národa, víta ma prednosta kliniky; zachváti ma smiech. A či národa ešte jesto kúsok? Kdeže je už svedomie?, pán docent. Nanajvýš ak svedok, ako-tak hodnoverný pozorovateľ z hajzlového obloka. Ako sa mi sem pravda pozrie do očí? Hic et nunc.

Dominik Tatarka /mladnú mu spomienky a konkrétnejú/ práve chrúma /s Janom Drdom/ dávny melón v Masarykovej koleji v Prahe, a zároveň počúva aj nás; dnes na raňajky mal slovanské prajedlo, akúsi prakašu podľa vlastného receptu - s vajíčkom, medom, na vrchu zavárané ovocie, to isté na obed, kurča odmietol. Pri vrchu lôžka zbojnícka bakuľa, vyblednuté dlhé fúzisko nad bezzubými ústami, po bradu prikrytý, velikánske významné jesenné oči ako svedomie, ťažko sa mu dýcha, len chrapčí, nalejte si, nalejte si, moji. Dvíhame pohár na slávu kniežeťa zemí moravských a českých, vivat Václav, knieža pokoja.

Dominik si cez slamku sŕkne trochu piva, potom mu do dlhých kostnatých prstov vložíme zapálenú cigaretu, na hruď popolník, i sebe pripálime. Belasý dým stúpa k oblohe ako z horúcej pahreby, pri ktorej sa spolu hrejeme, ktorá nás v hore chráni pred divými zvermi: sú ich húfy a krúžiace vznášajúce sa kŕdle mäsožravé a kmášúce sa. Sú kŕdle, sú ale aj spoločenstvá.

Sedíme, sedíme, do ohníčka hľadíme. Sme obec, spoločenstvo, sme pospolitosť. /Za oknom les. Pusto. Dravci. Jedovití pandrlári./

Kadlečík, povedz niečo, milý. Niet slov, maestro, odvetím mlčky, víťazný februárový dážď za oknom /na skle/ ich šikmo škrtá a prečiarkuje všetky. Šimečka mladší hladká maestrovu ruku, Šimečka starší nahlas a sústredene číta moju /z hlbokej úcty sa vďačí autor/ besednicu Jazýčky: "Vyrábať slová tak, ako sa v školách vyrábajú pracovne sily a vo fabrikách idey, mlieko, zdravie, dejiny? Ach, kurie moje oko na ľudskom bifteku, či mi ťa holuby vyklovali?..."

Vstávame. Vymýšľam si odrazu starodávne protestantské požehnanie, pravú ruku kladiem ležiacemu, temer nevládnemu na čelo, ľavú mi stíska huslistovými prstami, Nech Hospodin ohnivý zostáva s Vami, Dominik - a odchádzame, akoby požehnaní zostupujeme dolu, ešte dolu popri Bilákovej vile na trolejbus, na autobus, až k pandrlákom.

V špinavej krčme pri stanici už v okresnom meste L. vojaci a Cigáni pri veľkom stole, Zoli hrá s prirodzenou radosťou, len tak ním myká vnútorný rytmus predkov, hrá /organoterapia?/ na prenosnej elektronickej Yamahe zo Švédska slovenské halgató, vysoká

čierna flauta diskantom vyťahuje nad najvyššie poschodia betónových nezmyslov Vonku prší, cesta je zlá, moje oko spať mi nedá, moje srdce plakať bude dutý bôľ, snežienkami plakať bude za tebou.

Tak som ostal sám, keď som videl tento veľký zjav. Ale neostalo vo mne sily, skvelý výzor mojej tváre sa strašidelne zmenil a sila ma opustila. Vtedy som počul zvuk jeho slov. Ale keď som počul zvuk jeho slov, omráčený padol som na tvár, a to tvárou na zem. Vtedy sa ma dotkla ruka a pomohla mi opriet' sa nakolená a na dlane... /Daniel 10, 8 - 10/.

Som doma. Malunkých pandrlákov nevidno, hoci sú. Dobre sa kdesi skryli v teplých brlohoch, pri válovčekoch s pomyjami, o ničom drkocú, intrigy snujú pavučie. Kráčam bez prerušenia, pevným krokom kráčam. Kam?

Marec 1989